

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BÖLGESEL GÜÇ OLMA BAĞLAMINDA TÜRKİYE
LÜBNAN SİYASİ İLİŞKİLERİ
(1943-1958)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ALTINTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU

AĞUSTOS – 2019

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

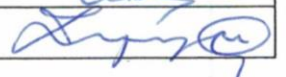
BÖLGESEL GÜÇ OLMA BAĞLAMINDA TÜRKİYE
LÜBNAN SİYASİ İLİŞKİLERİ
(1943-1958)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ALTINTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 06/08/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Zura Hatipoğlu	BASARILI	
Doç. Dr. Arzu Al	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi F. Zeynep Çekir	BASARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehmet ALTINTAŞ

06.08.2019

ÖNSÖZ

Ortadoğu, taşıdığı özellikler ve kadim geçmişi sebebi ile çok zengin bir coğrafya konumdadır. Yaşanan siyasi çalkantılar sebebi ile de birçok krizin merkezi olmuştur. Lübnan ise Ortadoğu'nun birçok özelliğini barındırdığı için ve Türkiye ile Lübnan arasında yapılan çalışmaların sayısının azlığından bu konu incelenmeye uygun görülmüştür. İki ülke arasında modern dönemde siyasi bağların kuvvetli olmaması çalışmamda zorluklar yaşamama sebep olmuştur.

Çalışma esnasından bilgi ve tecrübesi ile beni yönlendiren süreç içerisinde moral veren tez danışman saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU'na sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu zorlu süreçte daima yanımda olup beni yalnız bırakmayan, daima bana olan inancını dile getirip sürekli beni destekleyen, sabırla moral veren eşim Şükran'a ve tez hazırlarken ilgilerini gösteren ve hazırladığım tezi okuyup düzenlemeler yapmamı sağlayan çalışma arkadaşlarıma ve eşimin arkadaşlarına teşekkür ederim.

Mehmet ALTINTAŞ

06.08.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GÜÇ VE BÖLGESEL GÜÇ	5
1.1. Gücün Tanımı	5
1.2. Güç Kuramı	6
1.3. Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güce Yaklaşımı	10
1.3.1. Realizm.....	11
1.3.2. İdealizm	14
1.3.3. Marksizm	17
1.4. Bölgesel Güç	21
1.4.1. Nicel Unsurlar	22
1.4.2. Nitel Unsurlar.....	25
1.4.2.1. Nüfus	25
1.4.2.2. Eğitim	26
1.4.2.3. Jeopolitik	27
1.4.2.4. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH).....	27
1.4.2.5. Üretimin Yapısı.....	28
1.4.2.6. Dış Ticaret	29
1.4.2.7. Sermaye Birikimi	29
1.4.2.8. Yabancı Sermaye	30
1.4.2.9. Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri	30
1.4.2.10. Tarih	31
1.4.2.11. Kültür	32
1.4.3. Ortadoğu Özelinde Geliştirilen Modeller	32
1.4.3.1. Nüfuz Edilmiş Siyasal Sistem.....	32
1.4.3.2. Ortadoğu'da Patron-Klient İlişkiler Modeli	33
1.4.3.3. Bölgesel Alt Sistem.....	33
1.4.3.4. Petrolizm ve Hegemonyal Kontrol Modeli	33
BÖLÜM 2: LÜBNAN'IN GENEL GÖRÜNÜMÜ	35
2.1. Coğrafi Yapı.....	35

2.2.	Devlet ve Yapısı	36
2.3.	Toplum ve Nüfus	38
2.4.	Ekonomik Yapı.....	39
2.5.	Erişim Ve Taşımacılık	40
BÖLÜM 3: TÜRKİYE LÜBNAN İLİŞKİLERİ.....		41
3.1.	Tarihte Türk-Lübnan İlişkileri.....	41
3.2.	İkinci Dünya Savaşı Sonrası İlişkiler.....	51
3.3.	Bağımsız Lübnan ile İlişkiler	52
3.3.1.	Bağdat Paktı.....	54
3.3.2.	Bandung Konferansı	75
3.3.3.	Süveyş Krizi	76
3.3.4.	Eisenhower Doktrini ve 1958 Irak ve Lübnan Olayları.....	87
3.3.5.	Lübnan'ın Kıbrıs Olaylarına Yaklaşımı.....	97
SONUÇ.....		100
KAYNAKÇA.....		107
EKLER.....		118
ÖZGEÇMİŞ		148

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
EOKA	:Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
NATO	: Nort Antlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Paktı)
SSBC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Lübnan Coğrafi Haritası.....	35
Şekil 2: Lübnan Siyasi Haritası	37

Tezin Başlığı: Bölgesel Güç Olma Bağlamında Türkiye Lübnan Siyasi İlişkileri (1943-1958)
Tezin Yazarı: Mehmet ALTINTAŞ Danışmanı: Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
Kabul Tarihi: 06 Ağustos 2019 Sayfa Sayısı: x(ön kısım) + 116(tez) +32(ek)
Ana Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bu çalışması ilk bölümümde güç kavramı, ana akım uluslararası ilişkiler teorileri realizm, İdealizm ve Marksizm ekseninde tartışılmaya başlanmış ve gücün bölgeselliği üzerine durulmuştur. Bölgesel güç incelemesinde bir ülkenin bulunduğu bölgede etkin veya hakin olması için gereken özellikler açıklanmıştır. Bu özellikler nüfus, gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH), üretim yapısı, dış ticareti, tasarruf ve sermaye birikimi, yabancı sermaye, teknolojik gelişmeler ve AR-GE, dış politika, diplomasi ve jeopolitik ekseninde işlenmiştir.   İkinci bölümünde başında Lübnan ülke bilgisi verilerek Lübnan'ın Coğrafyası, Lübnan devlet, toplum, nüfus, ekonomik erişim ve taşımacılık yapısı ile ilgili bilgileri verilmiştir. Daha sonra Türkler ve Lübnan arasında tarihten buna yana gelişen ilişkiler incelenmiştir. Emeviler döneminden başlayarak Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı ilişkileri değerlendirildikten sonra Lübnan'ın bağımsız bir devlet olması sonrası Türkiye ile Lübnan arası ilişkiler Ortadoğu özelinde değerlendirilmiştir. Bu kısımda İsmet İnönü dönemi ilişkiler ve sonrasında da Adnan Menderes dönemi ilişkiler incelenmiştir. Bağımsız iki ülke arasında 1958'e kadar en yoğun yaşanan ilişkiler Türkiye'nin Bağdat Paktı'na dâhil olduktan sonra olan kesimde yaşandığı için bu bölümde Bağdat Paktı üzerinde hususi durulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Güç, Bölgesel Güç, Ortadoğu, Türkiye, Lübnan

Title of the Thesis: Being in the Context of Regional Power Turkey's Political Relations with Lebanon (1943-1958)	
Author: Mehmet ALTINTAŞ	Supervisor: Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
Date: 06 August 2019	Nu. of pages: x(pre text)+116(main body) + 30(App.)
Department: Political Science and International Relationships	
Subfield: Political Science and International Relationships	
In the first chapter of this study, the concept of power, mainstream international relations theories have been discussed in the axis of realism, Idealism and Marxism and then the regionalism of power were emphasized. In the regional power analysis, the features required for a country to be prepotent or dominant in its existed location were elucidated. These features were addressed in the axis of population, gross domestic product (GDP), production structure, foreign trade, savings and capital accumulation, foreign capital, technological developments, and R & D, foreign policy, diplomacy, and geopolitics. At the beginning of the second chapter, basic information about Lebanon such as; information about the country geography, state, society, population, transport structure and economic access of the country were given. Afterward, the connections between Turks and Lebanese which have been developing since history were examined. Starting from the Umayyad period to the analysis of their relationship with the Ottomans before the Republican period was assessed with the follow-up of the evaluation of the correlation between Lebanon and Turkey after the declaration of Lebanon independence, within the Middle East context. In this section, relations with Ismet Inonu period and then with Adnan Menderes period were analyzed. The Baghdad Pact was additionally emphasized in this section, due to the intensification of the two independent countries until 1958, triggered by the involvement of Turkey in the Baghdad Pact.	
Keywords: Power, Regional Power, Middle East, Turkey, Lebanon	

GİRİŞ

Güç, üç harfle yazılan basit bir kelime olarak gözükse de kapsamının geniş olması dolayısıyla birçok tanımlama ve yaklaşımda kullanılmıştır. Metin ile ilgili açıklama basit bir şekilde yapılabilirken uluslararası ilişkilere konu olan boyutuyla incelendiğinde tek başına değerlendirilmesi için geniş bir literatürü taramayı gerektirir. Kavramsal tanımlamalar ise çoğu zaman kabul gören uluslararası ilişkiler teorilerine göre şekillenmiştir. Aynı teori kapsamında tanımlama yapan düşünürler, farklı yorumlamalara değinseler de ortak ve benzer hususlara da dikkat çekmişlerdir.

Realizme göre gücün konusu, kaba ve somut uygulamalar üzerinden neticeye varmakken, idealizmde realizmden farklı olarak gücün konusu somut ve kuvvet bağlamının dışındadır. Yine idealizmde bu konu daha çok ekonomik, ticari kazanımlar ile her iki tarafın da kazanabileceği bir düzlemde anlam bulmuştur. Marksizm ise bu iki teoriye karşı eleştirel bir tutum sergilemiştir. Marksizm'in uluslararası ilişkilere yaklaşımı, ekonomik merkezlidir. Yine Marksizm'e göre realist ve idealist yaklaşımı savunanlar da aslında kapitalist bir yaklaşımdır. Sınıflar arası mücadele boyutuyla kapitalist ve işçi sınıfı arasında bir yaklaşım benimsenmiştir. Yine Marksizm'e göre realist ve idealist yaklaşımı savunanlar arasında fark yoktur. Aslında her ikisi de birer kapitalist yaklaşımdır.

Güç için küresel yaklaşımların yanında bölgesel olarak da çeşitli araştırmalar sürdürülmektedir. Güç kavramı için yapılan tanımlamaların karmaşık olması gibi "bölgesel güç" için yapılan tanımlama çalışmaları da anlam karmaşası oluşturmuştur. Bölgesel güç için tanımlamayı zorlaştıran etmenlerin ilkinin "bölge" teriminin herkes için farklı anlama gelmesi ve bu terim üzerindeki farklı yaklaşımlar oluşturur. Yine sahadaki bölgesel güç çalışmalarında incelenmesi en karmaşık olan kısım belki de kozmopolit nüfus ve din ile ırksal farklılıkların olduğu, farklı yönetim şekillerini barındıran, farklı ekonomik kaynaklara sahip olan ve farklı kültürlerin iç içe girdiği Ortadoğu coğrafyasıdır.

Ortadoğu kelimesinin kavramsal manada ilk kullanımı 1902 yılıdır. İlk kullanan şahıs bir Amerikalı strateji uzmanı ve denizler tarihi ile ilgili çalışma yapan Alfred Thayer Mahan'dır. Bu tarihe kadar Ortadoğu için güneşin doğduğu yer anlamına gelen Levant

kavramı kullanılmıştır (Nebiyeva, 2019)t Ortadoğu teriminin hangi ülkeleri kapsadığı ise bir tartışma konusudur. En dar kapsamda Hindistan'dan Arap Yarımadası'na kadar olan bölge Ortadoğu olarak tanımlanmıştır. Bu terime en geniş kapsamlı yaklaşımı ABD getirmiştir. Amerika Ortadoğu ülkelerinin kapsamını, Kuzey Afrika ülkelerinden Asya Kıtası'ndaki Pakistan'a kadar olan bölgeyi içine alacak şekilde tanımlamıştır (Nuran Taşlıgil ve Güven Şahin, 2011: 145).

Ortadoğu, tarihten bu yana dünyanın en kadim bölgelerinden biridir. İlk insanların bu bölgede zuhur etmesi ile dinlerin ve mezheplerin oluştuğu oldukça geniş bir medeniyete sahip bir konumdadır. Avrupa'yı Asya'ya, Asya'yı Afrika'ya bağlayan üç kıtanın birleşimi olarak gösterilen bölgeye verilen isimdir. Hint Okyanusu'nu Akdeniz'e bağlaması petrol yataklarının merkezi olması sebebi ile de dünyada son derece önemli bir konum işgal etmektedir. Tarihte birçok ulusun ve kıtalararası ticaretin büyük bir bölümünün geçiş noktası olması, önemli okyanuslara komşuluk etmesi, en stratejik deniz ticaret yollarından biri olan Süveyş'in bu bölgede olması gibi etkenler Ortadoğu'nun her dönem önemini korumasına sebebiyet vermektedir. Günümüzde değişen ticaret algısı sonucu kara yolu, raylı sistem, hava ve deniz taşımacılığının önemli merkezi haline gelmiştir. Örneğin Türkiye'den 3 saatlik uçuşla dünyanın 52 ülkesine uçuş yapılabilmektedir. Bu sayı BM'ye üye ülke sayısının dörtte birinden fazlasına tekabül etmektedir.

Türkler, Ortadoğu'nun kozmopolit yapısına bildiğimiz kadarıyla Emeviler döneminde dâhil olmuşlar ve Abbasiler döneminde ise devlet kademlerinde en alttan en üste kadar aktif rol almışlardır. 9. yüzyılın sonlarına doğru da Mısır'da Tolunoğlu Ahmed Bey tarafından ilk Türk devleti kurulmuştur. Daha sonra İhşidler, Eyyubiler, Selçuklular, Memluklu Sultanlığı ve nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hükmetmiştir. Osmanlı, 19 yüzyılda Mısır'ı İngiltere'ye bırakmak zorunda kalmış ve bu durum da bölgedeki isyana meyilli Arapları tahrik etmiştir. Şerif Hüseyin İsyanı ile beraber Birinci Dünya Savaşı'nın da patlak vermesiyle Osmanlı kendine bağlı Arap bölgelerinden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Birinci Dünya savaşından sonra Ortadoğu toprakları paylaşılmış, Lübnan dâhil Suriye, Fransızlara bırakılırken; Filistin ve Irak'ın idaresi İngiltere'ye verilmiştir. İngiltere, Şerif Hüseyin ve oğlu Abdullah'a Ürdün'ü bırakmakla kalmayıp, Şerif Hüseyin'in diğer oğlu olan Faysal'ı da Irak kralı olarak atamıştır.

Ortadoğu'daki bu bölgesel güç anlamlandırılmasındaki zorluk ve çeşitlilik, kültürel, sosyolojik, coğrafi, dini gibi unsurların değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin, Ortadoğu ülkesi Lübnan ile ilişkisi yukarıda zikredilen sebeplerden ötürü giriftir ve son derece önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ve Lübnan kadim geçmişe sahip iki ırkın temsilcilerindedir. Emeviler'den bu yana toplumsal düzeyde başlayan ilişkiler, Osmanlı'ya kadar çeşitli Türk Devletleri tarafından da idare edilmiştir. Osmanlı ile son huzurlu zamanları geçiren Lübnan, bağımsızlığını kazanarak ilk defa devlet statüsüne kavuşmuştur. Bu süreçten sonra da Türkiye ve Lübnan arasında çoğu zaman olumlu politikalar izlenmiştir. Bu kadar çeşitliliğe sahip bir ülke ile iyi ilişkiler içinde olmak Türkiye için elbette Ortadoğu'nun kalan ülkeleri ile de ilişkiye geçilmesi açısından önemlidir.

Tezin Amacı

Lübnan bağımsızlığını kazandığı 1943 yılına kadar bulunduğu sınırlar çerçevesinde bağımsız bir devlet olamamıştır. Bu tarihe kadar Lübnan Cebel-i Lübnan (Lübnan Dağı) ve çevresindeki Trablus, Beyrut, Şuf, Sur ve Baalbek şehirleri ile anılmaktaydı. Lübnan, geçmişte Biladüşşam olarak adlandırılan bölgenin bir parçasıydı. Günümüz devletlerinden Lübnan ile beraber, Suriye, Ürdün, Filistin ve İsrail devletleri Biladüşşam olarak adlandırılan bölgeden zuhur edip müstakil hale gelen devletlerdir. Bu tezde, Biladüşşam'nın bağımsız bir ülkesi olan Lübnan'ın geçmişten bu yana Türkler ile ilişkilerinden bahsedildikten sonra Türkiye

Araştırmanın Önemi

Bilinen ilk dönemlerden Cumhuriyet döneminde Adnan Menderes hükümetine kadar olan süreçte içerisinde Türkiye-Lübnan ilişkilerine bir bütün olarak ışık tutulmuştur. Lübnan'ın genel durumu değerlendirilmiştir. Türkiye, bölgesindeki gücünü artırma girişimi içerisinde iken Lübnan'ın hangi şartlara sahip olduğu ortaya koyulmuştur. İkili ilişkilerde tarafların birbirlerine gerçekleştirmiş olduğu resmi ziyaret ve görüşme konuları gün yüzüne çıkarılmıştır. Türkiye'nin temasları sayesinde Ortadoğu'daki konumunun ne duruma geldiği ve aynı şekilde ikili ilişkiler boyunca Lübnan'ın yaklaşımlarının Türkiye'yi bölgede ne derecede güçlendirdiği sorusuna cevap aranmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Tez araştırması boyunca temel uluslararası ilişkiler kuramlarının güce yaklaşımları incelenmiş ve özelde Ortadoğu ile ilgili yapılmış kuramlar incelenmiştir. Tez Lübnan ile Türkiye arasındaki ilişkileri merkeze alacak bir kapsam içermektedir. Tarihi arka plana bakıldıktan sonra 1943 ile 1958 yılları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bununla beraber ikili ilişkiler esnasında kapsamın çok genişletilmemesi adına siyasi ilişkilere doğrudan konu olmayan ticaret, ekonomi, spor gibi başlıklar teze dâhil edilmemiştir. Çalışma esnasından konu ile doğrudan veya dolaylı olan kitaplar, süreli ve süresiz yayınlar, resmi kurum internet siteleri, gazete arşivleri ve kurum raporları taranmıştır.

BÖLÜM 1: GÜÇ VE BÖLGESEL GÜÇ

1.1. Gücün Tanımı

Güç kelimesinin tanımı uzun süren tartışmalara konu olmuştur. Bu tanımlama günümüze kadar birçok farklı değerlendirmelere, farklı yaklaşımlara gebe kalmıştır. Zamana veya mekâna göre özellik değiştirmesi, gücün net bir tanımı olmamasının en büyük sebebi olmuştur. Bu durum, tarih öncesi çağlardan günümüz teknoloji çağına kadar hala noktalanmayan kavramsal tanı arayışını da gün yüzüne çıkarmıştır. Tartışmayı oluşturan husus gücün ontolojisi ile ilgili olmamıştır. Tam aksine tartışmalar gücün varlığı konusunda ortak yaklaşım sergilemiştir. Gücü tanımlama zorluğu ve karışıklığının temel sebebi ise, güç ile ilgili yaklaşımların çeşitliliğindedir. Uluslararası ilişkiler teorilerinin yaklaşımlarına göre tanımlar da değişmiştir. Teorisel yaklaşımlara paralel olarak tanımlamalar da çeşitlilik gösterirken, aynı ilkesel yaklaşım içerisinde olmasına rağmen kavramı daha farklı anlatan tanımlamalar da mevcuttur.

Türk Dil Kurumu, güç kelimesini açıklarken; “*Fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği olmak*” olarak tanım yapar. Bunun yanında “*kuvvet, gayret, bir olaya yol açan her türlü hareket, takat, sınırsız ve mutlak nitelik, büyük etkinliği ve önemi olan nitelik*” olarak tanımlamıştır. Bu kelimeye, “*bir mekanizmanın iş yapabilme niteliği, siyasi, ekonomik, askerî bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet veya devletler topluluğu, bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli*” gibi anlamlar yüklemiştir. Hassan Abdallah (1999: 223-224) ise, gücün tek başına merkezi bir tanım olduğunu fakat farklı unsurları içerisine katmadan tek başına değerlendirmenin de eksik olacağını söyler (Michael Barnett and Raymond Duvall, 2005: 39). Bu çerçevede güç kavramına, etki, nicelik, nitelik ve kapasite gibi özelliklerin de dâhil olması gerektiğine vurgu yapar (TDK, 2018). Ayrıca Abdallah (1999: 223-224) yönetim otoritesi, idari otorite ve dağıtma otoritesi olarak tanımlanabileceğini de ekler, Belirtilen özellikler güç kavramının her aşamasında değişken yoğunlukta etkili olur.

Bir devletin sahip olduğu kapasitesi ve iktidarını en iyi başka bir devlet üzerinde görebiliriz. Eldeki kapasite ve güç sayesinde diğer devletler üzerinde kontrol sağlanabilir. Uluslararası ilişkiler boyutuyla güç, basitçe çizilen hedefe ulaşılmakta kullanılan bir araç olarak tanımlanabilir. Bir devletin gücü çeşitli öğelerden oluşur: A)Nüfus, B)Sahip Olunan Coğrafi Konum C)Yeraltı ve Üstü Doğal Zenginlikler, Ç)Gelişim Düzeyi, D)Askeri Kapasite, E)Nitelikli Hükümet, F)Kaliteli Diplomasi,

G)Ulusal Moral, H)Ülkenin Coğrafi Konumu B)İşgücü gibi. Bu öğeler arasında Uluslararası ilişkilerde belirli bir amaca ulaşmada kullanılan bir araçtır. Belirtilen özellikler sabit değildir. Bazı özellikler daha baskınken bazı öğelerin zayıf olması sebebi ile kullanılması durumunda, kullanan ülkeye zarar dahi verebilir. Bu öğeler sürekli değişim halindedirler (Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2018).

Ahmet Emin Dağ'ın uluslararası ilişkiler alanında İngilizce ve Fransızcadan Türkçeye hazırlanmış olduğu terimler sözlüğünde ise, güç için devletlerin kendi çıkarını koruma veya gücü elde etmek için, taleplerini karşı taraflara kabul ettirmek adına elinde bulundurduğu potansiyel tanımlaması yapılmaktadır. Güç kavramı iktidar ve askeri güç unsurlarından uzak bir tanımlamaya sahip değildir. İktidar ise devlet ve toplumu yönetme ve/veya yönlendirme olarak açıklanmıştır. Ahmet Emin Dağ (2005: 370), gücü elinde bulundurmak için gereken unsurları; devletin ait olduğu coğrafya, tarih ve kültür şeklinde ve yine o devlete ait sabit unsurlar olarak görür. Devletin ekonomik gelişmesi, teknolojik yapısı, yetişmiş insan sayısı ve askeri kapasitesi gibi faktörleri de güç ile ilişkili olan onu destekleyen unsurlar yani diğer bir deyişle potansiyel unsurlar şeklinde sınıflandırılır. (Dağ, 2005: 370).

Güç kelime ve terim olarak tanımlanması bakımından basit olarak değerlendirilebilir. Kelimeyi sözcük olarak açıklamak kolaydır. Kelimenin sözlüklerde karşılığının bulunması onun kısa ve açık olarak algılanabilir olduğu anlamına gelmez. Gücün uluslararası ilişkilerde bir kavram olarak açıklanması teorik yaklaşımlarda olduğu gibi burada da farklılığa ve doğal olarak sonu gelmeyen ihtilaflara sebep olmuştur.

1.2. Güç Kuramı

Tarihin derinliklerinden; güç ile ilgili ilk yazılı eseri veren Thucydides'ten başlayarak İslam'ın önemli düşünür ve ilk sosyoloğu tabir edilen İbni Haldun'a, Clausewitz'den realizmin papası Morgenthau'ya kadar siyasi tarih ve bu tarihin aktörlerinin bu seyir içindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları noktalar vardır. Gücü tanımlama, gücün ortaya çıkışı ve fonksiyon değiştirmesi, kullanım yerleri ve şekilleri bu düşünürlerin yoğunlaştığı temel odak noktalarıdır. (Albayrak, 2010: 1-20) Siyaset felsefesi, eski çağlardan günümüze güç-değer ilişkisinin anlaşılması, yorumlanması üzerinde yoğunlaşırken; siyasi tahliller, gücün değişimi ve bu değişimin etkenlerini anlamayı amaçlamıştır. Bu çerçevede Sokrat ile Thyrsymakhos arasındaki

adalet-güç ilişkisi arasındaki tartışma, felsefenin en temel tartışması olmuştur. Thucydides'in Peloponnes Savaşları ile ilgili tahlilleri, gücün bir siyaset gerçeği olarak taşıdığı merkezi önemi göstermesi açısından önemlidir. Farabi ideal politika ve bu politikanın değer düzeyini irdelerken; İbn Haldun ırk teriminin siyasi güç ile ilişkilendirilmesini incelemiş ve güç unsurunun boyut değişimi üzerindeki etkenleri üzerinde çalışmıştır (Davutoğu, 2013: 15).

Machiavelli'ye göre virtù kavramı tek bir sözcükle karşılanmasının güçlüğünden dolayı; erdem, güç, yetenek, beceri, yüreklilik, "enerji" gibi çeşitli şekillerde ifade edilir. Bununla birlikte bu kavramın asıl işaret ettiği şey ise etkin olmaktır. Herhangi bir ahlaki yükü olmamakla birlikte kavram, aynı zamanda "erkeklerle özgü" eril bir "gücü" ifade eder (Zelyut, 2012, 51-62; Skinner, 2004: 57-64).

İnsanlar ve devletlerin, hükümdar ve halkların karşı karşıya kaldıkları bir kriz, kuralın bir istisnasını ya da politik yaşamın fizyolojisindeki bir patolojiyi ifade etmez. Zira kriz ve güç Machiavelli düşüncesinde birbirlerine karşıt değildir. Bunlar, kriz veya güç, zorunlu olarak güce veya krize atıfta bulunur. Kendisini tekrar eden bir bağın hudutları içerisinde iç içe geçer, üst üste biner ve birbirlerine karışırlar.

Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında, güç kavramının geniş ve kapsamlı kullanımı, bu kavramın anlaşılmasını zora sokmaktadır. Kavramın çok geniş kapsamlı olması net ve ortak açıklamaya sahip olmasını engellemiştir. Kavramın kapsamlı olması açıklanırken kendisi ile beraber başka kavramlara değinilmesine veya başka kavramlar ile açıklanmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple güç otorite, tahakküm, baskı, şiddet gibi kavramlar güç ile beraber veya gücün yerine kullanılmıştır (Eralp, 2011: 53).

Mert Bayat, "Milli Güç ve Devlet" adlı kitabında gücü, genelde kuvvet kullanma yeteneği ve verimliliği şeklinde açıklamıştır. Buna bağlı olarak da belirli bir kuvveti, belirli bir ortam, boyut ve sürede belirli bir amaçla çalıştırma ve verim alma yeteneği şeklinde ifade etmiştir. Yani zaman, mekân ve şekil bağlamlarını beraber kullanıp sonuç alma olarak tanımlamıştır (Bayat, 1986: 3).

Güç kavramı değişik yaklaşımlar tarafından siyaset biliminde ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde merkezi bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Ancak kavramın

çerçevesinin nasıl çizileceği hakkında yoğun metodolojik ve teorik tartışmalara konu edilmesi gerekmektedir.

Güç ile ilgili uluslararası ilişkiler teorisyenleri, kavramın tüm karmaşıklığına rağmen bir tanımlama çerçevesi oluşturmuştur. Bu yaklaşımlar düşünürlerin savunduğu teoriler kapsamında şekillenmiştir. Kavramın kapsamı soğuk savaş boyunca daha da genişlemiştir. Soğuk savaşın, Realist düşünürlerin çizdiği kavramsal çerçeveye uymayacak şekilde son bulması ile beraber etkin uluslararası teori değişmiştir. Yeni etkin teori güvenlik merkezli politikalar üreten İdealizme doğru kaymıştır. İdealist bakış açısı ile şekillenen yeni düzlemde eskiden silahlanma etrafında toplanan bakış açısı değişmiştir. Bu yaklaşıma göre devletlerin etkili olabilmesi için silahlanma ile beraber başka güçler de etkili olmuştur. Diğer bir deyişle sert güçten ziyade, imrenme, başkaları tarafından takip ve başkasına bağlanmaya dair politikalar üzerinden yürütmeleri, artık modern çağın gereksinimi olmuştur (Alptekin, 2012: 3).

Doğrudan askeri güç ile ilgili olmaması sebebi ile idealist güç anlayışı kendisini yumuşak güç kavramıyla da tanımlamıştır. Yumuşak güç ile ilgili en iyi çalışmalardan biri de Nye'nin yaptığı yumuşak güç araştırma programıdır. Nye'le göre eğer gücü başkalarının normalde yapamayacaklarını yapmalarını sağlama kabiliyeti olarak tanımlarsak, bu durumda güçten ziyade sert gücün harekete geçirilmesinden bahsediyoruz demektir. Sert gücün harekete geçmesi de Bu durum da sert güç dediğimiz askeri kuvvetler, jeopolitik konum, tabii kaynaklar, ekonomik gelişmişlik, düzenli bir idari mekanizme gibi politik yönetim anlayışının kullanılması demektir (Nye, 2017).

Evrensel ve bölgesel anlamda rol oynayan ülkeler; askeri ve ekonomik güç etkenleri gibi maddi faktörlerin kaynaklarını; hayranlık, etki edebilme ve özentiden alan yumuşak güç ile ilişkilendirmelidir. Bu maddi güç unsurlarının da uluslararası hukuk kuralları güncel sınırlarında olması yumuşak güç kavramının etkisini göstermektedir.

Küresel veya bölgesel rol alıcılar, silah, para ve tekniğe son derece önem verirler. İyi silahlara sahip olanlar iyi bir askeri teşkilata sahip olurlar. Paraya sahip olan bir ülkenin ekonomisi de iyidir. Teknik bilgisi olan bir ülke gelişmiş bir teknolojiye sahiptir. Ülkelerin ellerinde bulunan kaynakları gelişi güzel, her ülkenin kendi istediği gibi kullanılmamasını kabul etmez. Bu kaynaklar uluslararası teşkilatlar tarafından hazırlanmış nizama ve hukuka göre kullanılmak zorundadırlar. Belirtilen aşamalardan

geçtikten sonra aktörler, askeri, ekonomi, teknoloji ve bu alanlar ile paralel olarak siyasi alanda güç elde ederler. Belirtilen dört alandan sonra bunları takiben bir de yumuşak güç gelmektedir. Güce sahip olan devletler süreç içerisinde imrenilen, etkileyen ve hayran olunan ülkeler olurlar. İmrenilme, etkileme, övülme ve hayranlık uyandırma üzerine üretilen her şey devletlin yumuşak gücünü kullanmasını sağlar. Güçlü olan devlet bu özelliklerin farkına varır ve bunu sonuna kadar kullanır.

Güç kavramı her ne kadar anlam değişimine uğramışsa ve genişletilip sığ bir anlam haline geldiyse de uluslararası ilişkiler için hâlâ belirleyici bir faktördür. Nitekim bu kavram savaş, barış ve diplomatik unsurlar için değil artık karşımıza ekonomik amaçlar için de kullanılan bir olgu haline gelmiştir. Güç ile alakalı yapılan tanımlamalardan biri de Ahmet Davutoğlu'na aittir. Davutoğlu tanımlamayı şu şekilde bir formüle etmiştir: “Güç, SV: Sabit Veriler; (t: Tarih, c: Coğrafya, n: Nüfus, k: Kültür), PV: Potansiyel Veriler; (ek: Ekonomik Kapasite, tk: Teknolojik Kapasite, ak: Askeri Kapasite), SZ: Stratejik Zihniyet, SP: Stratejik Planlama ve Sİ: Siyasi İradeyi ifade etmek üzere;

$SV = t + c + n + k$ ve $PV = ek + tk + ak$ şeklindedir.

$G = (SV + SP) \times (SZ \times SP \times Sİ)$ olduğu için;

$G = [(t + c + n + k) + (ek + tk + ak)] \times (SZ \times SP \times Sİ)$ şeklinde olur.

Sabit veri olarak açıklanan hususlar, bir ülkenin direkt dâhil olarak kısa sürede o ülkenin istediği şekilde halledip çözüme kavuşturacağı konular değildirler. Dünya yaşanan gelişmeler üzerine sabit veri kalemlerin ülkeye katmış olduğu güç dengelerini değiştirebilir. Kısa ve orta vadede ülkelerin kendi iradeleriyle değiştirmelerinin mümkün olmadığı verilerdir. Potansiyel veri olarak belirtilen kalem sabit veriden farklıdır ve kısa ve orta vadede değiştirilebilir. Bu veri ülkenin sahip olduğu potansiyelin kullanım kapasitesini ifade eder. Silah gücü, ekonomi ve teknik donanım bir ülkenin gücünü etkileyen değişken unsurlardır. Değişken unsurların kullanımı politika üretirken ne kadar verimli kullanıldıkları ile ilgilidir. Etkin kullanım, ülkeyi uluslararası camiada güçlü kılar. Pasif kullanım ise uluslararası politikada ülkeye kazanım elde ettirmez. Kültür ise potansiyel güç ile sabit güç kalemleri arasında köprü rolü gördüğü için önemlidir (Davutoğlu, 2013: 17). Kısacası güç, yukarıdaki formülde de anlaşılacağı üzere tarih, coğrafya, nüfus ve kültürün; ekonomik, teknik ve askeri güç

ile toplamı ve bunların stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi irade ile çarpımı demektir.

1.3. Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güce Yaklaşımı

Güç kavramı kelimenin zihinde oluşturduğu çağrışım sebebiyle realist yaklaşımlar ile özdeşleştirilir. Ancak realizmde güce konu olan gücün yalnızca kaba ve somut uygulamalar üzerinden neticeye varabileceği algısıdır. Realizmin güce olan bu görüşüne karşın eleştirel teorilerde de gücün önemi vurgulanmıştır. İdealist yaklaşımlarda gücün realizmden farkı sadece kaba kuvvet/savaş dışında ekonomik ilişkiler üzerinden de elde edilebileceği yönündedir (Wendt, 2006: 207).

Buradan yola çıkarak her siyasi yapının gücü esas olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Burada farklılık arz eden durum gücün nasıl algılandığı ile alakalıdır. Güç algısı insanlığın varoluş tarihi kadar eskidir. Klanlar halinde kendini gösteren güç kaynağını askeri donanımından almaktaydı. Güçlü klan güçlü savaşçılar demektir. Klanlardan şehir devletlerine geçişte de güç anlayışı değişmedi ancak kapsamı farklılaşmıştır. Güçlü savaşçı yerine artık güçlü ordular olması gerektiği. Özgürlüğün sürdürülebilmesi için en önemli şart düzenli ve donanımlı ordulara bağlı olması gerektiği zihinlere kazınmıştı. Dünyada yaşanan gelişmelere göre güç algısı da yönelme gösteriyordu. Ticaret ve deniz yollarına hâkim olmak devletlerin denizlere ve yollara hâkimiyetini sağladığından denizcilik güçlü devletin vazgeçilmez özellikleri arasında yerini almaya başladı. Günümüzde bahriye gücü olan ülkelerin denize kıyısı olmayan ülkelere daha güçlü olduğu gözlenmektedir. Hollanda ve İspanya birbirinden küçük iki ülke olmalarına rağmen edinmiş oldukları deniz gücü sayesinde geniş topraklarda geniş sömürgeler elde etmişlerdir. Deniz gücünü koruyamayınca bu iki ülkenin yerini İngiltere ve Fransa almıştır.

Zamanın gösterdiği yeniliklere bakılarda gücü elde tutmak için ihtiyaç duyulan şeyler değişip farklı şekillere bürünmüştür. Ağır silahların, teknolojinin olduğu somut güçler bir yana güç anlayışında soyut güçlerde etkili olmuştur. Nihayetinde güç ülkenin tüm dinamikleri ile bağlantılı bir hale gelmiştir. Bu kadar kapsayıcı olmasını rağmen kavram ile ilgili açık bir tanımlama olmaması güce yakın anlamları olan baskı, şiddet ve otorite gibi kavramların da güç kavramına alternatif olarak kullanılır olmasıyla sonuçlanmıştır (Eralp, 2013 ve Sağlam, 2014: 2).

20. Yüzyıla gelindiğinde uluslararası ilişkiler bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Disipline ait tüm kuramlarda güç kavramına farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Teorisyenler güce olan yaklaşımlarında gücün doğası ve rolü hakkında değerlendirmede bulunmuşlardır. Bu bağlamda disiplin temel kuramları olan Realizm, İdealizm ve Marksizm'in güce bakışlarını incelemek faydalı olacaktır.

1.3.1. Realizm

Güç kavramı ile ilgili ilk yaklaşım antik Yunan'da Thucydides'e kadar dayanır. Peloponnes Savaşı Tarihi adlı eserinde Atina, Melos Adalarını kendi hâkimiyetine almak ister. Atina adaları elde etmek için yeni yasalar çıkarır. Atinalılar koydukları yasaların meşruluğunu da Thucydides'e atıfta bulunarak sağlamaya çalışmışlardır. Thucydides'e göre; 1) Güçlü olan her zaman güçsüze ne yapması gerektiğini söylemeli ve güçsüz de buna boyun eğmeli. 2) Güçlü olan her zaman gücünü ispat etmeli bunu da güçsüzü ezerek yapmalı (Korap-Karpowicz, 2010: 2-4).

Selçuklu dönemi vezirlerinden Nizamülmülk'e göre güç, için padişahın ülkeyi tek parça halinde yönetebilmesi için gerekli araçtır. Nizamülmülk eseri Siyasetnamede güç yaklaşımını izah etmektedir. Buna göre iktidardaki padişah Allah'ın yeryüzündeki temsilcisidir ve padişaha itaat edilerek Allah'a itaat edilmiş olur. Halkın itaatsizliği karşısında, padişahın iyi olmaması, kötü yönetimi ilahi adaletin tecellisi olarak gözüktür (Taheri, 2008: 142).

Yeniçağ Avrupası'nda 16.yüzyılın önemli düşünürlerinden Niccolo Machiavelli, Prens adlı eserinden prenslerin en öncelikli görevlerinin, devletin varlığını sürdürmek olarak tanımlar. Machiavelli'ye göre prens ülkenin birlikteliğini sağlayabilecek güç ve yeteneklere sahip biri olmalıdır (Machiavelli, 2009: 407).

1600'lü yıllara gelindiğinde "İnsan insanın kurdudur." cümlesinin sahibi realizmin önemli temsilcilerinden Thomas Hobbes da insanın doğası ile ilgili sorular sormuştur. İnsanoğlu insanın kendi tabiatı ve savaşlar arasında bağlantı olup olmadığını inceleyen çalışmalar yapmıştır. Hobbes'a göre insanoğlunun kendi arasında yapılan savaşların en büyük sebepleri; çekişme, güvensizlik ve diğerlerine üstün olma tutkusudur. Çekişme insanları ve devletleri kendi çıkarları için diğerler insan veya devletler ile mücadeleye götürmektedir. Kendi çıkarların için mücadele eden tüm tarafların aynı şekilde davranması sonucu kimsenin kimseye güvenmediği bir düzlem oluşmakta ve sonunda bu

güvensizlik ortamı savaşlar ile nihayete ermektedir. Hobbes'a göre, tüm tarafların itaat ettiği bir üst otoritenin olması savaşa giden yolun önünü kapatır. Bir üst otoritenin olmaması çıkar odaklı hareket eden taraflar arasında çekişmeye sebep olur. Bu çekişmeler tekrar güvensizliği ortaya çıkarır. Sonuç olarak savaşların yine kaçınılmaz hale gelmesi demektir. Hobbes, Leviathan adlı eserinde; herkesin itaat edeceği, bütün iktidar ve güç odaklarının hükmünü sonlanıp devredilecek ve bunun sonucunda güçlü bir devletin kurulması sağlanacaktır (Arıboğan, 2001: 32-65). Bu gücün sağlanması için en önemli şart Leviathan'ın (devletin) yetkileri tekeline alması gerekmektedir. Leviathan'ın var olduğu ortamlarda güç mücadelesi, savaşlar ve istikrarsızlık yoktur. Güçlü üst devletin olmadığı ortamlarda ise yukarıda belirtilen barış ortamının olamadığı çekişme ortamı devam edecektir. Biri dışında, başka hâkimin olmadığı uluslararası ortamda güç için gerilmeler, kanlı savaşlar ve istikrarı olmadığı bir ortamın oluşması engellenir. Realizmin papası olarak nitelendirilen Hans Morgenthau'ya göre güç birinin diğer bir kişinin fikir ve davranışlarını kontrol altında tutması demektir (Morgenthau 2012: 34). Morgenthau, gücü nicel ve nitel (sürekli değişen) unsurlar olarak iki kısımda değerlendirmektedir. Sabit unsurlar arasında: Coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus gelmektedir. Nitel unsurlar arasında ise: Ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği, hükümetin niteliği olarak sıralanır(Morgenthau, 1985, 127-164). Diplomasinin kapsam ve niteliği bir devletin en önemli güç kaynağı olarak belirtilir (Keykavosiiranagh, 2015: 13).

Realizm, uluslararası politikayı açıklamakta kullanılan en eski yaklaşımlardan biridir. Hans J. Morgenthau, güç yaklaşımı ile ilgili değerlendirmede bulun ilk düşünürdür. Uluslararası politika için değerlendirmede bulunan Morgenthau beynelmilel politika için güç ve iktidar mücadelesi tanımlaması yapmıştır. Her devlet çıkarını korumak için güce ihtiyaç duyar. Bu gücü sağlama yolu da çeşitli politikaların hayata geçirilmesi ile sağlanır. Güç için kullanılan üç çeşit politika vardır. Bu politikalar gücün caydırıcılığını ön planda tutmaktadır. Bu politikalar: Statüko politikası, mevcut durumu değiştirmek için kullanılır; Prestij politikası, politik saygınlık elde etmek için kullanılır; Yayılma politikası, mevcut kazanımları artırmak için kullanılır (Özdemir, 2008: 128). Bu ayrımların ilki ülkenin sahip olduğu gücün ifadesi için yapılmaya çalışılanları ifade eder. Diğerleri de devletin elinde bulundurduğu gücün devamını sağlamak ve kapsamını geliştirmek için yapılan girişimleri gösterir. Morgenthau, bu görüşlerinde ifade etmeye

çalıştığı şey bu yaklaşımların tek başına salt güç ile açıklamanın yanlış ve yüzeysel olduğudur. Bu çok yönlülük sayesinde güç yaklaşımı ile ilgili yeni değerlendirmeler yapmayı sağlamıştır.

Faruk Sönmezoğlu'nun derlediği Uluslararası İlişkiler Sözlüğü kitabında ise güç yaklaşımı kelimesini açıklarken eski medeniyetlerin aralarındaki ilişkileri açıklamak için kullanılmıştır. Morgenthau'nun değimi ile devletler de insanlar gibi çıkarlarının peşinde koşarlar. Devlet bu çıkarlarını yerine getirmek için güce ihtiyaç duymaktadır. Bir devlet rakiplerine karşı gücünü artırıp azaltabilir. Bu ihtimal şu dört unsura bağlanmıştır: Silahlanma, ittifaklar oluşturma, tazminat alma, böl ve yönet politikası uygulama. Sıralanan yöntemleri kullanarak güçlenmeye çalışan devletlerin birbirine karşı izledikleri emperyalist, statükocu ve saygınlık sağlamaya yönelik politikaları da güç ögesine dayanarak yapıldığı belirtilmiştir (Sönmezoğlu, 1996: 203).

Carr, Morgenthau'dan farklı olarak güç için belli bir tanımlamalardan kaçınır. Realist teori bu konuda Edward Carr'ın ifadesi ile şekillenmiştir. Carr, gücün uluslararası değerler dizisinin ihmal edilmemesi gereken bir kavram olduğunu ifade etmiştir (Carr, 2001: 97). Kavramı bölünmez olarak değerlendiren Carr, bu bölünmezliğin askeri, ekonomik ve fikri güç olmak üzere üç bileşene ayırmaktadır.

Her ne kadar hem Morgenthau hem de Carr'ın realistlere göre gücü tanımlama için önemli bir bakış açısı sergilese de kavramsal tanımlamayı yapma başarısı Dahl tarafından gerçekleştirilmiştir. Dahl güç için; A'nın B üzerinde, B'nin kendi iradesiyle yapmayacağı şeyi B'ye yaptırabilme kapasitesidir diye tanımlamıştır (Dahl, 1957: 202-203).

Dahl, aktör diye adlandırılanlar için de bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Dahl'a göre aktörler, insan topluluklarını, bireysel grupları, yönetimdeki hükümetleri ve ulusalcı devletlerdir. A aktörünün, B aktörünün üstünde güce sahip olduğunu öne sürmenin tek başına bilgi verici ve kıymetli olduğu savunulamaz. Dahl, üstün olma özelliğine bağlı olarak bir başkanın yönettiği meclis ile alakalı da bilgi verir: Bir başkan yönettiği meclis üzerinde güce sahip olduğunu belirtmek doğru bir yaklaşım değildir. Aynı şekilde bir başkanın yönettiği kurulda veya mecliste başkası tarafından başkanın güce sahip olduğunun ifade edilmesi de doğru değildir. Ancak bunun yerine güç ile ilgili gerçek bir ifade kullanılırsa şu ifadeler kullanılabilir. Başkanın meclis üzerinde sahip olduğu

gücün temeli, kaynağı bu güç esnasında kullanılan araçları, etki edilen alan ve mesafeyi, meclisteki güç miktarı ve hudutlarını bildiren ifadeler kullanılması daha gerçekçi olacaktır. Dahl, aktörlerin güçlenmesinin dayanağını onların güçlerine kaynaklık eden her şey olarak izah eder. Ona göre açık bir güç kaynaklarını açıklamak için yazılan tüm kaynaklar ve savaş potansiyelleri gücün temeli üzerine yapılan tüm analiz etmeye dönük analiz ve çalışmalar olacaklardır (Bekfelavi, 2017: 10).

1.3.2. İdealizm

İdealizm düşüncesine sahip teorisyenler insan doğasını kuramın temelini koyarlar. Güç için de insan doğası etkindir. İdealizme göre bireyler nasıl uzlaşmayı başarıyorsa devletlerin de aynı uzlaşarak aralarında işbirliği sağlayacaktır. İdeolojinin temelini eşitlik, rasyonellik, özgürlük ve özel mülkiyet kavramları oluşturur. İdealizmin temeli ile ilgili belirtilen bu maddeler insan doğasının en önemli alt maddeleridir. Bu maddeler aynı zamanda insanı ve ülkeyi güçlü tutan ilkelerinde özünde bulunur. İdealist bireylerden oluşan toplum refaha ulaşır. Uluslararası toplumda da refahın aynı şekilde idealist yaklaşım ile sağlanacağı savunulur. Devlet bu düzeni koruması açısından önemlidir. Uluslararası alanda çatışma değil işbirliği yoluna gidilmesi gerekir. Uluslararası arena rekabet kadar iş birliğini de içerir.

İdealizm kavramı ile Liberalizm kavramı arasında halef selef ilişkisi vardır. İki kavram da köken olarak kendilerini aynı yerden besler. İdealizm kavramı uluslararası ilişkiler kuramı olarak ortaya çıkmadan önce felsefi bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Felsefi akımların öncülerinin başında John Locke gelmektedir. Locke'a göre Hakların savunulması bireyselleştirildiğinde yani her birey kendi hakkını savunması durumunda kendi kedinin hâkimi olacaktır. Bu durum insanın doğasında ego olduğu için çatışmaya sebep olabilir. Bu yüzden de insanın doğal haliyle bırakılması durumdan bir çatışma ortamı oluşacağını savunur. Locke bu çatışmanın olmaması için bir toplumsal sözleşme olması gerektiğinden bahseder. Bu sözleşme devlet oluşumunu gün yüzüne çıkaracaktır. Locke'a göre, devlet bireylerin hayat ve özgürlük haklarını korumak amacıdır. Yani millet için devlet anlayışına sahiptir (Locke, 1997: 128).

Adam Smith liberalizme getirdiği bakış açısı ile akımın diğer bir öncüsü olmuştur. Smith herkesin ekonomik olarak kendi çıkarlarını her zaman bir üste taşıması ile

topluma faydalı olma durumunun artacağını savunur. Görünmez El* olarak adlandırılan bu teoride Smith, piyasaya herhangi bir müdahalede bulunmadığı takdirde piyasanın kendi kendini dengeleyeceğini savunur (Burchill vd. 2014: 89). Görünmez el teorisi bir örnek ile açıklanacak olursa bir simit fırında daha çok para kazanmayı hedefleyen bir işveren bunun için bir simit ustası daha istihdam eder. Seyyar satıcı olarak çalıştırabileceği simitçiler ayarlar. Simitçilere araba alır. Daha fazla simit üretebilmek için daha fazla yumurta, un, susam, odun, yağ vs. alır. Belirtilen kalemlerin tedarik edilirken ilgili kalemler ile ilgili çalışan tüm işletmeciler, istihdam edilenler ve dolaylı olarak faydanlar bu durumdan istifade eder. Günümüz kavramları ile biraz daha kısaltacak olursak her alışveriş ekonomiyeye can vermek olacaktır. Çıkara dayalı bu durum Smith'in değimi ile tüm topluma faydalı olacaktır.

Dönemin büyük güçlerinin 1. Dünya Savaşı sonrası içine düşmüş oldukları durum bir işbirliği ortamını zorunlu kılmıştır. Uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliği anlayışına sahip İdealizm de bu vesile ile bir disiplin olarak karşımıza çıkmıştır. Dünyanın yaşadığı bu süreç Widrow Wilson'un Milletler Cemiyeti fikri güç kazanmış ve kurulumu sağlanmıştır (Aydın, 1996: 91).

İdealistler, realistlere nazaran uluslararası toplumda daha fazla güç paydaşlarından bahseder, realistlerin yaptığı gibi meselelere yüksek politika veya alçak politika sınıflandırması ile yaklaşmaz. Mesela uluslararası politika yapıcı unsurlar tasnif edildiğinde realistlerin aksine sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler de tasnife dâhil edilir (Aydın, 1996: 84). İdealist anlayışta dünyada sulh ortamının sağlanabilmesi için tüm halkların kendi hür iradesiyle kendi idarelerini oluşturma ve idarelerini tayin edebilme hakkı, hukukun uluslararası manada üstünlüğünün temini, devlet içerisinde ve devletlerarasında ticari ilişkilerin sağlanması gerekir. Dünya genelinde diğer uluslarla yapılabilecek işbirliklerinin sürekliliği ve bu sürekliliği bağlayıcı yasalar ile sağlayacak uluslararası teşkilat ve organizasyonları tesis edilmelidir. Dünyanın her yerinde yetkili olduğu kadar da etkili federal idari sitem gibi sistemler sağlanması uluslararası işbirliğini sürekli kılacaktır (Sandıklı ve Kaya, 2014: 145).

*Smith yazdığı eserlerin sadece 3 yerinde görünmez el teorisinden bahsetmektedir. Bunlar Astronomi Tarihi s.95, Ahlak Düşünceleri s.184-185 Ulusların Zenginliği s.456. yüzlerce sayfa yazmasına rağmen Sadece 3 defa bu görünmez el kavramı kullanılmıştır. Ancak 3 defa kullanılmış olası son derece etkili olmasının önüne geçmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Gavin Kennedy, Adam Smith and the Invisible Hand: From Metaphor to Myth, Econ Journal Watch Cilt: 6, S.2, 2009, s.239-240.

Kant'a göre, toplumlar arasında herhangi bir engel olmadan yapılan ticaret o toplumları barıştan yana ve ortak bir gaye uğruna birleştirebilir (Burchill vd. 2013: 95). Kant demokratik idareciler halka hesap vereceğinden savaşta ödenecek ağır maliyet ve ödenecek bedellerden ötürü anlaşmazlıkların da demokratik bir yöntem ile çözüleceğini savunur. Kant bu düşüncelerini 'demokratik barış teorisi' çatısı altında incelemiştir (Kant, 1983: 45).

I. Dünya Savaşı ile beraber görülen kaotik durum savaşta kazanan veya kaybeden her iki taraf için de büyük kayıplara sebebiyet vermiştir. Savaşlardan gördükleri hasarlar nedeniyle kazanan ülkeler işbirliğine açıldılar. Savaşta kaybeden ülkeler kendilerini toplamak için zaten masaya oturmak zorunda kalmışlardı. Bu durum Milletler Cemiyetini daha da güçlü hale getiriyordu. Ne var ki cemiyete dünya barışını sağlamak gibi büyük bir görev yüklenmişti. Dünya barışı misyonunu yerine getiremeyince de idealizm gücünü kaybetti. İdealizm gücünü kaybedince yerini yine idealizmden beslenen liberalizm gibi akımlara bıraktı (Burchill vd. 2014: 137). Birçok modern Liberalist doğrudan güç unsurlarının kullanımının önemini kabul etmiştir. Ancak bir sıralama yapıldığında doğrudan güç ilk sırada olmaz. Örneğin Fukuyama Devletin İnşası adlı eserinde barış ve istikrarın sağlanmasında devletin doğrudan etkisinden bahsetmiştir (Demir, Varlık, 2013: 80).

Christopher Gelpi ve Joseph Grieco, karşılıklı kazanma ilkesini benimsemiş demokratik ülkeler için bu ülkelerin vatandaşlarının refahını sağlamayı veya artırmayı hedeflediğini belirtir. Refah düzeyini artırmayı hedefleyen bir demokrasi sistemi halkına hizmet eder böylelikle sert güç kullanımdan uzak durur (Doyle, 1986: 115-116). Devletler kendi içlerinde sert güce ne kadar az başvururlarsa Liberal devletler arasında karşılıklı çatışma ve savaş ihtimali o kadar düşüktür. Çünkü devletler kurmuş olduğu ticaret ve uluslararası ilişkiler sayesinde ekonomik olarak birbirlerine ileri derecede bağıdırlar (Alec Stone, 1994: 461). Bir fırın ustası hele tek başına çalışan biri olduğu düşünüldüğünde kendi işvereni üstünde daha fazla söz hakkına sahiptir. Tek olduğu için kıymetlidir. İşini iyi yaptığı ekmeğini, simidini, poğaçasını iyi çıkardığı takdirde taleplerinde bazen cüretkâr olsa dahi katlanılabilir. Bu durum iki tarafta kazançlı olduğu sürece kabul görür. Aralarındaki imzalanmamış anlaşma her iki tarafa da bazı kabullenmeler ve getireler sağlar. Bu durum tam olarak karşılıklı kazan kazan ilkesi ile ilgilidir. Belli şartlar çerçevesinde anlaşmaya varan devletler de bu fırıncı ustası ve

işvereni örneğindeki gibi davranırlar. Ülkelerin birbirlerine olan ihtiyaçları hem bir çekinme hem bir ihtiyaç kaynağı oluşturduğundan karşılıklı kısıtlamalar söz konusudur.

Doyle'a göre liberal devletlerde hukukun üstünlüğüne, ferdi haklara, ortak yaşama dayalı eşit haklara ve halka rağmen değil halkın rızasına dayalı, yani halkı temsil eden devlet yapısına sahip olan bir yönetimin olması gerekir. Bu gerekliliğin devletlerarasında karşılıklı kabul edilmesi, devletlerin birbiri ile çatışma yaşamışına engel olacaktır(Nye, 2017: 19).

Uluslararası ilişkiler disiplinine yumuşak güç kavramını kazandıran Nye, güç için bazı benzetmelerde bulunmaktadır. Nye'e göre herkes hava durumuna göre hareket eder ve hava durumu hakkında konuşur ancak çok az kişi hava durumundan anlar. Tıpkı meteorologların ve çiftçilerin yaptığı gibi siyasi liderler de güç ilişkilerini tanımlamaya ve öngörmeye çalışırlar. Güç, istenilen sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme sanatıdır. Bu sonuç için teşvik, cezbetme (havuca benzetilir) veya tehdit (sopaya benzetilir) yollarından biri kullanılır (Nye, 2017: 19).

Nye, güç yaklaşımını tanımlarken kullandığı benzetmelerden biri de aşktır. Nye'e göre aşkı yaşamak tanımlamasından ve ölçülmesinden daha kolaydır. Gücü de yaşamak tanımlamak veya ölçmekten daha kolaydır (Nye, 2017: 20).

Yukarıdaki tüm yaklaşımlarda da görüldüğü gibi İdealist ve Liberalist yaklaşımların tamamı belli ilkeler etrafında şekillenmektedir. İdealizmi/Liberalizmi ilke edinen bir devlet; demokratik olma, tüm tarafların kazandığı serbest bir ticaret anlayışını benimseme, sağlam bir ekonomik altyapı ve hinterlanda sahip olma, uluslararası işbirliğinde herkesin karşılıklı kazanacağı bir yasal düzenleme oluşturma gibi temel ilkelere sahip olmalıdır. Liberal bir yönetim şeklini kabul eden devletler güçlü devletlerdir demek çok doğru olmayacaktır. Belirtilen ilkelerin hepsi birbiri ile örüntü içindedir. Güçlü bir devlet olabilmek için iyi bir ekonomiye, iyi bir ticaret, anlayışına, uygulanabilir demokratik bir devlet anayasasına sahip olmanın yanında tamamının yasa ile güvence altına alınması gerekmektedir.

1.3.3. Marksizm

Marksizm, yukarıda işlenen iki ana yaklaşım olan realizm ve idealizmden farklı olarak bu iki akıma eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. Bu sebeple eleştirel teoriler olarak anılan

teorilerin ilki, Marksizm demek yanlış olmayacaktır. Marksizmin temeli Engels ve Marks'ın çalışmaları ile atılmıştır. Marks yazılı çalışmaları sayesinde daha baskın biri olarak Marksizm'in kurucusu olarak anılır. Marks'ın uluslararası ilişkiler yaklaşımı daha çok ekonomik bir bakış açısı ile gerçekleşmiştir.* Ona göre realist ve liberalden kast edilen kapitalisttir. Kapitalizm bir sınıftır. Çatışmalar kapitalistler ile işçi sınıfları arası gerçekleşir. Yani temel olarak Marks'a göre ekonomi var olan sınıfların merkezini oluşturur. Marksizm, felsefi olarak bakıldığında diyalektik materyalizm ile tarihi materyalizm arasındaki sıkı bağlantı olarak tanımlanmıştır (Sayılğan, 1976: 117). Bu bağlantıdan ötürü Marksizm için bilimsel maddecilik, bilimsel materyalizm isimleri de verilmektedir.

Marks, gelineen süreçte insanlığın geçirdiği tarihi süreci; köleler, feodalizm (ve belki daha modern dönemde kitlesel üretim ve tüketim modeli olan fordizm* de bu kısma dâhil edilebilir.) ve kapitalizm olarak üç kısımda açıklamıştır. İnsanlık tarihi bu üç sınıf arasında üretkenlik modellerinin sebep olduğu sınıflar arası mücadele üzerinden diyalektik bir aşama biçiminde ilerleme kaydetmektedir. Süreç içerisinde sermaye sahipleri ile sömürülenler arasında olan sınıflar arası mücadele, sadece sınıfsal farka sahip olmayan komünist bir toplumun ihdas edilmesiyle son bulacaktır (Heywood, 2016: 101). Marksizme göre, ilk dönem komünal yapılanmayı toplayıcı ve avcı olan insanlar sağlıyordu. İlk dönem insanları ortak çalışma, ortak mülkiyet ve ortak tüketim kültürü ile hareket etmişlerdir. İnsanlar yerleşik hayata geçince tarım gelişmiş ve böylece artık ortak hareket etmeyi gerektirecek bağlayıcı sebepler ortadan kalkmıştır. Tam tersine komünal yaşam tarzı, tarımsal yaşamın gelişmesine engel olarak görüldüğünden istenmez hale gelmiştir. Bunun üzerine yeni model olacak bir üretim şekline, yani çiftçiliğe dayalı tarım ekonomisine, diğer bir deyiş ile basit meta üretime geçiş yaşandı. Bu zamana kadar ortak yaşam kültürü ile yaşayan insanoğlu, bu evreden sonra toprağa bağlı mülkiyet ve tarımsal üretim araçları üzerinden hayat sürdüreceklerinden ötürü ortak yaşam kültüründen uzaklaşıp özel yaşa kültürünü

* Andrew Heywood'un Küresel Siyaset adlı kitabından Lenin tarafından dile getirilen kapitalizm çerçevesini incelerken şu şekilde bir ifade kullanmıştır. Sanayileşmiş devletlerin arz ve sermaye fazlasının ihraç edilerek karını maksimize etmeyi amaçlayan bir ekonomik yaklaşım olarak tanımlamıştır.

** Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Rıza Saklı, *Fordizm'den Esnek Üretim Rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri* Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Bilimler Dergisi, Kış-2013 Cilt:12 Sayı:44 (107-131), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70441> (e.t: 26 Mart 19)

benimsemiştir. Zamanla yaşam ve üretim tarzı değiştii için ortak hareket etme anlayışı kendisini bireyselliğe evirmiştir. Bireysellik de özel mülkiyet ve paylaşımından, ortak tüketimden uzak, eşit olmayan özel tüketimi ortaya çıkardı. Mal sahibi olmak arzusu, daha fazla üretim gerektirdiğinden daha fazla emek gücüne ihtiyaç duyuldu.

Özel toprak anlayışı üretime dönük olduğundan, kölelik sistemi ile beraber köleler tarımda çalışmaya başlamışlardır. Zamanla köleler ile toprak sahipleri arasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Köle ve köle sahipleri arasındaki üretim ilişkileri, zamanın modern çizgisinde gelişen üretim modellerine uymaz hale gelip ve mal sahiplerinin köleleri desteklememe sonucunda ortaya karışıklar çıkmaya başlamıştır. Köleler üretimden uzak durmaya başlayınca mahsul alınmamaya başlanmıştır. Böylece mahsul alamayan toprak sahipleri büyük zarara uğramıştır. Bu zarar sonunda zengin mülk sahipleri daha fazla zarar etmemek için elde edecekleri gelirden kölelere bir pay vermeye karar vermişlerdir. Bu durum köle-toprak sahibi sınıf anlayışını oluşturmuştur. Kısacası çiftçilik yapanlar toprak beyine köleler de toprak kölesine yani serflere dönüşmüşlerdir. Diğer bir deyimle köleci toplum feodal topluma dönüşmüştür. Serfleri kölelerden ayıran husus, buldukları toprağın kullanım hakkına sahip olmalarıdır. Toprağın kullanım hakkı yine beye aittir. Aynı zamanda serfler elde ettikleri mahsulün sadece kendilerine yetecek kadar olanını alabileceklerdir. Kalan mahsulün hepsi derebeyine ait olacaktır (Güngen, 2016).

Ticaretin gelişimi ile topraktan alınan mahsul, gelir olarak yetmemeye başlamıştır. Alım gücü azalan feodal beyler, ticaretlerini koruyabilmek için serfleri yıllık vergi karşılığında özgür kılacaklardır. Özgürlüklerini ellerine alan serfler, şehir merkezlerine giderek buralardaki atölye ve fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır. Daha önce derebeyleri için çalışan eski serfler, şimdi burjuvanın yanında çalışan emekçiler olarak gün yüzüne çıkmışlardır. Emekçilerin daha önce tarlalarda sarf ettiği çabadan daha fazlasını göstermeleri gerekmiştir. Tek getirisi çalıştıkları yerden aldıkları maaşları olan insanlar, ürettiğini yani emeğini burjuvaziye satmıştır. Burjuva sınıfı emekçinin ürettiği fazladan malı satarak emekçiler üzerinden zenginliklerini katlamışlardır. Emekçiler ise serflere oranla daha özgür olmuştur. Bu durum tüm gücünü çiftçilikten alan feodalizmin sonunu getirmiştir.

Kapitalistler elde ettikleri gelir hususunda kazançlarını artırıp tekel olmak istemektedirler. Onlara göre kar artırmanın en kolay ve kısa yolu da teknolojinin getirmiş olduğu yenilikleri kullanarak daha fazla makineleşmeye gidilmesi olmuştur. Tekel olma sonrasında makinelerden alınan üretim malzemesi, onu bizzat üretecek işçinin alamayacağı fiyatlara satılmıştır. Marksizme göre, emekçiler tam da bu noktada sosyalist şura erişmiş ve örgütsel mücadelelerini başlatmıştır (Güngen, 2016).

Marks, uluslararası ilişkiler ile ilgili çözümlerini geniş yelpazede tutarak, güç kavramını sosyal bilimlere teşkil eden, tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, felsefe, hukuk gibi birçok alt ilimle beraber değerlendirecek şekilde bir yaklaşımda bulunmuştur (Tonak 2012: 41-47). Güç, adı geçen kavramlar ile beraber anıldığında etkisi çok daha fazla olacağı aşikârdır. Nihayet Marksizm'in kavranması noktasındaki son önemli yaklaşım, kapitalizmin insanı üretimden ve kendisinden uzaklaştırdığıdır. Marks, bunun için de yabancılaşma kavramını kullanır (Bertell, 2012: 123-124). Hegel, Marks'tan farklı olarak devlete, yabancılaşmayı çözebilecek bir rol biçmiştir. Devlet hiçe sayılmamıştır. Yöneticinin bulunmadığı bir ortamda düzensizlik ve kargaşa ortamı olacaktır. Kaos yaşanmaması için devlete ihtiyaç vardır. Kendisini geliştirebilen insanların olduğu yerde kaos olamaz. Devletin olmadığı ortamda, insanoğlunun sağlamış olduğu birikim gün yüzüne bilim, uygarlık vd. olarak ortaya çıkamazdı (Yalvaç, 2008: 37).

Marks, kapitalizmi sömürü sisteminin diğer adı olarak tanımlamıştır. Marks, kapitalizm için, burjuvazinin ezilen sınıfların emek gücünü kontrol eden ve bundan haksız kazanç sağlayan başıboş bırakılmış bir sömürü sistemi benzetmesini yapmıştır. İşçiler üzerindeki tahakkümünde ise şöyle bir açıklamada bulunur; kapitalizm insanlık tarihinin yükselişi ile beraber doğu üstünden kendi hâkimiyetini artırmıştır. Bireyler, küresel iş bölümü içinde kapana kısılmışlar ve piyasa güçlerinin etkisine açık hale gelmişlerdir. İşçiler ise makinelerin dişlileri gibi görülerek sömürülmüşlerdir (Burchill, 2013: 159).

Marks'a göre, insanoğlunun geçmişinde temel çatışma şeklini sınıf mücadeleleri oluşturur. Geçmişte köleler ile derebeyleri, feodal yapının çatışmacı güçleri olmuş ve süreç içerisinde feodaliteden kapitalizme bir geçiş gerçekleşmiştir. Daha sonra Marks'ın yaşadığı dönemde sınıfsal mücadelenin de sömürü sahipleri kapitalistler ve işçiler arasından geçmekte olduğu ifade edilmektedir (Burchill, 2013: 161).

Özgürlük ve eşitlik kavramları bağlamında, kapitalist burjuvalar ve işçi sınıfı (proletarya) arasında emek gücünü korumaya yönelik bir sözleşme imzalanmalıdır. Ne var ki burjuvazinin elde etmiş olduğu gücü kullanarak, emek gücünü yok saydığı ortaya çıkmıştır. Bu durum işçileri burjuvanın insafına bırakmış ve proletaryanın yaşanan her krizden etkilenmelerine sebep olmuştur. Kapitalist toplumların savunduğu ama gerçekleştiremediği özgürlük ve eşitlik ideallerinin gerçekleşebilmesi için sosyalist bir düzene ihtiyaç duyulmaktadır (Burchill, 2013: 163).

Pazar eksenli hareket eden kapitalistlerin giriştiği mücadeleler sonucunda 1. Dünya Savaşı başlamıştır (Heywood, 2016: 101). Süregelen kapitalist sistemlerden ötürü birçok devrim yaşanmıştır. Lenin ve Troçki'ye göre, yaşanan sürekli devrimler sosyalizmin küreselleşmesini sağlayacaktır. Böylelikle sosyalizm dünyanın dört bir tarafına yayılmış ve dünya devrimi yaşanmış olacaktır. Ancak Sovyetler Birliği'nde Lenin'den sonra Stalin'in yönetime gelmesi küresel sosyalizmi darbeye uğratmıştır. Leninin aksine Stalin sosyalizmin tek ülkede olması gerektiğini savunmuş, dolayısıyla tek sosyalist ülke anlayışı, küresel sosyalizme engel oluşturmuştur (Avcı ve Söker, 2017: 11).

Özet olarak belirtilecek olunursa Marksizm, insan doğasının komünal yaşama uygun olduğunu savunur. İnsanın doğasının yalnızlaştırılmamalı üretime yani emeğe dönük hale getirilmelidir. Üreten ve birlikte olan toplum zamanla gücünün farkına varacaktır. Yani emeği sömürülen insan zamanla gücünün farkına varacaktır ve proleter birlik sağlanmaya başlanacaktır. Emekçiler sömürü sistemine karşı çıkacak ve devrimi gerçekleştirerek komünizme giden yolda sosyalist devleti oluşturacaktır. Böylelikle esas olan güçlü toplum ihdas edilmiş olacaktır.

1.4. Bölgesel Güç

Bölgesel güç kavramı hem bölge hem güç gibi iki kapalı kavramın bir olması ile zuhur eden karmaşık olguyu ifadeyi yansıtmaktadır. Bölge kavramı, çok sık kullanılan bir kavram olmasına rağmen tanımının yapılması aksatılan bir durum olmaktadır. Bölge kavramının kabul görmüş tanımlamalarından biri İrlandalı politikacı ve sosyal reformcu olan Wiliam Thomson tarafından yapılmıştır. Thompson'a göre bölge tanımlamasına uygun temel üç özellik vardır. Bunlar; coğrafi yakınlık, aktörler arasında etkileşimin yoğunluğu, bölgeye ait birden fazla devletin ve uluslararası sistemin diğer aktörlerin

buldukları bölgelerdeki farklılık oluşturan vasıflara dair şuurlu olması şeklindedir. Bu kıstasları sağlayan coğrafi kümelenmelerde baskın yönlendirici güç olma iddiasındaki aktörlere de bölgesel güç denilmektedir (Nohutçu, Çomak ve Aklar, 2007: 93-94). Morgenthau, güçlü ülkenin unsurlarını nicel ve nitel unsurlar olarak ikiye bölüp incelemektedir. Nicel unsurlar için coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik ve endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi şeklinde bir grubaşmaya gidilmiştir. Nitel unsurlar içinse ulusal karakter, sosyokültürel yapı, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği şeklinde bir grup oluşturulmuştur (Arı, 2004: 123).

Morgenthau, bölgelerin sadece buldukları çevrede coğrafi ve idari nesnelere (objeler) olmadıklarını söylemiş, aynı zamanda iç dinamiklerinin tamamını, sınır uçlarını, hudutlarını ve bölgede aldığı rollerin kapasiteleri, daima değişim ve yapım sürecinde olan öznel durumlar (sujeler) olarak görülmeleri gerektiğini de vurgulamıştır. Aynı bölge içinde değişik alanlardaki ve düzeylerdeki farklı bölgeselleşme süreçleri yoğunlaştıkça ve birbirine yaklaştıkça yapım aşamasında olan bölgenin iç bütünlüğü ve ayırt ediciliği artmaktadır. Björn Hettne, bu süreci bölgeselleşme olarak adlandırmaktadır (Hettne, 2005: 269).

1.4.1. Nicel Unsurlar

Bölgesel güç olarak varlığını sürdürme çabasında olan ülkeler bu güçlerini sağlamak için bazı temel özelliklere haiz olmak zorundadırlar. Ülkelerin ihtiyaç duyduğu özellikler sabit kalmamaktadır. Bu özelliklerin zamana ve uluslararası duruma göre ihtiyaç-gereksinimi durumuna göre azalıp artabilmektedir. Nicel ve nitel özellikler olarak sınıflandırılan bu özelliklerden nicel özellik bildiren unsurlar şunlardır (Dinçer ve Kutlay, 2012: 3).

Aidiyet: Bir bölgenin parçası olurken aynı zamanda özgün bir kimliğe sahip olmaktır.

Güç İddiası: Bulundu yakın coğrafyaları da kapsayacak şekilde güçlü olduğunu iddia etmektir.

Yetenek: Her ülke kendi siyasi, demografik askeri, iktisadi ve ideolojik gibi yeteneklere sahip olmalıdır. Bu güce sahip olmak ile beraber, bölgesinde bulunan diğer güçleri kısmen de olsa etkileyebilmelidir. Stefan Shmenan belirtilen yetenekleri maddi güç olarak tanımlamıştır (Schirm, 2010: 197-221).

İdeolojik Kararlılık: Ülke kendi fikri kararlılığını belirlemeli ve bölgesinde etkinlik gösterirken de bu ideoloji teşkilini korumalıdır.

Güvenlik: Bulunduğu bölgenin güvenliliğine ciddi olarak önem vermelidir.

Tanınma: Kendisini büyük görmesi kadar, bulunduğu bölgedeki ülkeler tarafından da o bölge için önemli bir güç olduğunun kabul edilmesidir. Schirm'e göre, bu durum rol tanımı kavramı ile bütünleştirir. Liderler kendilerine biçmiş oldukları rol tanımını, bölgesel ve hatta küresel güçlere kabul ettirmelidir (Dinçer ve Kutlay, 2012: 67).

Global Bağ: Bölgedeki kurum kuruluşlar ile olduğu kadar uluslararası küresel kurum kuruluşlar ile de ilişkiler içinde olmalıdır.

Etkileyicilik: Bölgesel güç olma iddiasındaki ülke kendi gücünün yanında ekonomik, siyasi ve askeri konularda da bölgesindeki diğer ülkeleri etkileme veya kontrol etme gücüne de sahip olmalıdır. Aynı zamanda sağlamış olduğu güçle bulunduğu bölge üzerindeki gelişmeleri değiştirme, durdurma, tersine çevirme ve etkileme yetilerine de sahip olmalıdır. Güç iddiasında olan bir ülke bölgedeki gelişmelere en azından etki etme şeklinde gücü göstermelidir.

Bağımsızlık: Bölgesel bir güç olarak hareket eden bir ülke iç ve dış politikalarda küresel büyük güçlerle uyum içinde olurken aynı zamanda şartlara göre küresel hegemonyanın taleplerine karşı hayır demeyi bilmeli ve çıkarları koruyabilme üstünlüğü de elinde tutmayı başarabilmelidir.

Arabuluculuk: Çatışma içerisinde olan gruplar, ülkeler arasında gruplar arası uzlaşma görüşmeleri tertip ederler. Bu görüşmeler ülkeler ve gruplar arasında olduğu kadar grupların ülkeler ile olan problemleri hususunda da olmalıdır. Etkin olmak isteyen bir ülke bölgesindeki güç odakları arasında arabuluculuk yapılabilir. Bu tertibatlar başarı ile sonuçlanmaz. Anlaşmalar için zemin sağlayarak uzlaşma temin etme yeteneğine sahip olunmalıdır (Dinler, 2010).

Hettne, yukarıda yapılan sıralamadan farklı bir sınıflandırma yolunu tercih etmiştir. Ona göre bölgeselleşme olarak tanımlanan bölgesel güç olabilme durumu beş madde şeklinde sınıflandırılmıştır: 1.Bölgesel alan, 2.Bölgesel karmaşıklık, 3.Bölgesel toplum, 4.Bölgesel cemaat, 5.Bölge-devlet (Hettne, 2005: 270)

Coğrafya: Bu özelliklerin birçoğu küresel manada nasıl önemliyse bölgesel mânâda da önemlidir. Tarihten bu yana ülkelerin sahip olduğu büyüklük son derece önem arz etmiştir. Dünyanın %20'lik kısmı yaşam alanı olarak uygunluk göstermektedir (Yılmaz,

2013: 306; Özey, 2002: 28-30). Aynı zamanda ülkenin bulunduğu konum stratejik olması, kıtada bulunduğu yer, sahip olduğu stratejik konum gibi nedenler ülkelerin bulunduğu coğrafi konum açısından son derece önemlidir.

Ekonomi: Birçok alanda diğer alanlar ile bağlantılı olan bir maddedir. Ülkenin elindeki güç kaynaklarının tamamı o ülkeyi ekonomik olarak etkileyebilir.

Diplomasi: Bir ülkenin diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde güç unsurunu barındıran en önemli hususlardan biri de diplomasidir. Bir devlet bulunduğu coğrafyada güçlü olmak istiyorsa yurt dışındaki resmi organlarını aktif olarak çalıştırmalıdır. Sadece güçlü olmak istenen ülke veya bölgede diplomatik çalışma yapmak yetmez. Aynı zamanda ilgili bölgeler üzerinde etkisi olan ülkelere de diplomatik faaliyetler yürütülmelidir. Bu çalışmaları uygularken de son derece stratejik davranmalıdır. Dış temsilcilikler aracılığıyla devlet adına doğrudan icra edilen faaliyetler kadar Sivil Toplum Kuruluşları aracılığı ile icra edilen faaliyetler de son derece önemlidir.

Örneğin Ortadoğu ülkelerindeki temsilcilerimizin görev yeri belirlenirken bildikleri diller arasında kati suretle Arapça olmak zorundadır. Konuşulan bu dilin yanında dış temsilciliklerin dışına çıkmayan bir görüntüye sahip olmak ülkeye zarardan başka bir şey getirmeyecektir. Temsilci olarak gönderilen kişilerin saha çalışmalarında son derece aktif ulaşılabilir olmalıdır. Elçiler ve temsilcilik personellerinin de pozitif enerjili ve çözüm odaklı kişiler olması son derece önemlidir. Aksi takdirde bu durum ilgili ülkelere gelmek isteyen yatırımcıları veya en basitinden turist akımını baltalayıcı bir politik hata haline gelir (Ahmet Uysal, 2011: 44). Ortadoğu'da Arapçayı konuşamayan dışa kapalı diplomatlar tarafından temsil, belli başlı diplomatlar arasında mekik yapmaktan öteye gitmeyen koridor diplomasisi ile sonuçlanacaktır. Ortadoğu bölgesi için Arapça bilmek tek başına yeterli bir çözüm değildir. Odasından çıkmayan ve yaptığı tek çalışma resmi toplantı ve resepsiyonlara katılmak olan bir dış temsilci özellikle de Ortadoğu coğrafyası için kabul edilebilir değildir.

Yukarıda belirtilen hususlar ile beraber temsilcilik kadrolarının nitelik olarak yeterli olması kadar nicelik olarak da yeterli olması gerekir. Yeterli olmayan personel sayısı her bölgede çalışmaların hızlı takip edilmesini engelleyen bir husus olacaktır. Personelin nicelik ve nitelik olarak eksik olması gibi durumlarda ülkeler karizmatik

liderler ve faal bakanlardan teşekkül edilmiş olsa bile alt organların hantal yapısı ve iyi çalışmaması sebebi ile uzun bir vadede bir ilerleme kat edilemeyecektir.

1.4.2. Nitel Unsurlar

1.4.2.1. Nüfus

Tarihin eski dönemlerinden itibaren güçlü devlet algısının belirleyici unsurlarından biri de güçlü bir ekonomiye ve orduya sahip olmaktır. Ülke nüfusu kalabalık olan devletler görece daha güçlü bir konuma sahiptiler. Daha fazla asker daha fazla güç manasına gelmekteydi. Gücün modern dönemde karşılıklarından biri de endüstri devrimi ve sonrasında onu takip eden teknolojik gelişmelerdir. Bu son iki gelişmede de nüfus iyi değerlendirildiği takdirde nüfusun ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Çomak'ın da belirttiği üzere yeterli büyüklükte bir ordusu olan devletler endüstriyel kapasitelerini artırmış ülkelerdir (Nohutçu, Çomak ve Aklar, 2007: 96).

Ülkelerin sahip olduğu coğrafi büyüklük kadar sahip olduğu nüfus da ülkenin gelişim düzeyi açısından önemlidir. Nüfusun genç olması durumu güç kaynağı olarak algılanırken yaşlı olması durumu ise bir sorun olarak değerlendirilir.*

Genel nüfus içinde 20-40 yaş aralığı oranı fazla olan ülkeler yaşlı nüfusa sahip ülkelerden daha güçlü olacaklardır. Genellikle, nüfusu kalabalık her devlet büyük ya da süper değildir ama bugün yeryüzünde, hatırı sayılır güce sahip devletlerin çoğunun nüfusu 35 milyonun üzerindedir (Morgenthau, 1970: 159-161). Çağlar ve Mumcu da Politika Notları adlı makalelerinde, ekonomik gelişmeyle büyük nüfus ve çalışabilir yaş dönemleri olarak açıklanan 15-64 yaş aralığındaki nüfusun toplam nüfusa olan oranı ile açıklamaktadır. Çalışmada 15-64 yaş aralığındaki bireylerin sayıca yüksek olması ekonomik olarak gelişmiş olduğu ile ilişkilendirilmiştir (Çağlar ve Mumcu, 2006: 4).

Organski'nin düşünceleri de bu konuyu destekleyici niteliktedir. Ona göre nüfusu küçük olan devletlerin refah seviyeleri ne kadar yüksek olursa olsun, dünya politikaları üzerinde ciddi seviyede etkileri olmayacaktır. Organski, az önce belirtilen görüşüne

* Nüfusun genç olması tek başına değerlendirildiğinde nicelik dışında bir fayda göstermez. Nüfusun eğitilmiş ve donanımlı olması asıl nüfus ile ilgili asıl hedeflenen husustur. Avrupa ülkelerinin yaşlı nüfusu fazla olması üretim gücüne yönelik bir engel teşkil etmektedir. Aynı şekilde eğitimsiz ve nitelsiz genç bir toplum da ülkenin asayiş düzenini bozması da aynı şekilde diğer bir problemi teşkil eder.

devamla, dünyanın süper güç olacak devletleri arasında Hindistan ve Çin olacaktır görüşünü destekleyenler arasındadır (Gül, 2010: 18).

Nüfusta görülen artış işgücünü artırmayı sağlar. Artan işgücü üretimde de aynı etkiyi gösterir ve sermaye birikimine öncülük eder. Teknolojik gelişmeler insan odaklı olduğundan üretime dönük her teknik arayış teknolojiye artı girdi olarak dâhil olur. Doğal kaynaklar hem üretimin hem de tüketim bir parçası olduğundan nüfus artışı doğal kaynakları etkileyen önemli bir unsurdur. Nüfus artışı kentleşmeyi de beraberinde getirdiğinden, konut, sağlık ve eğitim harcamalarını da etkiler (Alptekin, 2012: 5-6). Tam da bu noktada nüfus artışı üstündeki olumsuz yaklaşımları da belirtmek gerekecektir. Bir ülkenin nüfus artışı, o ülkenin sanayi üretimi, tarım, ticaret, sermaye birikimi, doğal kaynaklar gibi zenginliklerinin artış hızından daha yavaş olması durumunda kişi başına gelir oranında azalma yaşanacaktır. Zenginliğin azalması dolaylı olarak nüfusun, ülkelerin ve bireylerin refah seviyesi üzerine olumsuz etkiler göstermektedir (Çağlar ve Mumcu, 2006: 5).

Eğitim, sağlık, hizmet sektörü başta olmak üzere her çeşit beşeri sermaye kökenli yatırım insanlığın ve toplumun gelişmesine katkı sağlar. Toplumun kalkınmasına yardımcı olan her katkı da o toplumu barından ülkenin ekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlar. Toplum kazandıkça devlet kazanır daha doğrusu devletine de kazandırır. Devlet topluma yatırım yaptıkça beşeri sermaye ortaya çıkar (Karadeniz, 2007: 19).

Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran ilk iktisatçılardan birisi olan Lucas, beşeri sermaye yatırımlarını, resmi eğitime ve alaylı olarak tabir ettiğimiz çalışma alanlarının içinden yetiştirmelere yapılan yardımlar olarak açıklar. Lucas, büyümenin uzun dönemli olarak istenmesi durumunda beşeri sermayenin kuvvetli olması gerektiğini ifade etmiştir. Beşeri sermaye sürekli olarak artırılabilirse, büyüme de sürekli olarak artırılabilir (Alptekin, 2012: 6).

1.4.2.2. Eğitim

Modern dönemde sağlanacak teknolojik güç, eğitilmiş bir nüfus sayesinde oluşturulacaktır. Mevcut teknolojinin kullanılabilmesi için yeterli ise bilgiye sahip yani eğitilmiş kişilerin olması gerekmektedir. Aynı şekilde yeni teknolojilerin keşfi için de eğitim gerekmekte aksi halde kalabalık bir nüfusa sahip olan ülke üretim kapasitesine sahip olamaz ve Ülke, kendi ihtiyaçlarını kendi kaynakları ile halledemediği için de dışa

bağımlı olacaktır. Dolayısıyla avantaj olarak kullanabileceği güç ülke açısından bir güçsüzlük unsuru olacaktır (Gönlübol, 2000: 101).

1.4.2.3. Jeopolitik

Jeopolitik bilimi sık sık coğrafya bilimi ile karıştırılmaktadır. Birbirlerine yakın olmalarına rağmen iki alanın da belli başlı bazı farklılıkları bulunmaktadır. Jeopolitik için coğrafyanın siyaset ile birleşim hali de denebilir. Bilinen tabir ile coğrafyanın siyasi yorumu olarak ifade edilebilir. Anlaşılacağı üzere jeopolitik, disiplinler arası bir bilimdir. Ülkelerin siyasilerine raporlar hazırlayarak o ülke için veri toplanmasını amaçlar. Toplanan bilgiler ile bulunulan bölgede güçlü bir ülke olunmaya çalışılır. Sahip olunan kaynaklar ile ilgili veriler elde edilmesi ve bunların politik kaynaklar haline dönüşmesi açısından önemlidir.

Coğrafi konum ile jeopolitik birbirleri ile şu hususta farklılık gösterir. Jeopolitik konum coğrafi konumu da kapsar. Coğrafi konum siyasi sınırlar değişmediği sürece aynıdır. Ancak jeopolitik konum coğrafi konumdan farklı olarak siyasi sınırlar ile sınırlı kalmaz. Örneğin Türkiye'nin kurulduğu zamanlar ile 21. Yüzyıldaki politikası aynı olamaz. Ya da Almanya'nın 1. Dünya savaşı sonrası uygulamış olduğu politikalar ile Almanya'nın ikiye bölündüğü dönemde hedeflemiş olduğu konum aynı değildir. Aynı şekilde bölünme sonrasında Doğu ve Batı Almanya'nın tekrar birleşmesi sonrasında oluşan ortam da yine aynı şekilde farklıdır.

Jeopolitik, kendine has belli başlı alt unsurlardan oluşur. Bunlar: Coğrafi Konum, Sınırların Bütünlüğü, Geniş Ülke Alanı Ve Doğal Kaynaklar, Coğrafi Özellikler (Kaya, 2007: 6-9)

1.4.2.4. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

GSYİH, bir ülkemin ekonomik faaliyetlerinin ulaşabildiği noktaları görmek için kullanılan en net verilerden biridir. Geleneksel tanımlama ile Gayri Safi Milli Hâsıla, sınırlı zaman dilimleri arasında elde edilen ürün ve hizmetlerin piyasadaki değerinin toplamıdır. GSYİH, bir ülkenin sınırları içinde ülkeler arası gelir durumunun kolay bir şekilde karşılaştırılabilmesi için GSYİH'in değeri dünya genelinde en yaygın para birimi olması hasebiyle Amerikan doları biriminden ifade edilir. (www.byborsa.com, 2016), Bir ülkenin iktisadi büyümesini veya küçülmesini en net şekilde ortaya çıkarır. Ekonomisindeki büyümeyi ya da daralmayı en açık şekilde gösteren makro verilerden

biridir. Bu özelliği hasebiyle GSYİH, bir ülkenin ekonomik gücünü ispatı açısından ilgili ülke için son derece önemlidir.

Gilpin'e göre, uluslararası arenada süregelen güç mücadelesi ülkelerin sahip olduğu ekonomilerinin kapasitene göre şekillenir. Gilpin'in yaklaşımı ile yaklaşıldığında ekonomik kapasitenin oturtulacağı zemin çok daha önemlidir. Ülkenin sahip olduğu askeri düzey başta olmak üzere ülke ile ilgili diğer hususların gelişmiş olması ekonominin güçlü olması ile sağlanabilir. Üçlü bir ekonomi, ülke güveninin sağlanmasında rol oynayan askeri veya diğer kapasitelerin geliştirilmesi için de gereklidir. Realizme öncülük eden isimlerin ilklerinden olan Thucydides de "Pelepones Savaşının Tarihi" adlı eserinden ülkenin güvenliğinin sağlanması ile iyi bir ekonomiye sahip olması arasında direkt olarak bağ olduğunu yazmıştır. Thucydides, "Savaş, yalnızca yeteri kadar asker olmayınca değil, aynı zamanda yeteri kadar para olmayınca da bir sorundur" diyerek keskin bir biçimde güç ve ekonomi ya da asker ile ekonomi arasında yaklaşımı net bir şekilde ortaya koymuştur.(Gül, 2010: 16).

Harici ve dâhili iktisadi politikalar arasında uyum sağlanabilmesi bu sayede dış politikanın iç politika ile ilgili olduğu göstermektedir. Bu iç içe ikili yaklaşım geleneksel olan politik anlayışlardan farklılık arz etmektedir. Böylesi bir yaklaşıma somut bir örnek vermek gerekirse Japonya'dan bahsedilebilir. II. Dünya Savaşı sonrası ağır bir şekilde yenilmesini rağmen ekonomiyi bir atılım olarak görmüştür. Ekonomiye olana yaklaşım sayesinde her şey ülke ekonomisinin etrafında şekillendirilmiştir. Böylelikle Japon yaklaşımı, ekonomi politika ve strateji arasındaki bağa güzel bir örnek olmuştur (Davutoğlu, 2011: 24).

1.4.2.5. Üretimin Yapısı

Günümüzde, dünyadaki üretim faaliyetleri, kaba işçilik gerektiren ürünlerden, ileri teknoloji ve beceri gerektiren ürünlere yönelmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklara ve ucuz işgücüne dayalı üretim kapasitelerinin görece önemi azalmaktadır. İleri sanayi ülkelerinde üretim faaliyetleri, sanayi ile bağlantılı hizmetlere ve iletişim sektörlerine kaymaktadır. Bu nedenle sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı da bu ülkelerde hizmet sektörüne oranla düşük olmaktadır (Alptekin, 2012: 11).

1.4.2.6. Dış Ticaret

Bölgesel güç olma iddiasında olan bir ülkenin önemli bir ekonomik büyüklüğe sahip olması gerekmektedir. Dış ticaret düzeyi de ekonomik büyüklüğün bir göstergesi olarak bölgesel güç olma kıstasları arasında sayılabilen bir unsurdur (Alptekin, 2012: 12). Çin son yıllarda dış ticarete adında çokça söz ettiren bir ülke olmuştur. Ülke %37,8'lik GSYİH'sını dış ticarettten elde etmektedir. Dış ticarettten elde ettiği gelire domino etkisi oluşturduğundan ülkenin gelişmesi açısından dış ticaret gelirleri Çin için önemli bir yer teşkil etmektedir (tebledisticaret.com, 2019).

1.4.2.7. Sermaye Birikimi

Sermaye birikimi sabit dönemler arasında hizmet veya mal üretme kapasitesinin ve/veya yeteneğinin ana göstergesidir. Sermaye konusunda birikime sahip bir ülkede istihdam edilen çalışan sayısında, üretim veriminin artışında ve yeni iş kollarının oluşumunda pozitif bir ivme gözlemlenmektedir. Bahsedilen birikimlerin yaşanması sermayeyi artırırken aynı zamanda ülkenin refahını artıracaktır. Bu sayede üretim modelini temsil eden fabrika, ülke veya diğer üretim mekanizmalarının performansını değerlendirmek ve bu birimlerin zamanla sarf ettiği gelişimin, sermaye birikim seviyesinin tetkik edilmesi son derece önem arz etmektedir (Saygılı, 2015: 1). Bu önemden ötürü sermaye birikimi (stoku) fabrika veya ülke gibi üretim mekanizmalarının mal veya hizmet üretim kapasitesi olarak da tanımlanmıştır.

Sermaye stoku, ülke şemsiyesi altında incelendiğinde mal üretiminin yanında, barajlar, köprüler, yollar gibi alt yapıyı temsil eden unsurlardır. Devlet eli ile oluşturulan sermayenin dışında bireysel yatırımcılar eli ile inşa edilip fiziksel yatırım olarak değerlendirilen konut yatırımları da sermaye birikimine dâhil edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere sermaye birikiminden kastedilen şey, üretim sürecine dâhil edilen fiziki varlıkların değerlerini oluşturmuştur. Sermayenin baraj, köprü gibi fiziki unsurlarının dışında eğitim, sağlık, AR-GE harcamaları gibi yönü de mevcuttur. Bu unsurlar da sermaye unsurları ile direkt olarak ilişkili olduğu için böylesi unsurlara da fiziki olmayan varlıklar denmektedir. Fiziki olmayan varlık unsurlarının ölçüm şartlarının oldukça zor olması sebebiyle sermaye birikimine olan katkısı hesaplanamamaktadır.

Sermaye stoku belirli zaman dilimleri içerisinde üretimden artı kalan, henüz tüketilmeyen fazlalığın yatırım maksadı ile tutulmasıyla sağlanır. Yani elde edilen artık üretimin harcanmayan kısmı sermayenin fazla olması anlamına gelir. Bu yüzden tasarruf edilen kısmın büyüklüğü sermaye ile paralellik göstermektedir (Alptekin, 2012: 13).

1.4.2.8. Yabancı Sermaye

Yabancı sermaye, bir ülkenin ileride ödenmek üzere kaynağı değişik biçimlerde olabilen başka ülkelerden temin edilmiş ve kısa dönemde ekonomik gücüne ekleyebileceği mali ve teknolojik kaynaklardır (Yardımcı, 2011: 4-5). Yabancı sermayenin sınıfları şu başlıklar altında incelenebilir:

A – Mali varlık yatırımı / Dolaylı yatırımlar,

B - Yabancı yatırımlar

İlerde doğabilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanarak gelir sağlamak amacı ile gerçekleştirilen dolaylı yatırım veya diğer bir deyişle sıcak para istikrarsız ekonomilerin başvurduğu bir kaynak tipidir. Sıcak paranın ülkeye girişi kolay olduğundan çıkışı da kolay gerçekleşmektedir. Basit bir olumsuz durumda bu para hızlı bir şekilde geri çekilecektir. Hatta elektronik ortamlardaki erişim ve banka işlemlerinin kolay olması sayesinde bu giriş çıkışlar dakikalara kadar inebilmektedir. Sıcak paranın dışında kalan doğrudan yatırımlar ise sermaye olarak o ülkenin kazancı haline dönüşmektedir. Ülke; elde ettiği sermaye ile birlikte teknoloji, idare etme becerisi, işletme becerisi, istihdam gibi alanlarda kazanım elde etmiş olacaktır. Bu tarz yatırımlar üretimi artırırken beraberinde gelir seviyesine, ürünün pazar fiyatına, ödeme dengelerine ve ekonomik gelişmeye katkı sağlayarak toplumun refah seviyesinin artışı için topluma katkı sağlar. Elde edilen kazanımların uzun vadeli olması açısından yabancı sermaye denildiğinde akla gelen turistik veya sıcak para yatırımının dışında doğrudan yatırımları kapsayan yatırımlar kastedilmektedir. Özellikle büyük yatırımlar ve yüksek bir gelişim düzeyine sahip olmak isteyen ancak bunun için yeterince kaynağı olmayan ülkeler için bu tarz yatırımlar oldukça önem taşımaktadır (Bulut, 2002: 114).

1.4.2.9. Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri

Üretime dönük faaliyetlerin yapıldığı çalışmaların bütününe, araştırma ve geliştirme faaliyetleri denmektedir. ARGE, çağımızda bilime üretime dönük en büyük kaynaktır.

Tek başına bir mana içermese de bilim gün yüzüne çıkartıldığında yani bir üretim sağlandığında büyük bir gelir kaynağı olur. Yeni üretimlerin keşfi için günümüzde AR-GE sistemi geliştirilmiştir. Keşfedilen her ürün ülke için artı değer ve aynı zamanda güçlü olmanın çarklarını oluşturan dışlinin birer parçalarını oluşturmaktadır (Alptekin, 2012: 15).

Bu özellikler, küresel mânâda olduğu gibi bölgesel mânâda da önemlidir. Tarihten bu yana ülkelerin sahip olduğu büyüklük son derece önem arz etmiştir. Dünyanın %20'lik kısmı yaşam alanı olarak uygunluk göstermektedir (Yılmaz, 2013: 306; Özey, 2002: 28-30). Aynı zamanda bulunduğu konumun stratejik yapıda olması, deniz yollarını bağlantısını oluşturması gibi nedenlerle ülkelerin bulunduğu coğrafi konum son derece önemlidir.

Ortadoğu'nun uluslararası politikada önemli bir yere sahip olması 2. Dünya Savaşı akabinde başlamıştır. Sovyetler Birliği ile Amerika arasındaki çekişme Ortadoğu'da da kendisini göstermiştir. Her iki ülke de 1. Dünya Savaşı sonrası oluşan İngiliz ve Fransız sömürsünü Ortadoğu'daki varlığının yok olmasında etkili olmuştur(Özalp, 2013: 45-49).

1.4.2.10. Tarih

Tarih tanımları incelendiğinde tüm tanımlamalarda ortak dört özellik ortaya çıkmaktadır; Bunlar, a) mekan b)zaman, c)belli bir olay ve en önemlisi d)insan tüm tanımların ortak noktasını oluşturan bu dört ögenin en önemlisi insan olsa gerektir. Medeniyetin oluşumunda tarihin önemi ayrı tutulmaktadır. Bu sebeple medeniyetin oluşumunda bu dört unsur da çok önemlidir. Geçmişte yaşanan bazı özellikler toplumlara miras olarak tevarüs etmektedir. Örneğin dünya üzerinde Osmanlı diye bir devlet olmamasına rağmen onun bakiyesi olan Türkiye, hala eski Osmanlı toprakları ile gönül bağıni tesis etmiştir. Türkiye, bu sebeple Balkanlarda, Kafkas ülkelerinde ve Ortadoğu'da hala itibara sahiptir. Türkiye, geliştirmiş olduğu politikalarda bu tarihi mirası dikkate alarak politikalar geliştirmelidir. Yayılmacı bir amaç gütmeyen böylesi politikalar arazide karşılığını da bulacaktır.

Aynı şekilde bazı ülkelerin geçmişten beri benimsedikleri politikalar vardır. Bu politikalar kolay kolay değişiklik göstermez. Örnek olarak Rusya'nın sıcak denizlere

inme politikası verilebilir. Rusya'da mutlak monarşi de olsa, komünist idare de olsa veya cumhuriyet rejimi de olsa tarihten anlaşılan o ki bu politik devam edecektir.

1.4.2.11. Kültür

Tarih kendi kültürlerini koruyarak ayakta kalmış birçok millete tanıklık etmiştir. Çinliler birçok defa Moğollar ve Türkler tarafından alındığı halde kültürleri sayesinde hâlâ bağımsızdırlar. Geçmişten bu yana persler başta olmak üzere birçok devletin işgaline rağmen Yunan kültürü günümüzde ayakta durmaktadır. İran'ı işgal eden tüm devletler İran'dan etkilenmiştir. Hatta Selçuklu gibi bazı ülkeler de Farsçayı kendi resmi dillerinden biri olarak belirlemişlerdir. Kültür temellerini sağlam olarak atan ülkeler daha sonra sağlam medeniyetler olarak uluslararası camiada kendisine yer bulur.

Toplumunu keskin bir şekilde etkileyen kültür o toplumun özelliklerini yansıtır. Sahip olunan kültür o ülkenin gücünü göstermektedir. Yumuşak gücün bir parçası olarak da belirlenen kültürel özellikler her ülke için farklılık göstermektedir. Bu konuda yapılmış bir çalışmaya göre, bazı ülkelerin güce dayalı olarak ortaya çıkan kültürel özellikleri şöyledir. Amerika kültürü makam/ pozisyon (yasal güç ile koordineli) kaynaklı kültürel anlayışa sahiptir. İspanya'nın bireye dayalı güç yaklaşımı daha yüksekken Yunanistan'da ihtisas gücü hâkim olmuştur. Bangladeş'in kültüründe benzeşim ve zorlayıcı güç etken olmuşken, Güney Kore de etken olarak zorlayıcı güç ortaya çıkmıştır. (Meydan ve Polat, 2010: 132)

1.4.3. Ortadoğu Özelinde Geliştirilen Modeller

1.4.3.1. Nüfuz Edilmiş Siyasal Sistem

Bu model akla ilk gelen siyasi veya ekonomik hâkimiyetten ziyade küresel güçler ile siyaseten farklı alanlarda kurulan birlikteliktir. Küresel güçler, yerelde, ulusal ve buldukları bölgede olacak şekilde Ortadoğu ülkeleri ile politik düzlemde buluşurlar. Bu güçlerin bölge ülkeleri ile bu kadar yakından ilgilenmelerinin sebebi Ortadoğu'nun Avrupa'ya yakın olması, bulunduğu konumun son derece stratejik olması ve devasa petrol yataklarıdır.

Ortadoğu'daki ülkeler ile büyük güçler arasında oluşan bu siyasi birliktelik olası durumlarda müdahaleyi de normalleştirmiştir. Ortadoğu ülkeleri ile harici ülkeler arasında gelişen ilişkiler sayesinde olası büyük gelişmelerde harici ülkelerin müdahalesi kaçınılmazdır. Bu müdahale bazen barış görüşmelerinde bazen savaşın içinde karşımıza çıkar. İncelendiğinde Ortadoğu'da bölgesel müdahaleden çok küresel müdahalenin daha fazla olduğu görülecektir (Özalp, 2013, 47-48).

1.4.3.2. Ortadoğu'da Patron-Klient İlişkiler Modeli

Klient İngilizceden Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Müşteri, alıcı, bağımlı ve bağlı ülke gibi manaları vardır. Modelin kurucuları, John Sapanier ile Christopher Shoemaker'dır. Jacop Berkovitch de modelin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu modelde başlıktan da anlaşılacağı üzere farklı güçte iki devlet bulunmaktadır. Patron konumunda olan güçlü ülke, zayıf olan ülkeye güvenlik, silah ihtiyacı ve ekonomik sıkıntıları ile ilgili yardımda bulunur. Böylelikle patron, klienti onun bulunduğu bölgede güçlü kılar. Aynı zamanda dışarıdan destekli bir ülke olması klientin caydırıcılığını ve etkinliğini artırır. Patron bu yardımı yaparken, klientin bulunduğu bölgede patronun temsilciliğini yapmasını ve uluslararası camiada kendisini desteklemesini ister. Klientin güçlü olması patron konumunda olan ülkenin etkinliğini azaltır. Tersisi durumda ise patronun etkinliği artacaktır (Özalp, 2013: 49).

1.4.3.3. Bölgesel Alt Sistem

Soğuk savaş döneminde çift kutuplu sistemin temsilcisi Amerika ve Sovyetler Birliğidir. Bu dönemde Ortadoğu için geliştirilen diğer bir model ise Leonard Binder tarafından geliştirilen Bölgesel Alt Sistemler Teorisi'dir. Teoriye göre iki küresel gücün dışında kalan alanlar bölgelere ayrılmışlardır. Binder bu bölgeleri "alt sistemler" olarak tanımlamıştır. Her alt bölge kendisine özgün özelliklere sahiptir. Şunu da belirtmek gerekir ki alt sistemler ile ilgili birçok farklı yorumlamalar mevcuttur.

Binder, bu sistemi kapsayıcı bir teori olarak tasarlamıştır. Ondan sonra Bassam Tibi, bu teoriyi empirik bir anlayışla Ortadoğu'ya uygulamıştır. Tibi, coğrafyanın belirleyiciliği yanında siyasal, kültürel ve etnik "yapı" ile bölge içerisinde her yönlü "etkileşim" diğer önemli iki husustur. Bölgesel alt sistemler oluşurken aşağıdaki kültürel, yerel, etnik ve ekonomi gibi hususlarda parçalı yapılarda olabilmektedirler. Küresel güçler bu parçalanmış yapıları kullanarak yerel aktörler ile yereldeki başka bir aktöre karşı ittifak kurarlar. Böylece küresel çatışmalar ile yerel çatışmalar arasında bağ oluşmaktadır (Özalp, 2013: 50-52).

1.4.3.4. Petrolizm ve Hegemonyal Kontrol Modeli

Ortadoğu ve siyaset bilimi alanlarında çalışma yapan Peter Pawelka tarafından geliştirilmiştir. Petrol tüm sanayi sektöründe kullanıldığı için kullanımı vazgeçilmezdir. Dünyada en fazla petrol rezervine sahip bölgesi Ortadoğu'dur. XX. yüzyılın ikinci

yarısında petrol fiyatlarındaki artış sayesinde Ortadoğu ülkeleri büyük kazançlar elde etmiştir. Buradan gelen kazancı farklı alanlarda da yatırım kaynağı olarak kullanmıştır. Böylelikle petrol, bölgenin kalkınmasına büyük bir kaynak olmuştur. Bu yatırımlar sonucu Ortadoğu ülkeleri, hem büyük yatırımcılar hem de büyük tüketiciler olmuşlardır.

Pawelka, uluslararası sistem ile Ortadoğu arasındaki ilişkiyi “hegemonyal kontrol” ile açıklamıştır. Hegemonyal devlet, ekonomik yapısını dünyada kanıtlanmış ve verimliliği çok yüksek devletlerin başka bir devleti veya başka devletleri kendi çıkarları için hareket edemeyecek şekilde tıkamasını sağlayan devlettir. Böylelikle kendi çıkarı için başka devletleri zor duruma düşürmek pahasına kilitlerler. Bu devletler uluslararası manada daha çok liberalizmden beslenirler. Buradan dünyada her şeyi elinde tutan devlet manası çıkmaz (Özalp, 2013: 52-54).

BÖLÜM 2: LÜBNAN'IN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Şekil 1: Türkçe Bilgi Lübnan Coğrafi Haritası, https://www.turkcebilgi.com/uploads/media/harita/lubnan_2002_cia_harita.jpg, e.t:(20 Ekim 2018). **Kaynak:**

2.1. Coğrafi Yapı

Lübnan 10.400 kilometrekarelik alanı ile dünyanın en küçük ülkelerinden birini oluşturmaktadır. Ülke genelinde 170 kilometrekarelik alan sulardan oluşurken 1230 kilometrekarelik alan karalardan teşkil olunmuştur. Dünya genelinde büyüklük sıralamasında 169. sırada olan Lübnan'ın iki devlet ile sınırı vardır. Bunlar Suriye (403 km) ile İsrail(81 km)dir.225 kilometrelik kalan kısım ise Akdeniz suları ile komşuluk

etmektedir. Bu büyüklük ile Lübnan Bursa'dan biraz küçüktür. Diğer bir deyimle Türkiye'deki 26 ilden daha küçük bir ülkedir.

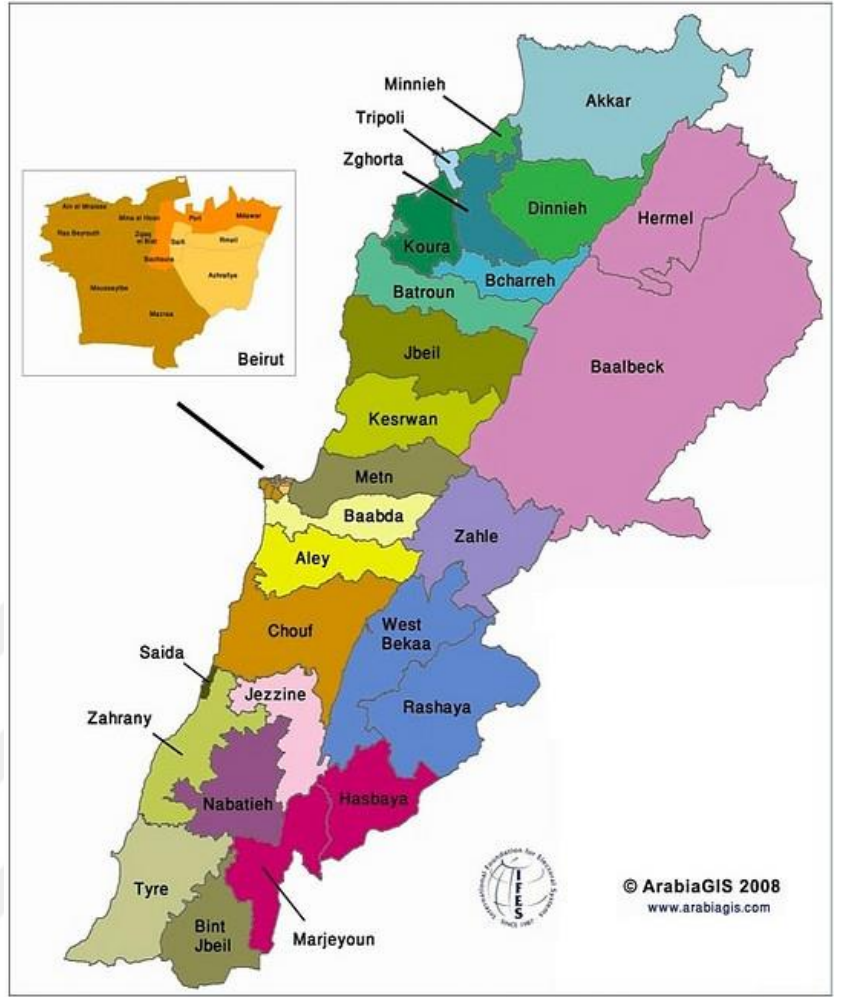
Kıta sahanlığı 12 kilometre olan ülkede Akdeniz iklimi hâkim olmakla beraber sahip olduğu Doğu Dağı (Anti Lübnan Dağı) ve Batı Dağları (Lübnan Dağları) sebebiyle yüksek yerlerde yoğun karlı ve sert kışlar yaşanmaktadır. İki dağ arasında kalan geniş vadiye Beka Vadisi denir. Ülkenin en yüksek yerini 3088 metre ile Kurnet Es-Sevda oluşturmaktadır. Ekilebilir araziler, demir, su kaynakları, tuz ve kireç taşı ülkenin doğal kaynakları arasındadır. Ülke topraklarının %63,3'ü tarım arazisi %13,4'lük bir alan ormanlardan oluşur. Diğer kalan kısım ise %23,3'lük kısımları oluşturur. Ülkedeki halkın büyük bir kısmı sahil kesimleri ve buraya yakın bölgelere yerleşmiştir. Bu yüzden en yoğun yer aynı zamanda bir sahil şehri olan Beyrut'tur. Beka Vadisi de önemli bir yerleşim yeridir. Dağ eteklerinin güneydoğu kısmı da tarıma elverişli yapısı ve ekilebilir arazi özelliğinden ötürü çiftçiler tarafından tercih edilmektedir.

Ülkenin ambleminde kullanılan sedir ağacı barındırdığı anlam itibari ile son derece önemlidir. Sedir, Lübnan'ın ortaya çıktığı tarihin en eski zamanlarını gösterir. MÖ 4000'lerde Mısırlılar, Lübnan'ı hammadde kaynağı olarak kullanmış ve burada bulunan altın ve gümüş ile beraber sedir ağaçlarından faydalanmıştır (Dağ, 2013: 7).

2.2. Devlet ve Yapısı

Devletin başkenti Beyrut'tur. Yönetimi cumhuriyettir. İsmi kökeni Arapçaya dayanmakla beraber beyaz anlamına gelen "LBN" kelimesinden türemiştir. Ülke beyaz dağlar ülkesi olarak da adlandırılır.

Lübnan 8 büyük muhafazaya(bölgeye) ve 25 kazaya (vilayete) bölünmüştür. Bu kazalar ülkenin kuzeyinden başlayarak şöyle sıralanır. Akkar, El-Hirmil-Ba'lbek Kuzey Lübnan ve kazaları (Trablusgarb, Minniye, Daniyye, Zığarta, Kurah, Bişerri, El-Betrun), Cebel-i Lübnan: (kazaları; Cubeyl, Kisrewan, El-Metn, B'abda, Aleyh, Şuf), Beyrut, Bekaa (kazaları; Zahle, Batı Beka, Raşeyya), Güney Lübnan (kazaları Cezzin, Sayda, Ez-Zehrani, Sur), Nebatiye (kazaları; Hasbeya, Nebatiyye, Mercuiyun, Bint Cubeyl) (Kor, 2009: 8)

Şekil 2: Jadaliyya, Lübnan Siyasi Haritası, Kaynak: <https://www.jadaliyya.com/Details/28149> (e.t:10 Ocak 2018)

Daha önce Fransa'nın manda idaresinde özerk olan Lübnan, özgürlüğüne ikinci dünya savaşı sonrasında devam ederken 22 Kasım 1943 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur. 22 Kasım günü bu sebeple her yıl bağımsızlık günü olarak kutlanır. Manda döneminde ilan edilen anayasanın Lübnan'da muhafaza edilme zorunluluğu vardır. Lübnan, Fransız hukuk sistemine dayalı mezhepsel ve Osmanlı geleneği ile harmanlanmış bir hukuk sistemine sahiptir. Lübnan vatandaşı olmak için babanın Lübnanlı olma zorunluluğu vardır.

21 yaş ve üstü tüm vatandaşlar oy kullanabilir ancak kadınların oy kullanmak için ilkokulu bitirme zorunluluğu vardır. Lübnan devletinin baş makamı cumhurbaşkanlığı makamıdır. Başbakan ise Türkiye'de Haziran 2018 tarihindeki referanduma kadar

geçerli olan mevcut durum gibi hükumete başkanlık eder. Cumhurbaşkanı üçte ikilik çoğunlukla seçilir. Çoğunluk sağlanmazsa ikinci turda 6 yıllığına salt çoğunlukla seçilir. Lübnan'da cumhurbaşkanı belirlenmemiş ise yeni cumhurbaşkanı belirleninceye kadar düzenli ticaret yapılmasına izin verilmez. Milletvekilleri 4 yıllığına seçilir. Seçimdeki ana unsur mezheplerdir. Partiler de büyük oranda bu şekilde mezhepler üzerine kurulmuştur. Aşağıda siyasi partiler ve liderleri sıralanmıştır:

14 Mart Koalisyon: Gelecek Hareketi Bloku (Sa'ad Hariri), Kata'ib Partisi (Sami Cemayel), Lübnan Güçleri (Samir Ja'ja), Marada Hareketi (Süleyman Frangi) ve Sosyal Demokrat Hınçak Partisi (Sebouh Kelpakian)

Hizbullah Liderliğindeki Blok (eski 8 Mart Koalisyonu): İran'daki On iki İmam Şiiliği üzerine yapılan tartışmalar İslam Devleti'nin yapısı ile ve bu devlerin kurulmasını sağlayacak araçlarla ilgili tartışma başlattı. Bu tartışmalar sınırlarını da aşarak Şii toplumu barındıran ülke olan Lübnan'a da etki etmiştir (Choueiri, 2005: 119). Etkileşim önce Emel hareketi ile başlamıştır. Daha sonra farklı siyasi yapılar oluşmuştur. Şii etkin koalisyon ise şöyledir: Emel Hareketi (Nebih Berrı), Lübnan Arap Baas Sosyalist Partisi (Fayez Shukr), Özgür Vatanseverlik Hareketi (Gibran Bassıl), Hizbullah (Hasan Nasrallah), İslami Eylemler Cephesi (Şeyh Zuhair El-Ju'ayd), Suriye Sosyal Milliyetçileri Partisi (Ali Qanso), Taşnak ve Ermeni Devrimci Federasyonu (Hagop Pakradounian)

2.3. Toplum ve Nüfus

Lübnan nüfusunun 6.229.794 olduğu öngörülmektedir.* %95'ini Araplar %4'ünü Ermeniler ve %1ni de diğerleri oluşturmaktadır. Bu nüfus ile dünya nüfus sıralamasında 107. sırada gelmektedir. Lübnanlıların %54 Müslümanlar (CIA, 2018) (bunların %27lik kısmını Sünniler, %27lik kısmını ise Şiiiler oluşturmaktadır)†Hristiyanlar %40,5 (bunların %21ini Katolik Marunîler,%5,5 Rum Ortadokslar %3,4 Rum Katolik %3,2 Ermeni Ortadoks %0,7 Süryani Katolik %0,5 Ermeni Katolik, %0,5 Roma Katolik %0,3 Keldani %0,05 Süryani Ortadoks, çok az sayıda Protestan, Nasturi ve Kıpti (Kor, 2009:

*Ülkenin siyasi dengeleri mezhepler üzerine kurulmuştur 1932 yılında yapılan ve beri nüfus sayımı yapılmamaktadır. Ülkenin belirtilen nüfusu tahminidir. Yeni bir nüfus sayımı olması ülkede belirlenmiş dengeleri kökten sarsacağı endişesiyle yeni bir sayımdan uzak durulmuştur.

†Raporda İsmaili ve Nasturi Şiiileri de Şii grubun içine dâhil edilmiştir. Bu iki grubun Şia içindeki yeri %1,5'i geçmemektedir.

11), %5,6 Dürzüler ve oldukça az sayıda Yahudi, Bahai, Budist, Hindu ve Mormonlar oluşturmaktadır. Lübnan'da devlet tarafından tanınmış 18 dini grup bulunmaktadır (Atabay, 2016: 163).

2.4. Ekonomik Yapı

Lübnan serbest piyasa ekonomisine ve serbest bırakılmaya yönelik ticari geleneğe sahiptir. Hükümet yabancı yatırımları kısıtlamamaktadır. Bununla birlikte, yatırım ortamı kırtasiyecilik, yolsuzluk, keyfi lisanslama kararları, karmaşık gümrük işlemleri, yüksek vergiler, tarifeler ve ücretler, arkaik mevzuat ve zayıf fikri mülkiyet hakları sebebiyle akamete uğrar. Lübnan ekonomisi hizmet odaklıdır. Ana büyüme sektörleri arasında bankacılık ve turizm yer almaktadır.

1975-90 yılları arasındaki iç savaş Lübnan'ın ekonomik altyapısını ciddi şekilde tahrip etmiştir. Milli geliri yarı yarıya azaltan iç savaş Lübnan'ın Ortadoğu'daki girişim ve bankacılık merkezi olma konumunu bozmuştur. İç savaş sonrasında Lübnan, büyük hasar gören fiziksel ve finansal altyapısını büyük ölçüde yerel bankalardan borç alarak yeniden inşa etmiş ve tabi bu durum hükümete büyük bir borç yükü getirmiştir. Ekonomik büyümenin zayıf olması vergi gelirlerini sınırlarken, en büyük devlet harcamaları alınan borçlar için servis edilmektedir. Bu devlet harcamalarını maaşlar ve elektrik sektörüne ayrılan ödemeler takip etmektedir. Bu kısıtlamalar; su, elektrik, ulaşım vb. temel altyapı, iyileştirme ve yatırımları olumsuz etkileyerek yeterli gelişmenin sağlanmasını engellemektedir.

Lübnan'ın son yıllarda büyüme oranı yüzde 0,8 ile yüzde 2 arasında değişmektedir. Ortalama kişi başı gelir 19100 dolardır. Ancak halktaki genel yansıması farklıdır. Asgari ücret 230 dolar civarındadır (www.ticaret.gov.tr, 2019). Ülke ekonomisi %5,7 oranında tarıma %21 oranından endüstriye ve %73,3 oranında hizmet sektörüne dayanmaktadır. Toprağa dayalı üretim arasında turunçgiller, üzüm, domates, elma, patates, zeytin, tütün ve iklimin elverdiği diğer sebzeler ile koyun ve keçi en önemli üretim kaynaklarıdır. Endüstri ve hizmet sektörleri içinde bankacılık, turizm, gıda işleme, şarap, mücevherat, çimento, tekstil, mineral ve kimyasal ürünler, ahşap ve mobilya ürünleri, rafine etme, metal imalatı başı çekmektedir. Ülkede mevcut göçmenler de dâhil 2.166 milyon işçi bulunmaktadır.

2016 yılında 3.689 milyar dolar olarak gerçekleşen ihracatı oluşturan temel ürünler takı, metal, kimyasallar, tüketim malları, meyve ve sebzeler, tütün, inşaat malzemeleri, elektrikli makineler ve elektrik panoları, tekstil elyafları, kâğıttır. Bu ürünlerin gönderildiği en büyük pazarlar ile sırasıyla Güney Afrika (%21), Suudi Arabistan (%9) Birleşik Arap Emirlikleri (%8), Suriye(%6,7), Irak (%5,4) şeklinde sıralanır. 17.33 milyar dolara olan 2016 yılı ithalat verilerine göre temel ürünler ise petrol ürünleri, arabalar, tıbbi ürünler, giyim eşyaları, et ve canlı hayvan, tüketici ürünleri, tekstil kumaşları, tütün, elektrikli makine ve takımları, kimyasallardır. Bu kalemlerde yapılan alımların ülke sıralamasını ise Çin %11,2, İtalya (%7,5), Amerika Birleşik Devletleri (%6,3), Almanya (%6,2), Yunanistan(%5,7) ve Mısır (%4,1) takip etmektedir.

2.5. Erişim Ve Taşımacılık

Lübnan'da her yüz haneden 17'sinin sabit telefonu bulunmaktadır. Bunun nüfus olarak karşılığı 1.068 milyondur. Cep telefonu kullananların sayısı ise yüzde 78'dir. Yani nüfusun 4,8 milyondan biraz az bir dilimi telefon kullanmaktadır. İç savaş sırasında telekomünikasyon sistemi ağır hasar görmüştür. Bu hasar ancak yakın zamanda çözülebilmiştir. Ülke Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Suriye ile deniz altından kablo bağlantısına sahiptir. Lübnan'ın bir tanesi devlet olmak üzere 7 televizyon istasyonu ve devlete ait olan otuzdan fazla radyo istasyonu mevcuttur.

Ülkede işletilen kayıtlı uçak sayısı 21 adettir. Havayolu şirketlerinde yıllık yolcu trafiği için 2.583.274 kişi kayıtlıdır. Lübnan'da üç âdeti asfaltsız sekiz havaalanı bulunmaktadır. Ülkede bir tane karayolu bulunmaktadır. Toplam gaz boru hattı 88 kilometredir. 401 kilometrelik demiryolu bulunmaktadır. Ancak ülkenin demiryolu iç savaş ve 2006'da İsrail ile yapılan savaşta büyük hasar gördüğü için kullanılacak durumda değildir. Beyrut ve Trablus ülkenin en büyük limanlarıdır.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE LÜBNAN İLİŞKİLERİ

3.1. Tarihte Türk-Lübnan İlişkileri

Emeviler döneminde orduda görev almaya başlayan Türkler, Abbasiler döneminde Arap unsuru dışındaki en nüfuzlu grubu oluşturmaktaydılar. Abbasi dönemine gelindiğinde İslam orduları bünyesinde savaşan Türkler, askeri bürokrasinin her kademesinde yer almaya başlamışlardır. Ne var ki Abbasi Halifeliği döneminde Lübnan sınırları içerisinde ikamet eden veya askeri görevde olan Türk unsurlarının varlığı ile ilgili bir kaynak henüz elde edilmemiştir. Gösterilebilecek bir kaynak olmaması sebebi ile Lübnan'daki Türk varlığı Abbasi dönemine dayandırılmamaktadır. Ancak geçmişte yapılan bazı saha çalışmaları esnasında bazı araştırmacılar, görüştükları bazı 70 yaş üstü kişileri kaynak göstererek bölgedeki Türklerin kökenlerinin, Abbasilere kadar dayandığını bildirmektedir. Zira yerli Türkmenlerin ifadeleri kendi soylarının Abbasilere kadar gittiği yönündedir (Aydemir 2015: 4-5).

Abbasi Devleti'nin gücünü kaybetmeye başlayınca merkezden uzak valiler idareleri altındaki bölgelerde bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Lübnan, IX. yüzyılın sonralarına doğru Abbasi hâkimiyetinden çıkarak Tolunoğlu devletinin hâkimiyetine geçti. Tolunoğulları Devleti, Ahmet Bey tarafından Mısır'da kurulmuş bir Türk devletiydi.

Lübnan, Tolunoğullarının hâkimiyetindeyken Lübnan'ın güney kesimlerinde kalan bölgelerde İsmaili-Karmati hareketi Tenuhiler (Adana: 37-39,42)* tarafından kabul gördü. Tenuhiler bölgede istikrarın sağlanmasında önemli rol aldıkları için bu değişim İsmaililer açısından çok manidardır.

Bölge, X. yüzyıl başlarında Tolunoğulu devleti yıkıldıktan sonra kısa süreli olarak tekrar Abbasî emirleri yönetimine girdi. Daha sonra Lübnan kısa bir süreliğine İhşidler'in idaresi altına girdi. İhşidilerden sonra bölge 969'dan itibaren tedrici olarak Fatımilerin hâkimiyetine geçti (Bilge, 2003: 245).

* Arap Himyer uygarlığın yıkılışından sonra Araplar arasında göç başladı. Adnanilerden Bekr b. Vail kabilesi Diyarbakır'a, Rabuaoğulları Nusaybin'e, Mudaroğulları Halep yakınlarındaki Seruc ve Habur nehrinin kıyılarına göçtüler. Havran' yurt edinen Ezdoğullarına Çünkü Gassan nehri yakınlarına yerleştikleri için Gassaniler dendi. Bu kavim Nusayrilerin atası olarak kabul edilir. Hire'ye yerleşenlere Menazira, çölde yaşayanlara Tenuhiler denildi. Bunların son emirleri Cebele b. Eyhemdi Roma İmparatoru Valentin zamanında Hristiyan oldular. Daha sonra Hicri 14. yılda Halife Ömer zamanında İslam'a girdiler.

Lübnan'ın Fatımi hâkimiyetine geçmesi sonrasında, Lübnan ve çevresinde siyasi ve dini tarihini günümüz modern dünyasına kadar tesir eden bazı gelişmeler cereyan etti. Aslında Lübnan, hem Abbasiler yönetiminden bu yana yönetim merkezlerine uzak kalmıştır. Hem de yarı özerk konumundan ve sahip olduğu farklı coğrafyasından ötürü farklılıklara açık olmuştur. Bölgede farklı dini inanışlardan; İsmaili, Nusayrilik gibi Sünnilik dışı mezheplerin yayılabilmesi için nüfuzlarını yayma imkânı vermiştir. Fatımilerin Şiilik propagandası yapması sebebi ile Lübnan'da Şiilerin nüfuzu büyük oranda artırmıştır. Seyyah Nasır-ı Hüsrev, 1047 senesinde Lübnan'a geldiğinde Sur ve Trablus kentlerinde yaşayanların büyük kısmının Şia mensubu olduğunu yazmıştır (Husrev, 1967: 20-21). Dürzilik ise daha sonra gelen Halife Hâkim-Biemrillâh devrinde yayılma alanı bulabildi. Dürziler, Marunîler ve Şiiler kırsalda ve dağlık bölgelerde etkinken Sünniler şehir merkezlerinde yoğunlaşmışlardır. Lübnan'ın demagogik yapısında böylesi değişikliklerin yaşanması XI. yüzyıldan itibaren gruplar arası çekişmelere sebebiyet vermiştir. Çekişmeler ise yerini çatışmalara bırakmıştır.

Yaşanan kargaşa ortamında Lübnan ve çevresi Selçuklu devletinin eline geçmiştir. Bu dönemde Sünnilik bölgede yeniden güç kazanmıştır. Ancak Selçuklu devleti içerisinde iç ihtilaflar zuhur etmiştir. Bu ihtilaflardan devletin yönetim kademeleri de etkilenmiştir. Fatımiler, oluşan idari boşluktan faydalanarak bölgede tekrar hâkimiyet kurmuştur. Lübnan Fatımiler yönetimindeyken Lübnan ve civarına gelen seyyahlara dayandırılan bilgilere göre, Lübnan'ın tarımda ileri seviyede olduğu belirtilmiştir. Sahip olduğu işlek limanlar sayesinde tarımın ve ticaretin çok geliştiği, dönemin büyük devlet ve bölgeleri olan, İtalya, Endülüs İspanyası, Sicilya adası, Kuzeybatı Afrika'dan gelen gemiler kanalıyla ticaretin canlılığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Suriye Fatımilerden sonra Melikşah'ın kardeşi Tutuş tarafından alınmıştır (Turan, 2005: 200).

11.yydan itibaren başlayan Haçlı Seferleri sebebi ile Türk-İslam ilişkilerinde seyrelme gözlemlenmiştir. Avrupa'da Halife Ali Hâkim'in Hıristiyanlarca kutsal sayılan yerlerindeki mezarların tahrip edildiği şayiası çıkartılmıştır. Bu sayede doğunun zenginlerini ele geçirmek isteyen batı dünyası geniş kitlelere ulaşan ordular toplamamıştır. Bu yorumlar üzerine kilise, Müslümanların kutsal topraklardan çıkarmak amacıyla İslam dünyasına savaş açtı. İki yüzyıla yakın bir süre alan (1096-1272) seferlere ve bununla bağlantılı savaflara Haçlı Seferleri denilmektedir. Bu süre içinde, on iki sefer düzenlenmiş, ancak bunlardan yalnızca iki tanesi (I. ve III. Haçlı Seferi)

Kudüs'e kadar ulaşabilmiştir. Bu seferler Kudüs'ü almak amacıyla harekete geçtiklerinden, her seferinde Lübnan'ı da işgal etmişler ve Lübnan'ın siyasi, dini, ekonomik ve kültürel hayatında derin izler bırakmışlardır (Çiyan, 2007: 4). Haçlı seferleri sırasında yaşananlardan ötürü Türkler, sonradan geldiği bu coğrafyada toplumsal olarak daha yoğun bir şekilde varlık göstermeyi biraz daha geç döneme bırakmıştır.

Musul Atabeyi İmameddin Zengi ile Irak Selçukluları arasında 1132 tarihinde bir savaş gerçekleşti ve Musul atabeyi Zengi mağlup oldu. Selahaddin Eyyubi'nin babası Necmeddin Eyyub yenilgiye uğrayan Zengi'nin imdadına yetişti ve kaçmasına yardım etti. Bu yardım sonrası Irak Selçukluları ile Necmeddin Eyyub'un arası açıldı. İki taraf arasında yaşan hadiseler sonrasında Necmeddin Eyyub, kardeşi Eseduddin Şirkuh ile beraber İmameddin Zengi'ye müracaat ederek 1138'de onun tarafına geçmişlerdir. İki kardeş Zengi'lerin askeri seferlerine de katılarak savaşlarda aktif rol üstlenmişlerdir. Necmeddin Eyyub'un günümüz Lübnan sınırları içerisinde olan Baalbek'in ele geçirilmesi rolünden ötürü Zengi devleti tarafından, kendisine gösterdiği başarıların karşılığı olarak Baalbek muhafızlığı görevi verilmiştir (Aydemir 2015: 5). Böylelikle Arap coğrafyasında varlık gösterecek Eyyubi devletinin de tohumları atılmış olunacaktır.

Selâhaddin Eyyubi, 1187 yılında Haçlılar ile savaşa da adını veren Hittin'de zafer kazanmış ardından iki yıl sonra da Kudüs'ü fethetmiştir. Bu fetih Lübnan bölgesindeki bazı şehirlerin Kudüs kontluğuna bağlı olması sebebi ile Lübnan topraklarında yeni gelişmelere yol açtı. Selâhaddin Eyyubi Kudüs'ten sonra Beyrut ve Sayda'yı da fethederek hala haçlılara ait olan Kudüs Krallığı ve Trablus Kontluğu arasındaki irtibatı kopardı. Ancak Selahattin Eyyubi öldükten sonra halefleri arasında iktidar mücadeleleri başladı. Haçlılar bu çekişmelerden faydalanarak 1197'de daha önce Selahattin Eyyubi'ye kaptırdığı, yukarıda zikredilen şehirleri tekrar kendi hâkimiyetlerin aldılar. Ardından Eyyubiler ve Haçlılar arasında yapılan anlaşmalarla Lübnan'ın sahil kesimi Eyyubilerin hüküm sürdüğü yıllar boyunca Haçlıların elinde bırakılmıştır (Bilge, 2003: 246).

XIII. yüzyıl Memluk hâkimiyetinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Eyyubiler sonrası boşluğu doldurma çabasına girişen Memluk sultanları Haçlılara savaş açmıştır. Memluk

Sultanı I. Baybars, tahta çıktığı zamandan beri Haçlılarla mücadelesinin sonucu olarak 1271’de Trablus Kontluğu bünyesinde idare edilen birçok kaleyi fethetmiştir. Ancak gelmesi muhtemel yeni bir Haçlı seferleri tehlikesi sebebiyle anlaşarak geri çekilmeyi tercih etmek zorunda kalmıştır. Sultan Kalâvûn döneminde Memlûkler başta Haçlı kontlukları olmak üzere birçok devlet ile bazı anlaşmalar yapmıştır. Ancak kendi döneminin sonlarına doğru Trablus’u geri almayı başarmıştır. Kalâvûn sahil şehirlerini ele geçirerek Haçlı hâkimiyetine son verdi ve bu şehirlerin kalelerini ve muhkem yapıları yıktırıştır.

Memluklerin Lübnan dağlarına ve etrafına kolayca hâkim oldukları söylenemez. Sahip olduğu coğrafi zorluk ve ülke içindeki zümrelerin direnişi Memluklular için bölgede etkin olmayı zorlaştırmıştır. 14. yüzyılın ilk çeyreğinde Dürzi ve Nusayriler Kesrevan’da yenilgiye uğratılmış alınan bölgelere Türk aşiretleri yerleştirilmiştir. Böylelikle icra edilen politikalar sonucu Memlûk’lerin bölgedeki varlığı kuvvetlendirilmiştir (Bilge, 2003: 246).

Lübnan bölgesi, Memlûklu devleti zamanında tarihte olduğu gibi tekrar Suriye (Bilâdüşşam) idari yapılanmasının içerisine dâhil edilmiştir. Bu dönemde Suriye idari yapısı Dımaşk, Halep, Hama, Trablus, Safed ve Kerek naipliklerinden oluşturulmuştur. Lübnan’ın kuzey kısmını Trablus idari bölgesi altında naibin yönetimi tarafından idare edilmiştir. Memluk sultanı tarafından tayin edilen Trablus naiplerinin büyük önemi vardı. Memluk sultanının bizzat ataması ile göreve başlayan naip, Memluk askeri emir-komuta sisteminin en üst rütbesi olarak atanan emir-i mie ve mukaddemü’l-elflerden belirleniyordu. Lübnan’ın güneyindeki şehirler de Beyrut dâhil olmak üzere Dımaşk naipliğine bağlı dört alt birimden birini teşkil etmekteydi. Ba’lbek naibi Dımaşk naibine (büyük naip) bağlıydı. Lübnan’ın iç kesimleri Ba’lbek naibine bağlıydı. Beyrut ve Sayda şehirleri ise valiler tarafından yönetiliyordu. Daha küçük idari yapılanmalar köy ve köyden daha fazla gelişmiş kasabaların idari yapılanmaları emirler, şeyh veya mukaddem adı verilen ve mevkileri aynı olmayan nispeten daha küçük liderlerin sorumluluğu altında teşkilatlandırılmıştır (Bilge, 2003: 246).

Katolikler, Lübnan’da Memluklu hâkimiyeti ihdas edilmeden önce bölgedeki sahil şehirlerinde nüfuz edinmişlerdi. Bunun dışında Şii Fatımi hâkimiyeti esnasında Dürzilik, Nusayrilik ve İsmâililik gibi Sünnilik dışı mezhepler bölgede yaygınlaşmıştı

Mumluklu Sultanlığı ile beraber Lübnan'da nüfusun dağılımı İslam'ın ama özellikle Sünniliğin yayıldığı görüldü. Selçukluların Lübnan'da hüküm sürdüğü XI. yüzyıl boyunca gerçekleştiği ancak bitirmeden bırakmak zorunda kaldığı; bölgeyi yeniden Sünnileştirme süreci Memlukler tarafından da benimsendi. Lübnan'ın sahil kesimi Memlukler devri boyunca Haçlı saldırılarına maruz kalmıştı. Bu maksatla sahil şehirleri tekrar tahkim edilerek elden geçirildi. Fatımiler döneminde Lübnan'da etkinlik kazanan Dürzi, Nusayri ve Marunîler zaman zaman Memluk idaresine isyan ediyorlardı. Bu dini gurupların çıkardığı isyanlar Memlûkler tarafından güçlü bir şekilde bastırıldı.

Lübnan toprakları, 14. yüzyıldan itibaren idareyi sağlam bir şekilde eline alan Memluk yönetimi altında istikrarlı bir dönem geçirmiştir. Lübnan, Memluk yönetimi altında tekrar güvenilir bir liman pozisyonuna gelmiş, sahilleri dönemin büyük tüccarları olan Ceneviz, Venedik, Kıbrıs, Amalfi ve Pisalı tüccarların gemilerinin yanaştığı güvenli limanlar haline gelmiştir. Lübnan sahil kentlerine gelindiğinde, Beyrut'ta tüccarların sahip olduğu hanların mevcudiyeti bilinmektedir. Beyrut uluslararası ticarete merkezlik etmekteyken, Trablus doğu-batı yönündeki baharat ticaretinin ana limanlarının başında yer almıştır. Trablus şehrinde gümrük kontrollerinin sağlanması için bir idari yapı bile oluşturulmuştur. Gümrük Dımaşk naibi tarafından tayin edilen idareciler tarafından yönetilmiştir. Memluk devleti, Haçlılar Lübnan'ı idare ettiği zamanlarda Venedik ve Cenevizliler'in bölgede açtıkları konsolosluklara, hanlara ve kiliselere zarar vermeden Memluk idaresinde de varlığını sürdürmelerine olanak sağlamıştır. Hristiyanlar ile anlaşma yaparak onların ticari haklarını muhafaza altına alıp, kutsal mekânlara zarar verilmeyeceğini de kayıt altına aldıkları bilinmektedir.

Görüldüğü üzere Lübnan'daki Türk varlığı, Osmanlı'nın bu bölgede hâkimiyet kurmasından çok daha öncedir. Bölgede yapılan tarihi çalışmalar incelendiğinde günümüz Lübnan topraklarındaki Türk varlığının kadim bir geçmişe sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Lübnan tarihi üzerine ayrıntılı çalışmalar yapan Charles Winslow, bölgedeki Türk varlığı ile ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır. O dönemlerde Lübnan Dağı ve etrafı Memlûk Sultanlığının egemenliği altındaydı. Bölgede hâkim olan Memlûkler, XII. yüzyılda Kisrevan şehrinden Trablus'a kadarki bölgeyi, kendi içlerinde idari birimlere

ayırdıktan sonra muhkem ve önemli bazı yerlere çeşitli yerlerden getirilen Türkmen aileler iskân ettirilmiştir.

Çerkezlerin, Mısır'daki Türk hanedanına saldırması sonucu 1382 senesinde Mısır'daki son Türk hanedanlığı yıkılmış oldu. Böylece Lübnan Türkmenlerinin bağı merkezden kesintiye uğramıştır. Lübnanlı tarihçi Kemal Salibi'ye göre Kisrevan 1440'ta bir Türkmen beyliği tarafından idare edilmekteydi. Bu hâkimiyetin de 14.yüzyılda başladı ve 16.yüzyıla kadar sürdüğü bilinmektedir (Kamal Salibi, 1988: 78).

Yavuz Sultan Selim, büyük bir ordu ile 1516 yılında Suriye üzerine yürüdü. Tarihler 1516'yi gösterdiğinde Osmanlı ile Memluk devletlerine ait iki ordu Merc-i Dabık'ta* karşılaştığında Memluk ordusunun başındaki Kansu Gavri'nin yanında Baalbek askerleri ve Trablus dağı okçuları mevcuttu (Şimşirgil, 2009: 218). Halep'in kuzeyinde ağır bir darbe alıp sultanlarını kaybeden Memluk ordusu Şam'ı savunmasız bırakarak Mısır'a kadar geri çekilmiştir. Yavuz ise Memluklerin bu hatasını iyi değerlendirerek eski Memluk komutanlarını etrafına toplamış ve Şam'ı da yönetimine almıştır (Kunt ve Akşin, 2009: 115).

Türkmen boyları bu savaşta Osmanlı'nın tarafının tutmuşlardır. Osmanlı'nın yanında olmaları sayesinde bölgedeki etkinliklerini artırmışlardır. Bununla beraber Türkmenler, etkin oldukları sahaların dışında da yayılıp genişleme fırsatının yanında daha az vergi ödeme hakkını elde etmişlerdir (Oytun, 2015: 10).

Lübnan Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra da Emirlikler sistemiyle yönetilmeye devam edilmiştir. Osmanlı'nın Lübnan hâkimiyeti ile Maan ailesi yükselişe geçmiş ve ailenin yükselişi Modern Lübnan'ın Babası kabul edilen II. Fahreddin ile zirveye ulaşmıştır. Emir II. Fahreddin Lübnan ve Şuf Dağlarını tek bir çatı altında toplayarak bağımsızlık için kapı aralayan faaliyetlere girişmesi üzerine İstanbul'a getirilerek idam edilmiştir. Emir II. Fahrettin'den sonra Maan sülalesinde etkili başka bir emir çıkmamıştır.1697 yılına kadar Dürzi Maan ailesinin idaresinde olan Lübnan son emir Ahmet'in ölümü ile Maan sülalesinden basa geçecek erkek kalmamıştır. Lübnan ileri gelenleri ve Osmanlı idaresinin ittifakı ile emirlik Sünni Şiab ailesine geçti. Ancak Şiab ailesi, Dürzi feodal yapıda herhangi bir değişikliğe gitmemiştir. Politik bir gücü

**Bugünkü Suriye'nin Türkiye sınırına yakın Dabık bölgesinin eski adıdır.

olmayan Marunî aileler de mevcut düzene uyarak Dürziler tarafından idareyi kabul etmişlerdir.

Kanuni döneminde Fransa'ya verilen kapitülasyonlar sayesinde Fransızlar Osmanlı coğrafyasındaki Hristiyanlar üzerinde etkili bir konuma geldiler. Oluşturulan birçok ticaret odalarından ikisi günümüz Lübnan'ın sahil kentleri olan Trablus ve Beyrut'ta açılmıştır. Marunîler ile ilişkilerin temeli bu zamana kadar dayanmakla beraber Marunîlerin güç olarak ortaya çıkması Emir Yusuf ile doğrudan ilgilidir. 1756'da Emir Yusuf din değiştirerek Hristiyan olmuştur. Bu değişim ile beraber Dürzilerin güç kaybetmeye ve Marunîler de güçlenmeye başlamıştır.

Emir Yusuf'tan sonra yerine yeğeni Emir 2.Beşir geçti. Beşir Avrupalı devletlerle ve Mısır ile yakın ilişki kurdu. Fransız imparatoru Napolyon'un Mısır seferinde, 1799'da Akka kalesini kuşatması esnasında, hem Napolyon, hem de Kale komutanı Cezzar Ahmet Paşa, Emir II. Beşir'den yardım istemişlerdir. Emir Beşir her ikisine de yardım göndermeyerek tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Bölgedeki en büyük rakibi olan Cezzar Ahmet Paşa 1804 yılında ölünce, Lübnan'ın bağımsızlığı için gayret göstermiştir. Osmanlı'ya isyan ederek diğer bir isyancı olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ile anlaşmıştır. İbrahim Paşa ile beraber önce Akka Kalesi'ni aldılar daha sonra Humus, Halep, Belen ve Konya'ya ve oradan da Kütahya önlerine kadar ilerlemiştir. Osmanlı orduları önce Antakya yakınlarındaki Beylan'da daha sonra Konya'da yapılan iki büyük savaşı da İbrahim Paşa kazanmıştır (Ateş, 2009: 310). Osmanlı ayanlarının bir kısmı Mısır'a ilhak olma arzularını belli edince, İbrahim Paşa bir ara İstanbul'a gidip Osmanlı Sultan'ı II. Mahmud'u tahttan indirmeyi bile düşünmüştür (Kunt ve Akşin, 2009: 116-117). Batılı güçlerin devreye girmesi ile Osmanlı ile Kütahya anlaşması imzalanmıştır. Buna göre İbrahim Paşa Suriye Valisi olarak kabul edilmiştir. Böylelikle Mehmet Ali Paşa'nın Mısır ile beraber Suriye üzerindeki otoritesi de kabul edilmiş olurdu. Kavalalı bağımsızlık elde edememiştir ancak bu sayede Girit'ten Hicaz'a kadar olan toprakları Mısır valiliği yönetimi altına almayı başarmıştır (Fahmy, 2010: 67). Emir Beşir II Dürzi liderleri sürgün etmiştir, mallarına el koyarak otoritesini arttırmaya çalıştı. Ancak Mısır yönetimi ile aralarında bir bağ kuramamıştır. Bunda en büyük etken İbrahim Paşa'nın Cebel Lübnan için köklü değişiklikler istemesi olmuştur. Paşa ruhban sınıfının imtiyazlarını kısıtlamak istiyordu. Bu hal üzerine o zamana kadar yönetimle arası olmayan Marunî ve Dürziler birleşmişlerdir. Batı ile aralarının iyi olması sebebi

şikâyette bulundular. Mehmet Ali Paşa geri çekilmeyi kabul etmeyince İngilizler ile Osmanlı beraber Lübnan'a çıkarmaya yaparak İbrahim Paşa'yı Suriye'den çıkmıştırlar. II. Beşir 'i de Malta'ya sürgün etmiştirler (Ahyar, 2009: 36).

Bu döneme kadar barış içerisinde yaşayan Lübnan halkları II. Beşir döneminden sonra durum değişmiştir. Sürgünden dönen Dürziler liderler sonrası Dürziler ile Marunîler arasındaki ilişkiler iyice gerilmiştir. İngilizlerin ve Osmanlı'nın direktifleri ile mezhep etkenli bir konsül oluşturulmuştur. Bu konsülde 3 Marunî 3 Dürzi, Rum Ortodoks, Rum Katolik, Şii ve Sünni temsilci tarafından temsil edilecekti. Ancak Dürziler ellerinden zorla alınan hakların geri verilmemesi ve konsülde Marunîler ile aynı temsile sahip olunması gerekçesiyle bu sistemi istememiştirler. Marunîler ile yaşanan anlaşmazlık bir müddet sonra bir iç savaşa dönüşmüştür. İç savaş dinmeyince Osmanlı bölgeye müdahale ederek Lübnan mutasarrıflığı görevini ilk defa Lübnanlı olmayan bir Müslümanı kaymakam olarak atamıştır (Çiyan, 2007: 11). Birbirine alabildiğine zıt ve hak gördükleri uğruna savaşan gruplar arasında adil davranmaya çalışıp ilişki kuran Ömer Paşa bir öncekine benzer 10 kişilik bir komisyon kurmuştur. Daha sonra Avusturya'nın önerisi üzerine iki bölgeyi kaymakamlık sistemi oluşturulmuştur (Acar, 1989: 14). Ancak sınırlar yüzeysel olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Dürzi Kaymakamlığı'nda Marunîler ve Marunî Kaymakamlığında Dürziler mevcudiyetlerini korumuşturlar. (Ayhan ve Tür, 2009: 38).

Tarafların karışık durumları sebebi ile çatışmalar dinememiştir. Hatta Marunîler, Dürzilerin lideri olan Canbolat ailesinin köyü Muhtara'ya kadar yaklaşmıştır ki Vecihi Paşa'nın göndermiş olduğu Osmanlı Bölüğü Marunîleri püskürtüp Canbolatları kurtarabilmiştir (Acar, 1989: 15). 1845'e gelindiğinde Dürziler Marunî kiliselerini yakıp bir Katolik papazı öldürünce Batılı güçlerin de baskısı ile Osmanlı yönetimi bölgeye Hariciye Nazırı Şekip Efendi'yi göndermiştir. Şekip Efendi, hazırladığı nizamname ile iki kaymakamlığı da Sayda vilayeti yerine doğrudan Bab-ı Ali'ye bağlamıştır. Kaymakamlığa bağlı idari meclisler kurdurdu. Daha etkili olması maksadıyla Seyda'daki valilik Beyrut'a taşınmıştır. Batılı güçler onun bu faaliyetlerinden rahatsız olunca İstanbul'a baskı uygulayarak paşayı görevden aldurdılar (Çiyan, 2007: 17).

1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı ile Osmanlı hukuk sistemine giren Hristiyanların hukuki yönden Müslümanlar ile eşit sayılacağı ilkesi Marunîlerin kendi aralarında teşkilatlanma çalışmalarına hız veridiler (Çiyan, 2007: 18). Akabinde 1860 yılın gelindiğinde Sayda ve Beyrut-Şam yolunda 6 Dürzi'yi öldürmüşlerdir. Bunun üzerine zaten önceden hazır olan Dürzi Said Canbolat askerlerini harekete geçirerek Hristiyanları büyük yenilgilere uğrattılar. Bu savaşta Hristiyanların 50.000* kişilik bir askeri gücü olmasına rağmen Marunîler, 12.000 kişilik düzenli ve sadık Dürzi birliklerine yenilmiştir (Acar, 1989: 16).

Fransızlar bölgedeki Hristiyanların hamisi olmaya çalışmasından ötürü olumlu-olumsuz her türlü koşulu lehlerine çevirmek için fırsat kollamışlardır. Fransa yaşanan bu çatışmaları Lübnan'a müdahale etme kararı alarak Beyrut'a askeri birliklerini sevk etmiştir (Kor, 2009: 31). Osmanlı tarafından Fransa'ya 5000 asker ile azami 6 ay boyunca görev yapma ve sonrasında çekilme şartı konulmuştur. Ancak Fransa bu iki şartı da çiğnemiştir. Osmanlı, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'yı bölgeye göndererek olayları çözmek için görevlendirmiştir. Fransa'nın müdahale için almış olduğu askeri hareket Fuad Paşa sayesinde bertaraf edilmiştir. Paşa, olaylardan sorumlu ve olayı çözmekte pasif davranan kişileri cezalandırmıştır. Fuad Paşa'nın getirdiği düzenlemeler sayesinde Fransa'nın Lübnan'a çıkarma yaptıktan sonra herhangi bir müdahalede bulunması engellenmiştir. 6 Avrupa devleti ile yapılan uzun süren toplantılar sonucunda 9 Haziran 1861 tarihinde sekizinci imzacı olarak İtalya'nın katılımı ile beraber Lübnan'ın statüsü resmi olarak değişmiştir. Buna göre Suriye'den ayrılarak kendi içerisinde Beyrut, Trablusşam, Sayda ve Beka olmak üzere dört bölgeye ayrılmıştır. Lübnan yönetimi ise Mutasarrıf adı verilen Osmanlı'nın vatandaşı olan bir Katolik Hristiyan tarafında idare edilecektir. Mutasarrıflık doğrudan İstanbul'a bağlı kalmıştır. Doğrudan padişah tarafından atanacak mutasarrıfın altında 4 Marunî, 3 Dürzi, 2 Rum Ortodoks, 1 Rum Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii'den oluşmak üzere 12 kişiden oluşan bir Konsey kurulmuştur. Bu düzenlemeler sonucu mutasarrıf; İstanbul Posta ve Telgraf Müdürü Davud

* Zahide Tuba Kor'un Ortadoğu'nun Aynası Lübnan Kitabında bu sayı 60 Bin olarak belirtilmiş olup 12 Bin kişilik Dürzi kuvvetlerinin gerçekleştirdiği çarpışmalar sonucunda 60 bin kişilik bu Hristiyan ordusundan yaklaşık olarak 10 bin kişinin hayatını kaybettiğini ifade etmiştir. Hem Kor'un hem de Acar'ın mezhep belirtmeksizin bu sayıları verdiği gözlenmektedir. Her iki kaynakta da Hristiyan genellemesi yapıldığından ötürü muhtemelen Marunîler dışında kalan diğer Hristiyan gruplardan da bahsedilmiş olacağı anlaşılmaktadır.

Efendi'nin rütbesi paşalığa yükseltilmiş ve akabinde ilk Lübnan mutasarrıfı olarak atanmıştır. Lübnan idari yönden 7 kaymakamlığa bölünmüştür. Aşağıda en alt yapıyı oluşturan köylerde de 12 kişilik bir konsey ve konseyin başında bir şeyh görevlendirilmiştir. Köyler ilçelere ve son olarak ilçeler de kaymakamlıklara bağlanmıştır (Çiyan, 2007: 20-21). 12 kişilik konseyde hangi temsilcinin hangi bölgeden seçileceği de belirtilmişti (Ayhan ve Tür, 2009: 43-44).* Yeni düzenleme ile getirilen mutasarrıflık idaresi en çok Batılı devletlerin çıkarlarına uymuştur. Anlaşma sonrasında Fransa Lübnan ile olan ilişkilerinin geliştirirken mezhepsel eksenli olmak üzere Almanya, İngiltere, Rusya ve ABD, Lübnan ile ekonomik ve ticari ve dinsel ilişki geliştirmişlerdir.

19. yüzyılda Dünyanın birçok yerinde olduğu üzere Lübnan'da da milliyetçilik anlayışı yayılmıştır. Özellikle Biladuşşam Hristiyanları, Lübnan ve Suriye'deki tüm Arapların Osmanlı'dan ayrılarak bağımsız bir Arap devleti kurması emeline sahiplerdir. Bununla alakalı her mezhep ile görüşüp Osmanlı'ya karşı birleşmeyi hedeflemişlerdir. Ancak II. Abdülhamit döneminde oluşturulan Pan-İslamizm Politikası sayesinde bu ayrılıkçı anlayış Suriye'de kök tutmamıştır. 2. Abdülhamit'in son dönemlerinden itibaren İttihatçıların ülkede aktif rol oynamaları ile beraber bu anlayış terk edilmiştir.

Bu gayri Müslim mutasarrıf yönetim biçimi 1. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Savaş sebebi ile Osmanlı, Suriye'ye vali olarak Cemal Paşa'yı görevlendirmiştir. Cemal Paşa bölgeye intikal ettiğinde çok sert önlemler almıştır. Daha ilk başta kendisi ile görüşmek isteyen bölgenin yerel ileri gelenleri ile görüşmek istememiştir. Şüphelendiği kimseleri tutuklatmış askeri olmayan hususlarda bile halkı askeri mahkemelerde yargılamıştır. Kiminin mallarını müsadere etmiştir (Göyünç, 1985: 157-164).** Masum-suçlu birçok kişiye sürgün, hapis cezası ve idam cezası verilmiştir(Arslan, 2009: 84-111). Paşa, O

* Batrun, Kesrivan temsilcileri ve Şuf temsilcisi Dürzi, Kura temsilcisi Rum Ortodoks, Zahle temsilcisi Rum ve Ortodoks olacaktı. Jezzin'de 1 Marunî, 1 Dürzi ve 1 Sünni temsilci, Metn'de 1 Marunî 1 Dürzi, 1 Şii ve 1 Rum Ortodoks temsilcisi olarak belirlenecekti. Trablus, Sur ve Sayda gibi Şii ve Sünni'lerine etkin olduğu bölgelerde mutasarrıflık yetkililerin temsili olmayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir.

** Özellikle Cemal Paşa döneminin de etkisiyle Osmanlı için kötü bir devlet çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu yönetim şekli sebebi ile Cemal Paşa'ya, Suriye başta olmak üzere bazı Arapçada zalim, gaddar anlamlarına gelen Saffah lakabı takılmıştır. Bu tanımlama Cemal Paşa'nın ne denli bir yönetici olduğunu açıklamıştır. Şam'da bulunan bir grup Mısırlı Türkiye ile Suriye arasındaki geçmişten gelen problemleri bildikleri için Mısır'da Eyyubiler ve Memluk devletleri dönemi için Mısır'ın Asr-ı Saadet dönemi; Osmanlı dönemi hâkimiyeti içinse zulüm ve istibdat devri benzetmesi yapmıştır.

zamana kadar süregelen Lübnan yönetimine müdahale edip Ohannes Paşa'yı görevden alarak yerine Müslüman Mutasarrıf Ali Münif Bey göreve getirilmiştir. Ohannes Paşa, Osmanlı idaresindeki son Hristiyan Mutasarrıf olmuştur. ***

Meşrutiyetin ilanı ile beraber Lübnan'daki ayrılıkçı gruplar daha da iştahlanmışlardır. Ayrılıkçı grupların faaliyetlerine dayanak olan en büyük etmenlerden biri; Cemal Paşa'nın vali olduğunda sert önlemler alması olmuştur. Cemal Paşa'nın almış olduğu aşırıya kaçan önlemlere rağmen Suriye'de isyan eden olmamıştır. İlk Arap isyanı güneydeki Haremeyn Emiri Şerif Hüseyin'den gelmiştir. 1. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Kanal cephesinde kaybettikten sonra kuzeye doğru çekilmiştir. İngilizler de kuzeye doğru harekâtlarını sürdürerek Arap şehirlerini tek tek ele geçirmişlerdir. Osmanlı kuzeye doğru çekilirken 6 Haziran 1918'de daha önceden İngiliz komutanlar ile görüşerek saf değiştiren Şerif Hüseyin ve oğlu Osmanlı Lübnan'dan ayrılır ayrılmaz Beyrut'a harekât etmiştir.

İngiliz ve Fransız temsilciler Syks ve Pico'nun aralarında yapmış olduğu gizli anlaşmanın sonucu olarak varılan anlaşmaya göre Biladüşşam parçalanarak Suriye ve Lübnan Fransa'ya bırakılacak diğer kısımlar ise İngiltere himayesine girecekti. Bu sürecin sonundan II. Dünya savaşına kadar Fransa'ya bağlı kalan Lübnan, daha sonra bağımsızlığını ilan etmiştir. Milli Pakt'ın ilan edildiği 22 Kasım 1943 ülkenin bağımsızlık tarihi olarak kabul edilmiştir.

3.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası İlişkiler

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği anlaşmalara sadık kalmak yerine yayılmacı bir politika gütmüştür. Bu sebeple başta Avrupa olmak üzere Dünya'nın her tarafında komünist-sosyalist örgütlenmelere doğrudan veya dolaylı olarak destekte bulunmuştur. Sovyetler, Doğu Almanya ve İran'da da askeri varlığını sürdürmüştür. Dahası ülkemizin doğu illerinden olan ve uluslararası anlaşmalar ile ülkemizin sınırları içerisinde olduğu da kabul edilen Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde ortak savunma açıklamaları yaparak egemenlik haklarını tartışacak bir konuma getirmiştir. İşte bu saldırgan tutum Türkiye'nin zaten Batıdan yana olan tavrını perçinleştirmiş ve realist bir bakış açısı ile yönünü Batı kökenli komünist karşıtı güçlere bağlayan ittifaklar

*** Bundan sonra 3 Müslüman mutasarrıf göreve gelmiş ve ardından da Devlet-i Aliye Lübnan dâhil Biladüşşam Şam topraklarını terk etmiştir.

kurmasına sebebiyet vermiştir (Yılmaz, 2016: 203-232). Türkiye bu dönemde üç seçeneğe sahipti. 1. Seçenek Rusya'nın saldırgan tavrına ses çıkartmayıp Sovyet yanlısı bir politika güdecekti. 2. Seçenek; Amerika başta olmak üzere Batı yanlısı politikalar güdecek ve Batı kurumlarının içerisinde girebilirdi. 3. Seçenek; Bağlantısızlar hareketi olarak bilinen iki kutuplu dünya doktrinine karşı çıkarak diğer yukarıda belirtilen iki kutuptan olmak istemeyen ülkeler arasına girecekti.

İlk seçenek tercih edilmiş olsaydı Türkiye komünizmin etkisi altına girecekti ve belki de Sovyetler Birliği ülkelerinden biri olarak Rusya'nın uydu devleti konumuna gelecekti. Gerçi Stalin'in ölümü sonrası SSCB, Barış içinde bir arada yaşama ilkesini benimsediklerini açıklamıştır. Ancak Türkiye'nin siyasi aktörleri tek başına bu açıklamaların yeterli olmadığını bildiği için lehte yapılan açıklamalar ile iktisap etmemiştir. Üçüncü seçenek için kuvvetli bir güç birlikteliği o dönem için bulunmamaktaydı. Bu yüzden böylesi bir birlikte bulunmak konumunu güçlendirmek açısından etkili bir çözüm olmayacaktı. Bu iki gerekçeden ötürü Türkiye tercihini Sovyet tehlikesini dengeleyebilecek, başını Amerika'nın çektiği Batı ile iş tutmaya karar vermiştir. Bu sayede kısa bir süre sonra Kuzey Atlantik Paktı (NATO) üyesi olarak kendisini Sovyetler Birliği tehlikesinden korumuştur.

Türkiye'nin NATO'ya girmesi NATO'nun doğudaki sınırları epey genişlemiştir. Ancak Asya'nın ve Özellikle Ortadoğu ülkelerinin komünist etkisine girmemesi için bir ittifak oluşturmak gerekirdi. Bu ittifak sisteminin kurulması görüşü, Komünizmin yayılmasını karşı bizzat ABD Dış İşleri Bakanı Foster Dulles tarafından savunulmuştur (Yağcı ve Akbıyık, 2008: 480).

3.3. Bağımsız Lübnan ile İlişkiler

Türkiye'nin bağımsız bir ülke olarak tanıdığı Lübnan ile ilk münasebeti Fransızların ülkeyi terk etmeyi kabul ettiği 1945 yılına kadar dayanır. Suriye ile Türkiye arasında Hatay Meselesi ile ilgili tartışmaların durgunlaştığı bir dönemde Türkiye Lübnan ve Suriye'nin bağımsızlığını 6 Mart 1946 *tarihinde resmen kabul etmiştir (Oran, 2012:

* Lübnan devleti kuruluş yılını Milli paktın ilan edildiği 1943 yılı olarak kabul eder. Ancak bu yıllarda Fransa, Suriye ve Lübnan'dan çekilmiş değildir. Fransa'nın, Lübnan'ın 1945 senesindeki seçimlerden sonra iç siyasete müdahale etmesi Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın sonunu getiren adımın atılması manası gelmiştir. İngiltere'nin de desteği ile Suriye ve Lübnan bu mücadeleden galip çıkmıştır. Böylelikle Aralık 1946'da son Fransız askerleri Lübnan'dan çıktığında Lübnan tamamen bağımsızlığına kavuşmuştur.

616).Bu ilişkileri geliştirmek için ilk ciddi girişim Lübnan tarafından atılır. 19 Haziran 1946 tarihinde dönemin Lübnan Cumhurbaşkanı Beşara El-Huri, eşi, yanında Başbakan Sadi Bey Molla, Milli Savunma Bakanı Emir Mecid Arslan, Lübnan Meclisi Dışişleri Encümeni Habib Ebuşehla ve Abdulkadir Şahab, Cumhurbaşkanı Özel Kalem Müdürü Core Humeyri ve Protokol Genel Müdürü Nikolay Butros olduğu halde ülkemize gelmişlerdir. Türkiye geldiklerinde onları Cumhurbaşkanı Yaveri Yüzbaşı Cahid Atabık, Protokol Başkanı Yardımcısı Bülend Uşaklıgil, Dış İşleri Özel Kalem Müdürü Adil Deresudan karşılamıştır. Tren ile ülkemize geldikten sonra önce Adana Sonra Ankara ve akabinde İstanbul'a gelerek 1 hafta süre ile çeşitli görüşme ve incelemelerde bulunmuştur.(Cumhuriyet, 19 Haziran 1946). Tren Ankara'ya vardığında Lübnan heyetini Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve eşi, Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve eşi, Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve eşi, Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Altıkkal Dışişleri Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin ve eşi, Ankara valisi Vedan Tandoğan ile diğer protokol yetkileri tarafından karşılanmıştır. El-Huri garda resmi tören ile karşılanmış ve tören bölümü de hazır bulunmuştur. Bununla beraber halktan büyük bir kitle de gara gelerek tezahüratlarda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü bu ziyarette iki ülkenin arasındaki dostluk ilişkilerine vurgu yapılırken aynı zamanda dünya barışına katkıda bulunmak üzere başta Birleşmiş Milletler olmak üzere işbirliğinin önemini vurgulamıştır (Cumhuriyet, 20 Haziran 1946).

Beşara El-Huri ve ziyaretlerinin üçüncü gününde 22 Haziran'da Yüksek Tarım Enstitüsünü ziyaret etmiş ve burada ders gören Suriyeli öğrenciler ile bir araya gelmişlerdir. Daha sonra Cumhurbaşkanı İnönü, Lübnanlı mevkidaşı ve eşi adına beraberlerindeki heyete, askeri yetkililer ve protokol mensuplarının da bulunduğu bir öğle yemeği tertip etmiştir (Cumhuriyet, 23 Haziran 1946).

Beşara ziyaretinin 4. Gününde Atatürk'ün kabrini ziyaret etmiş, Milli Eğitim Bakanımız Hasan Ali Yücel ile beraber Hasanoğlan Köy Enstitüsüne ziyarette bulunduktan sonra açık hava tiyatrosuna düzenlenen eğlence programına dâhil olmuşlardır. Sanat okullarına ziyarete giderek orada çeşitli incelemelerde bulunmuştur. Daha sonra bu dönemde maslahatgüzar seviyesinde olan Lübnan Maslahatgüzarı Mukayyid Bey tarafından verilmiş olan resepsiyona katılım sağlanmıştır.(Cumhuriyet, 23 Haziran 1946)

Lübnan heyeti hafta sonu tatilini Ankara'da geçirdikten sonra Pazartesi günü tren ile yola çıkarak İstanbul Haydarpaşa Tren Gar'ına varmışlardır. Heyeti vali ve belediye başkanı olan Lütfi Kırdar ve diğer protokol mensuplarında hazır olduğu kalabalık bir heyet tarafından karşılanmıştır. Heyetin İstanbul'a gelişi hususi olduğu için Lübnan heyetine resmi program düzenlenmemiştir. Lübnan Cumhurbaşkanı El-Huri İstanbul'da kaldığı üç günlük süre zarfında Katolik Ermeni olduğu için Galata'daki içinde dedesi Reşid El-Huri'nin de medfun olduğu Ermeni Katolik kilisesinin ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı El-Huri hizmetine verilen Acar motoru ile Dolmabahçe, Tarabya, Caddebostan ve Büyüka'da gezintilerde bulunmuştur. Daha sonra ikinci defa ziyarette bulunduğu kilisede burada Patrik Kireçyan'ın elini öpmüştür. Yine burada medfun bulunan eski Lübnan prenslerinden Beşare El-Şahab'ın kabrini de ziyaret etmiştir.

Diğer yandan Lübnan Başbakanı Molla* İstanbul'u ziyaretinin ilk gününde Perapalas'ta gazetecilere düzgün bir Türkçe ile demeç vermiş burada Lübnanlı öğrencilerin Türkiye'ye gönderilmesi konusunda İnönü ile anlaşıklarını belirtmiştir. Daha sonra yapılan başka bir toplantıda da İstanbul'da bir konsolosluk açılacağı deklare edilmiştir.(Cumhuriyet, 25 Haziran 1946)

Öte yandan dış politikada Lübnan'ın gerçekleştirmiş olduğu ve dostane bir ortamda geçen Türkiye ziyaretinden rahatsızlık duyanlar da olmuştur. Hatay meselesi sebebi ile Türkiye'ye cephe alan Suriye hükümeti, Beşara El-Huri'nin gerçekleştirmiş olduğu bu ziyaretten ötürü tepkilerini dile getirmiştir (Dokuyan, 2013: 105).

3.3.1. Bağdat Paktı

ABD, 1953'de yılında yapılan seçimlerden sonra başkanlık koltuğuna Dwight David Eisenhower oturmuştur. Başkanlığı Truman'dan devralan Eisenhower, Amerika'nın Ortadoğu politikalarını gözden geçirmeye başlamıştır. Çünkü bölgede güç dengelerinin değişmeye başlamıştır. Değişen dengelerde Amerika, Ortadoğu'da üstünlüğü eline almak için aktif rol alacak planlar kurmaya başlamıştır. Eisenhower yönetimi göreve geldiği yılda aktif rol almak için Amerika, Dışişleri Bakanı John Foster, Dulles'ı çeşitli temaslar için Ortadoğu'ya göndermiştir. Dulles, 11 Mayıs ile 28 Mayıs tarihleri arasında bölgede bulunan on bir ülkeyi ziyaret etti. Ziyaretinin son günlerinde Türkiye'ye

* Annesi İstanbullu bir Türk olan Molla İstanbul Hukuk Mektebi mezunu ve 1. Dünya Savaşı esnasında da askerliğini Osmanlı kuvvetleri altında yapmıştır. Başbakanın dayızadeleri bu ziyaret esnasında Kadıköy'de mukimdirler.

gelmiştir. Görüşmeler esnasında Arapların Sovyetler Birliği'nden gelen tehdidin farkında olmadığını dile getirmiştir. Dulles, bu tehdidin farkında olmayan ülkelerle de bölge savunmasının yapılamayacağını dile getirmiştir. Yaptığı ziyaretler sonucunda Ortadoğu için yeni bir yaklaşımla kurulacak yeni bir savunma sistemi kurulması gerektiğini savunmuştur. Bu savunma sisteminin iskeletinin en önemli kısmında Türkiye'nin olması ve Pakistan yönetiminin de bu yapıya dâhil edilmesinin gerektiğini açıklamıştır. (Yeşilbursa, 2011: 85-100).

Dulles, Ortadoğu gezisini tamamladıktan sonra 1 Temmuz Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yapmış ve konseyde yaptığı açıklamada yeni bir terim ortaya çıkarmıştır. Adına "Kuzey Kuşağı" (Northern Tier) dediği bir savunma projesini ortaya atmıştır. Bu projede NATO, ASEAN ve ikisinin arasında kalan ve Rusya'yı da çevreleyen bir oluşumu içeriyordu. İki bölge arasında kalan başta Türkiye olmak üzere Suriye, Irak, İran ve Pakistan gibi Sovyet tehdidinin farkındaki ülkeler öncülüğünde kurulan ülkeler bir güç birliği yapmış olacaktır. Ne var ki Arap devletlerinin öncelemiş olduğu asli tehlike Rusya'ya dönük bir savunma politikasından çok Filistin meselesi olduğundan birçok Arap devleti pakta iştahlı bir şekilde yaklaşmamıştır. Çünkü Arap devletlerinin öncelediği problem farklılık göstermektedir. Arap başkentleri için Filistin'in durumu her şeyden öne koyulmuştur. İsrail, bölgedeki Arap devletler için tehdit unsuru olmuştur. Kuzey Kuşağı ülkeleri de benzer bir şekilde Sovyetler Birliğini tehdit unsuru olarak görmüşlerdir. Arap devletlerinin rahatsız olduğu diğer bir husus ise İngiltere'nin Mısır ve Irak başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerinde bulundurduğu askeri üsler ve silahlı askerler olmuştur(Yeşilbursa, 2011: 88).

Truman'ın ABD Başkanlığını devralan Eisenhower döneminde, Ortadoğu politikası yeniden ele alınmış ve yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Bunun en önemli ispatı tarihte ilk defa bir ABD Dışişleri Bakanı tarafından ziyaret edilmiştir. ABD'nin yüzünü Ortadoğu'ya çevirmesinin en önemli sebeplerinden biri tek taraflı bir caydırma politikasının muazzam maliyetinin göz ardı edilmemesi olmuştur. Amerika'nın bölgede yalnız olarak mücadele etmesi başka bir şey; bölgedeki hükümetler ile müştereken gösterilen reaksiyon başka bir şeydir. Bu sebeple ABD, çok taraflı savunma ittifakı oluşturma amacını gütmüştür. Diğer yandan ABD'nin yeni müttefikler edinmesi, kendi ülkelerinin kilometrelerce öteden yapacağı müdahaleden daha ekonomiktir. Aynı zamanda bu sayede ABD, bölgede kendisine ait yeni üslere sahip olurken Varşova

Bloğunu pasifleştirmek için önemli bir askeri kapasiteyi de koz olarak kullanabileceği fikrini benimsemiştir (Cumhuriyet Dergisi, 2014: 126).

ABD'nin benimsediği bu Ortadoğu politikaları Türkiye'nin istediğini elde etmesini sağlamıştır. 1954 yılından beri Türkiye ekonomisinin giderek bozulması sebebi ile Menderes hükümeti, daha fazla ABD yardımı beklentisi içerisinde olmuştur. Hükümetin, hem batı hem de doğu ile ilişkileri olması sebebi ile oluşan yeni siyasi konjonktürden sonra ekonominin hızla bozulmaya başlaması üzerine ABD'den daha fazla yardım alma gereksinimi duyan Demokrat Parti hükümeti, ortaya çıkan bu yeni koşullarda Türkiye'nin coğrafi konumunu, Batı'ya bağlılığını ve bölgeyle olan tarihsel bağlarını öne çıkartarak Batı savunması için ne kadar vazgeçilmez olduğunu gösterme fırsatını bulmuştur. (Yeşilbursa, 2011: 88)

Menderes, Irak'ın Türkiye ile bölgesel bir anlaşma ihtimalinden emin olduktan sonra Ortadoğu'da böylesi bir paktın etkisinin ne derece olacağını görebilmek istemiştir. Bu maksatla Temmuz 1954'te Arap ülkelerinde Türkiye tarafından görevlendirilen büyükelçi ve diplomatların katılacağı bir toplantı düzenlemiştir. Toplantının ilki 12 Temmuz'da düzenlenip 15 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Bayar ile yapılan toplantıya kadar farklı bir dizi görüş alışverişi tertip edilmiştir. Toplantıya dâhil olan diplomatik temsilciler Ortadoğu'da bir savunma örgütü kurulması ile ilgili görüşlerini beyan etmişler ve olası örgüt için çalışma yapabileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan Arap devletlerinde olası yanlış anlamaların önüne geçmek için çalışmalar yapmaları talep edilmiştir (Umar, 2013: 79).

Ankara'da yapılan değerlendirme toplantıları sonucunda bazı önemli hususlar ortaya çıkmıştır: Arap devletleri Türkiye'nin ortak güvenlik politikasını henüz benimsemiyor gibi görünmektedir. Bunun bazı temel sebepleri şöyle sıralanabilir (Umar, 2013: 78-80).

- Araplar arasında Haşimi -Suudi çekişmesi yaşanmaktadır.
- Arap ülkeleri 400-450 yıl egemenlikten yoksun kalmışlardır. Bu yüzden de milli varlık ve sorumluluk duygusundan uzaklaşmışlardır. Bu sebeple politikalarında belirsizliğe düşebilmektedirler.
- Manda yönetiminden yeni çıkmış olmaları ve/veya büyük devletler ile olan bağları sebebi ile büyük devletler arasında manevralara başvurabilmektedirler.

- Arap devletleri, uzun süre Batılı devletler tarafından idare edildikten sonra bağımsızlıklarına kavuştukları için daha çok kuvvete ve saygınlığı önem vermektedirler. Bu sebeple Türkiye, Arap ülkelerinde saygınlığı artırıcı gösteriler, gösterişli davetler gibi etkinlikler düzenlemelidir.
- İsrail meselesi Arapların birinci meselesi olduğundan SSBC tehlikesi geri planda kalmaktadır. Hatta Sovyetler ABD karşıtı olduğu için denge unsuru olarak görülmüşlerdir. Bu sebeple SSCB, bu ülkelerde yayılma imkânı bulabildiğinden yandaş toplamak için maddi gücünü kullanarak etkinliğini arttırmaktadır.
- Mısır, Arap Birliği'ne egemendir ve Türkiye'nin savunduğu politik yaklaşımları savunmamaktadır. Mısır, Türkiye'ye karşı diğer Arap ülkelerini de yanına çekmeye çalışmaktadır.
- Arap basını genellikle halkın düşüncesini yansıtmamaktadır. Zaten Araplar arasında gazete okuru sayısı epey azdır.
- Türkiye'nin İsrail'i tanıyıp normal ilişkiler sürdürmesi Araplar üzerinde olumsuz bir etki göstermiştir.
- Türkiye'nin Arap ülkelerinden beklentisi NATO üyelerinden beklendiği gibi bir yardım türü değildir. Bu beklentiler düşmanların safında yer almaması, mümkünse savunma planlarında önemli bazı kolaylıklar gösterilmesidir. Onlara göre;Türkiye geçmişte yaşanmış kötü anıları silen iyi niyetli ve hayırlı eylemler sergilemelidir. Sergilenen eylemler her Arap devletinin özellikleri göze alınarak yapılmalı ve eylemler esnek olacak şekilde tertip edilmelidir. Eş zamanlı olarak Araplar arasında Türkiye'ye düzenlenecek olan her türlü gezi faaliyetleri özendirilmeli, bu devletlerin Türkiye ile olan kültürel bağlantıları artırılmalı, Türkiye tarafından Beyrut şehrinde bir haber bürosu açılmalıdır. Ülkeler arası dostluk dernekleri kurulup, mecliste dostluk grupları oluşturulmalı, Arapların önde gelen şahsiyetleri ile iyi ilişkiler devam ettirilmeli, staj programları vesilesi ile burslar temin edilmeli ve filolar halinde geziler tertip edilmelidir
- Türkiye-Pakistan arasında imzalanan anlaşmaya göre, dönemin Arap devletlerinden Suudi Arabistan ve Mısır olumlu bir duruş sergilememiştir. Irak anlaşmaya taraf olmaktan sakınsa da olumlu bir bakış açısı içerisinde olmuştur. Suriye, Lübnan ve Ürdün net bir tavır takınmamıştır. Devletlerin tavırlarını değiştirmek için Mısır'a karşı olumsuz yaklaşımlar terkedilmeli, aynı zamanda diğer devletler ile anlaşma görüşmelerinde Mısır'ın haksız ve yersiz tavırları anlatılmalıdır. Hiç değilse

Arap Birliği'nde estirilen olumsuz havaya muhalif edebilecek bir devlet kazanılmalı bu vesile ile daha sonra diğer Arap devletleri ile de olumlu bir bağ kurulması sağlanmalıdır (Soysal, 1991: 191-192). Suriye'nin tavrı ile ilgili Suriye basınında ilk zamanlar oldukça pozitif yazılar neşredilmiştir. Suriye'den El Nasır Gazetesi'nin haberinde, Irak'ın Türkiye ile yapılacak bir paktta üçüncü ülke olarak Pakistan'ın olmaması gerektiğini, bunun yerine İran'ın bulunmasının daha isabetli olacağını yazmıştır. İran'ın da dâhil olacağı bir pakt sayesinde diğer Arap ülkelerinin paktta dâhil olma ihtimalini savunmuştur. Demokrat Parti iktidarı, Arap âleminin Türkiye için benimsemiş olduğu olumsuzlukları görmezden gelerek politika geliştirmiştir. Arap devletlerine dostane tavırlar sergileyerek bu devletler ile iyi ilişkiler geliştirebileceğini düşünmüştür ve özellikle Irak, Ürdün ve Lübnan devletlerine yönelik umutlar beslemişlerdir (Sever, 1997: 122).

Bağdat Paktı'nın oluşumunu sağlayan anlaşma Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde taraflarca imza edilen Karşılıklı İşbirliği Anlaşması'dır. Anlaşma Bağdat'ta ilan edildiği için de Bağdat Paktı olarak anılacaktır. Ancak bu anlaşmadan önce diğer Ortadoğu ülkeleri ile de temasa geçilerek o ülkeleri de paktta dâhil etme girişimler olmuştur. Ocak başında Irak ile yapılan ön görüşmelerdeki olumlu hava diğer Ortadoğu ülkelerinin de oluşturacak pakt bünyesinde paydaş devlet olma ümitlerini artırmıştır. Yapılan açıklamalara göre Lübnan ve Ürdün'ün de Irak'ı takip ederek Arap Birliği dışında bağlar tesis etmeleri beklenmektedir. Aynı açıklamada Lübnan'ın en Batılılaşmış Arap devleti olduğu vurgulanmıştır. Bağımsızlığı İngiltere tarafından verilen Ürdün, sahip olduğu güçlü bir askeri kuvvet olan Arap lejyonunun masraflarının İngiltere tarafından finanse edilmesi sebebi ile Batıya oldukça yakındır. Bu yakınlık sayesinde Ürdün'ün de anlaşmaya sıcak bakacağı öngörülmektedir. Irak ve Türkiye'nin pakt oluşturması sonrası esen hava o kadar olumluydu ki taraflar Mısırın dahi anlaşmanın paydaşı olacağı hususunda kesin çıkarımlarda bulunmuşlardır.

Irak Dış İşleri Bakan Yardımcısı Burhanettin Başayan pakt ile ilgili bir açıklamada bulunmuştur. Buna göre kurulacak paktın Arap Birliği prensiplerine aykırı olmadığını tam tersine paktın Arap Birliği prensiplerine tamamen uygun olduğunu ifade etmiştir. Mısır dâhil tüm Arap devletleri paktta paydaş olmak durumundadır. Çünkü Mısır ile İngiltere arasında yapılan anlaşmada Türkiye'nin selameti için taahhüt bulunmaktadır. Eğer Irak ve Türkiye arasında oluşturulacak pakt Arap Birliği prensiplerine aykırı

deniliyorsa Mısır ile İngiltere arasındaki Süveyş antlaşmasına ne buyurmalı?” diyerek eleştiri getirmiştir (Cumhuriyet 15 Ocak 1955). İşte bu bakış açısı göstermektedir ki yapılan anlaşmayla birçok Arap devletinin pakta taraf olması beklenilmiştir.

Adnan Menderes Irak ile yapılan anlaşmaya benzer anlaşmalar yapabilmek ve daha sonra oluşturulacak paktın paydaşı olabilmeleri için ziyaret programına Irak’tan sonra Suriye ve Lübnan’ı da ekleyerek oralarda da bazı görüşmelerde bulunmuştur. Türkiye bu dönemde Bağdat Paktı’na taraftar bulmak için büyük çabalar sarf etmiştir.

14 Ocak 1955 tarihinde gerçekleştirilen ziyarette Menderes, Lübnan Dışişleri Bakanı ve Meclis Başkanı tarafından havalimanında karşılanmıştır. Karşılama esnasında Türkiye ve Lübnan marşları okunmuştur. Ziyaret sebebi ile Beyrut caddeleri her iki ülkenin bayrakları ile donatılmıştır. Menderes ve mahiyeti, Cumhurbaşkanlığı sarayına giderek burada Cumhurbaşkanı Kamil Şemun ile görüşmüş ve akabinde kendisi için verilen yemeğe katılmıştır. Menderes, özellikle kendisi ile beraber getirmiş olduğu Celal Bayar’a ait olan mektubu cumhurbaşkanına takdim etmiştir. Türkiye’ye davet ile ilgili olan bu mektubu okuduktan sonra Mart ayı içerisinde Türkiye’ye ziyaret tertip edeceğini belirtmiştir. 4 gün sürmesi planlanan samimi görüşmelerde ana çerçeveyi Irak-Türkiye arasında oluşturulan anlaşma teşkil etmiştir. Net bir sonuç alınamaması yüzünden ve görüşmelerin sıcak bir ortamda gerçekleşmesi sayesinde olsa gerek ziyaret programı değiştirilmiştir. Pazartesi bitirilmesi ve yurda dönülmesi düşünülürken bir günlük uzatma sebebi ile Salı günü dönüş sağlanmış bu vesile ile program süresi 5 güne çıkarılmıştır.

Komünizm etkisinde olan başta öğrenciler olmak üzere çeşitli gruplar bu ziyaret esnasında protestolar tertip etmiştir. Lübnanlı idareciler, karışıklık çıkarmak isteyen komünistlere karşı çok sıkı tedbirler almışlardır. Grev düzenlemek için meydanlara inmeye çalışmışlarsa da alınan önlemlerden ötürü bu amaçlarında başarılı olamamışlardır. Lübnan polisi önemli birçok merkezi kontrol altına alarak göstericilere hareket alanı bırakmamıştır. Emniyet güçleri elçilik binamızın etrafını da kordona alarak olası gösteri ve saldırı ihtimallerine karşın elçiliğin güvenlik ve korunması sağlanmıştır. Güvenlik önlemleri kapsamında gösteri hazırlığı içerisinde olan gruplar olduğu tespit edilmiştir. Komünist olduğundan şüphelenilen birçok kişi tutuklanarak gözaltına alınmıştır (Kösebalaban, 2014: 165).

Ziyaret sonrasında Anadolu Ajansı'nın(AA) servis ettiği haberde, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes, Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü ve beraberlerindeki ileri gelen devlet adamları Lübnan'a ziyaret tertip etmiş olduğu, iki ülkenin başbakanları ve dış ilişkileri bakanları muhtelif toplantılar tertip ettiğini belirtmiştir. Lübnan tarafı Bağdat'ta 13 Ocak'ta açıklanan müşterek tebliğ ile Türk devlet adamları tarafından yapılan izahlar üzerinden bilgi sahibi olmuştur. Aynı şekilde Türk tarafı, Ortadoğu'da emniyet ve güvenliğin teşkilatlanmasının gerektirdiği meseleler ile alakalı Lübnan'ın bakış açısını, Lübnan devleti ileri gelenleri tarafından yapılan açıklama ile malumat edinmiştir.

Taraflar, ortak amacın tahakkukunu sağlamak amacıyla Türkiye, Lübnan ve diğer Arap devletleri arasındaki ilişkileri geliştirmek için bu görüşmelere devam etmeyi kararlaştırmışlardır. Bu görüşmelerin, içinde cereyan ettiği samimiyet havası ve arz ettiği karşılıklı itimat bu devletlerin geleceği için en iyi neticelere varacağı hakkında kat'i ümitler vermiştir.(Cumhuriyet, 19 Ocak 1955: 1-7)

Menderes ve Kamil Şemun arasında 15 Ocak Cumartesi yapılan görüşme sonrası basına bir demeç verilmiştir. Şemun, bu beyanda Ortadoğu'da dönemin şartlarına temas edilerek Ortadoğu'nun savunmasına çok önem verdiğini belirtmiştir. Menderes ise yaptığı açıklamalarda Türkiye'nin bu konuda Arap devletleri ile işbirliği yapmak azminde olduğunu ve Türkiye ile Irak arasında imzalanacak antlaşma tespit edilmiş ancak henüz imza edilmemiş olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşmeler esnasında Arapların kırmızıçizgisi olan Filistin meselesinden ötürü, Lübnan'a, İsrail'in pakta dâhil edilmesinin söz konusu olmadığı yolunda güvence verilmiştir. Anlaşmaya dâhil edilmek istenen Lübnanlı yetkililerden olumsuz bir cevap alınmamakla birlikte Arap devletleri ile yapılacak istişare sonucunda nihai kararın verileceği belirtilmiştir (Soysal, 1991: 191-192).

Temaslarının ikinci gününde Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü'nün ve Bayındırlık Bakanı Kemal Zeyinoğlu'nun da hazır bulunduğu ziyaretlerde halkın yoğun sevgisi ile karşılanmıştır. Baalbek Harabeleri de ziyaret edildikten sonra öğle yemeklerini Lübnan'ın Suriye hududa yakın bulunan Stura şehrinde yemişlerdir(Cumhuriyet, 17 Ocak 1955). Gezi sonrası Sayfiye Otel'de Lübnan Dış İşleri Bakanı Alfred Nakkaş ve Lübnan Dış İşleri ileri gelenleri ile Irak-Türkiye Anlaşması üzerine bir görüşme

yapılmıştır. Nakkaş Lübnan'ın klasik görüşünü yeniden deklere etmiştir. Nakkaş yaptığı açıklamada "Türk-Lübnan görüşmeleri netice verecektir. Türkiye ile daha yakın dostluk safhasındayız. İleride bir anlaşma beklenebilir." Olacağını belirtmiştir. Lübnan resmi makamlarından yapılan açıklamaya göre; anlaşmaya dâhil olabileceklerini ancak nihai karara diğer Arap devletleri ile danışıldıktan sonra karar vereceklerini bildirmiştir. Diğer yandan Irak ile yapılan anlaşmanın bir metni de Lübnan Başbakanı Sami El-Sulh'a takdim edilmiştir. Bu vesile ile Lübnan da Türk Irak paktına davet edilmiştir. Lübnan Hükümeti paktın bu nüshasını ve bu vesile ile oluşturulması planlanan olası yeni düzen ile ilgili inceleme yapabilmek için siyasi ve askeri uzmanların incelemelerine sunmuşlardır. Bu görüşme sonrasında Lübnan Dış İşleri Bakanı Nakkaş, Menderese burada iki ülke arasında muallakta kalan konuların halli için söz vermiştir.

Türkiye Beyrut Elçiliğinin tertibi ile Başbakan Menderes ve heyeti şerifine yemek daveti verilmiştir. Bu yemeğe Cumhurbaşkanı Şemun, Başbakan El-Sulh başta olmak üzere diğer bakanlar ve devlet ileri gelenleri katılmıştır. Menderes yemekten önce Lübnan'daki Türkler ile bir araya gelerek hasbihal etmiştir(Cumhuriyet, 17 Ocak 1955). Ürdün, Başbakan Tevfik Ebulhuda Beyrut'a Türkiye Lübnan ilişkilerinin seyrini yakından izlemek için gelerek Lübnan hükümet yetkilileri ile bu konuda görüşmeler yapmıştır.

Yoğun ve samimi bir ortamda gerçekleşen görüşmelere rağmen Lübnan tavrını değiştirmemiş. Bağdat paktı olarak anılacak anlaşmaya hayır dememek ile beraber tasdiklememiştir de. Ancak son kararını diğer Arap devletlerinin bakış açısına bırakmıştır. Muallakta kalan emlak konusu ve ticari anlaşmalar için Mart ayı içerisinde bir ziyaret vaat edilmiştir. Görüşmelerden kesin bir sonuç çıkmazken ikili ilişkililerin olumlu olarak devam edeceği ve Arap Birliği toplantısında paktın karşısında durulmayacağı vurgulanmıştır. Daha sonra ziyaret nisan ayının hemen ilk günlerinde gerçekleşecektir.

Lübnan'ın tavrının olumsuz olmaması ancak müspet bir cevap vermemesinin sebebi Arap Birliği ile yapılan anlaşmalardır. Arap Birliği'ne üye devletler ile yapılan anlaşmaya göre Arap Birliği'ne mensup her hangi bir Arap devleti yabancı bir ülke ile anlaşma yapacağı zaman bu durumu birlik mensuplarına bildirip onay almalıydı. Irak'ın tavrı da bu sebeple eleştirilmiş ve izahat beklenmiştir(Cumhuriyet, 15 Ocak 1955).

Suriye ile ortak hareket eden Lübnan, Suriye hükümetinin de anlaşmaya müspet bir bakış açısı sergilemesi sebebi ile Arap Birliği toplantısı sonrasında iki ülkenin de anlaşmaya dâhil olması bekleniyordu. (Cumhuriyet, 16 Ocak 1955) Hatta Suriye hükümeti bu konuda parlamentoda ciddi bir tartışmaya girmiştir; Suriye Dış İşleri Bakanı Feyzi Attasi, muhalefetin yaptığı itirazlara sert bir şekilde çıkışarak hükümetlerinin bu konudaki görüşü Türkiye ile işbirliği içerisinde yol devam edeceğini ifade etmiştir. Şayet bu durum kabul edilmeyecekse istifa edebileceğini belirtmiştir. Tartışmalar durmayınca meclis başkanı duruma müdahale etmiş ve toplantıyı son vererek konu askıya alınmıştır (Cumhuriyet, 17 Ocak 1955).

Başbakan Menderes ve beraberindeki heyet programını bitirdikten sonra Lübnan Başbakanı Sami el-Sulh ve Dış İşleri Bakanı Alfred Nakkaş tarafından uğurlanmışlardır. Hava alanından tertip edilen resmi törende askeri bando tarafından iki ülke milli marşları çalınmıştır. Heyet, 18 Ocak 1955 saat 14:30 itibarıyla Lübnan'ın Başkenti Beyrut'tan ayrılarak yurda dönmüştür. Yeşilköy hava limanına inen heyeti bakanlar, milletvekilleri, İstanbul valisi askeri erkân ile beraber kalabalık bir halk kitlesi karşılamıştır. Karşılama heyetinde zikredilen hazirun dışında Irak, Suriye ve Lübnan konsolosları da hazır bulunmuşlardır (Cumhuriyet, 19 Ocak 1955).

Bu esnada Mısır da Türkiye ve Araplar arasında bir bağ oluşmaması için yoğun çabalar sarf etmiştir. Irak ile varılan mutabakat sonrası Arap Birliği'ni toplantıya çağırmıştır. Mısır medyasından yarı resmi El Cumhuriyye gazetesi, Türkiye'nin İsrail ile 28 Kasım 1954 tarihinde saldırmazlık anlaşması imzalandığı şayiasını uydurarak Türkiye'yi Araplar nezdine itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Ürdün Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan bir açıklama bu uydurma haberin ciddiye alındığını göstermektedir. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Arap devletlerinin belirtilen anlaşmadan ötürü Irak ile yapılan anlaşmaya soğuk baktıklarını belirtmiştir. Yine Mısır gazeteleri Suriye hükümetinin Türkiye'den yana olan tavrına karşın muhaliflerin seslerinin dış basındaki temsilcisi rolünü üstlenmiştir. Muhalifler tarafından Suriye'nin başkenti Şam'da yapılan gösteriler için ayrıntılı bilgi vermişlerdir (Cumhuriyet, 19 Ocak 1955).

Mısır'ın bu olumsuz yaklaşımını kırmak için Türkiye politika geliştirmeye çabalamıştır. Bu politikalar kapsamında Menderes'in Mısır'a da bir ziyaret tertip etmek istediği medyada yer bulmuştur. Son gelişimlerden önce Türkiye'nin ziyareti Cemal Abdülnasır

tarafından olumlu olarak karşılanmıştır. Nasır yapmış olduğu basın açıklamalarından birinde Menderes'in Mısır'ı ziyaretinde Ortadoğu ile ilgili meseleleri görüşeceklerini duyurmuştur (Cumhuriyet, 15 Ocak 1955). Bu ziyaret vesilesi ile Mısır hükümetine Irak ile yapılan anlaşımının izahatının yapılması ve benzer bir işbirliği anlaşmasının Mısır ile de imzalanması istemiştir. Ne var ki daha sonra Cemal Abdülnasır siyasi nezaket ve terbiyeye uymayacak şekilde bu ziyaret talebini reddettiğini açıklamıştır. Mısır'ın yarı resmi gazetesi El Cumhuriyye, Mısır hükümetinin çok yoğun olduğu gerekçesi ile bu talebin reddedildiğini yazmıştır (Cumhuriyet, 30 Ocak 1955).

Lübnan menşeli Soir gazetesi paktın oluşumu ile ilgili yorum yazarken Mısır hükümetinin tavrını eleştirmiştir. Gazeteye göre Arap Birliği artık işlevsiz hale gelmiş ve birlik hasta vücuda benzetilmiştir. Irak bu hasta vücuda can verme çabalarının yersiz olduğu fark ettiği için Türkiye ile anlaşma yoluna girmiştir. Yine gazeteye göre Mısır, Irak'ın Türkiye ile anlaşmasını Arap Birliği'nin bölünmesine yönelik bir girişim olarak değerlendirdiği için Irak'ın yaklaşımına son derece şiddetle karşı durmuştur. Aynı şekilde gazete, Türkiye'nin Irak ile yapmış olduğu anlaşmayı Adnan Menderes'in ve Fuat Köprülü'nün diplomatik dehası ile gerçekleştiğini yazarak Menderes ve Köprülü'yü öven ifadeler kullanmıştır (Cumhuriyet, 15 Ocak 1955). Mısır, Arap Birliği Zirvesi düzenlendiği esnada pakt ile ilgili tehditler savuşturmuş. Hiçbir Arap devletinin pakta dâhil olmayacağına dair zirve bildirisine imza atılması gerektiğini söylemiş aksi halde Arap Birliğinden çekileceğini ifade etmiştir. Ancak diğer devletler bu duruma razı gelmediklerinden Mısır da ortak tebliği imzalamamıştır. Arap Zirvesi'nin hemen ardından Irak Dışişleri Bakanı Musa Şahbender, Lübnan'ı ziyaret ederek burada ülkemiz ile Irak arasından yapılan anlaşma ile alakalı görüşmeler de bulunmuş ve Lübnan'ın Türkiye ile yapılan pakta katılması için çeşitli temaslarda bulunmuştur (Cumhuriyet, 15 Ocak 1955). Şubat ayında Irak Dışişleri Bakanlığı'na Dr. Fazıl Cemali getirilmiştir. Cemali'nin yaptığı ilk dış ziyaretini amacı Irak ile Türkiye arasında yapılan pakta benzer bir paktın düzenlenmesidir. Bu bağlamda pakta sıcak bakan ülkelerden Suriye ve Lübnan ziyaret edilerek ortak bir konferans hedefi ortaya koyulacağı açıklanmıştır. Aynı zamanda Lübnan'ı ziyaret eden Cemali burada Irak hükümeti adına Lübnan'ı resmen pakta davet etmiştir. Buradan Suriye'ye geçecek olan Cemali, aynı daveti Suriye hükümetine de yapmıştır (Cumhuriyet, 13 Şubat 1955).

Beyrut ve Şam yönetimleri başta olmak üzere diğer Ortadoğu devletleri ile de Irak-Türkiye paktı için temaslar sürmüştür. Bu arada 24 Şubat itibarıyla bu zamana kadar resmen onaylanmayan pakt onaylanarak dünya kamuoyuna ilan edilmiştir. İmzalanan paktın maddeleri şöyledir (Soysal, 1991: 191-192).

1. Taraflar güvenlik ve savunmaları için BM Yasasının 51. Maddesine uygun biçimde, iş birliği yapacaklardır. Bu işbirliğinin gerçekleşmesi için gerektiğinde kararlaştırdıkları tedbirler üzerinden özel anlaşmalar yapmayı kabul eder.

2. İş bu anlaşma yürürlüğe girer girmez tarafların selhiyetli makamları 1. Maddede önerilen işbirliğinin gerçekleşmesini uygulamak maksadıyla alınması gereken tedbirleri tayin ve tespit edeceklerdir. Bu tedbirler, tarafların hükümetlerince uygun görüldükten sonra hemen uygulamaya geçmiş kabul edilecektir. Yani kabul için meclis onayı beklenmeyecektir.

3. Taraflar birbirinin içişlerine herhangi bir şekilde müdahalede bulunmamayı kabul eder. Taraflar aralarındaki oluşabilecek uyuşmazlıkları BM Anayasa'sı gereği barışçıl yollar ile halledeceklerdir.

4. Taraflar bu anlaşma hükümlerinin içerinden biri tarafından üçüncü bir devlet veya devletlerle giriştikleri uluslararası anlaşmalar ile bir zıtlık teşkil etmediğini beyan eder. Bu hükümler tarafların kabul ettikleri uluslararası anlaşmalara terslik teşkil etmez ve anılan anlaşmalara zıt olduğu şeklinde tefsir edilemezler. Taraflar bu antlaşmaya ters düşecek yeni yükümlülükler üstlenmeyeceklerini taahhüt eder.

5. İş bu antlaşma Arap Birliği üyesi devletlerden herhangi birisinin veya bu bölgenin emniyet ve barış ile doğrudan ilgili ve taraflarca mutlak olarak tanınan herhangi bir diğer devletin iltihakına açık bulunacaktır. İltihakname'nin ilgili devlet tarafından Irak Dışişleri Bakanlığı'na sunulduğu tarihten itibaren iltihak gerçekleşmiş kabul edilir.

İşbu antlaşmaya iltihak eden herhangi bir devlet antlaşmaya taraf olan veya daha fazla devletlere 1. Madde uyarınca özel anlaşmalar yapabilir.

İltihak eden devletin selahiyetli makamı 2. Maddeye göre tedbirler tayin tesbit edebilirler. Bu tedbirler ile ilgili tarafların hükümetlerince kabul edilir edilmez (iltihak) uygulamaya girmiş kabul edilir.

6. Anlaşmayı kabul eden ülkeler taraf sayısı dördü bulduğu andan itibaren anlaşmayı ilgilendiren amaçlar dairesinde çalışmak üzere vekiller seviyesinde bir daimi konsey kurulacaktır. Konsey üyeleri çalışma usullerini belirleyecektir.

7. Bu anlaşma beşer senelik aralıklar ile yenilenebilecek şekilde beş sene için yürürlüktedir. Taraflardan herhangi birisi işbu antlaşmayı nihayete erdirme isteğinde bulunduğu diğer taraflara yazılı olarak yukarıda belirtilen sürelerden herhangi birinin bitiminden 6 ay önce bildirmek suretiyle bu antlaşmadan çekilebilir. Bu takdirde anlaşma diğer taraflar için yürürlükte kalır.

8. İşbu antlaşma taraflarca onaylanacak ve tasdiknameleri en kısa zamanda Ankara'da karşılıklı olarak alınıp verilecektir. Tasdiknamelerin tesliminden itibaren anlaşma yürürlüğe girecektir.

Paktın ilanından sonra bu konuda Arap devletleri ihtilafa düşmüştür. Mısır tarafını tutan El-Ceride gibi gazeteler bu paktın Arap devletlerini dağıtma tehlikesine sahip olduğunu belirten yazılar neşretmiştir. Pakt taraftarı olan El-Hayat gibi gazeteler ise böylesi bir paktın Arapların menfaatine olduğunu ve Mısır'ın takip ettiği bu politikaların Arapların lehine olmadığını belirtmiştir (Cumhuriyet, 13 Şubat 1955). Mısır en başından beri Lübnan ve Suriye'nin pakta dâhil olmasını istemiyordu. Suriye'de hükümetin değişmesi sonrasında Suriye hükümetinin Irak-Türkiye paktına bakış açısı da değişmiştir. Yeni hükümet artık Suriye'nin pakta olan desteği sonlandırmıştı. Ancak Lübnan hala pakta olumlu bakan tarafını kaybetmemişti. Bu sebeple Mısır hükümeti ülkenin iki numarası olanı Selman Salem'i Lübnan'a göndererek Lübnanlı yetkililerin pakt ile ilgili düşüncelerini değiştirmeye çalışmıştır.

Kamil Şemun 2 Nisan 1955 yılında beraberinde başta Sami El-Sulh olmak üzere devlet ricalinde önemli kişiler ile Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyarette gündem konusu henüz ilan edilen Türkiye Irak paktı olmuştur. Görüşmelerden önce Beyrut'ta açıklama yapan Lübnan Başbakanı El-Sulh Arap devletlerinin müşterek kararı olmadan pakta girmeyeceğini yenilemiştir. Bu tarafsız kalma siyaseti Ankara'da siyasi çevreleri tarafından, Lübnan'ın, Suriye ve Mısır ile olan sağlam ticari bağları öne sürülerek normal görülmüştür. Burada Mısır ve Suriye'deki ticari bağlarının telafi edici bir ilişki kurulması durumunda Lübnan'ın böylesi bir ittifak arayışına sıcak bakacağı belirtilmiştir (Cumhuriyet, 2 Nisan 1955). Şemun İstanbul'a geldiğinde Cumhurbaşkanı ve eşi başta olmak üzere başbakan, bakan, milletvekilleri, devlet adamları, askeri erkân, Lübnan Büyükelçisi, elçilik çalışanları ve çalışanların aileleri ile beraber karşılama merasimine katılmışlardır. Merasim öncesi alan Türkiye bayrakları ile süslenmiştir. Lübnan Cumhurbaşkanı Şemun, Esenboğa Havaalanı'na geldiğinde 21 pare top atışı ile

karşılandı. Şemun havaalanında tüm devlet adamları ile görüşmüş akabinde yüzlerce araçtan oluşan bir kortej ile havaalanından şehir merkezine hareket etmiştir. Yolda sürekli alkış ve tezahüratlar ile selamlanan heyet için Türkçe ve Arapça dövizler, pankartlar hazırlanmış hatta muhtelif balkonlardan kortej araçlarının üzerine çiçekler atılmıştır. Celal Bayar, Lübnan Cumhurbaşkanı ve eşi şerefine vermiş olduğu akşam yemeği konuşmasında şöyle demiştir. “Lübnan’ın birçok durumda çok önemle görevler üstlenmeye gücüne sahip ve aydınlanmış bir devlettir. Bu münasebetle, Lübnan’ın günlük olayların etkisi altına girmeden, barışsever milletler topluluğunun Ortadoğu’da da güvenlik ve istikrarın oluşturulması için göstermiş oldukları gayretin gayretlerin ortaya çıkışını mümkün kılacak bir hareket yolu takip edilmiş olunmasını teşekkürle layık bir vaka olduğunu kaydetmek isterim.

Diğer Arap kardeşlerimiz için olduğu gibi Lübnan için de bütün temennimiz hürriyet, istiklal ve toprak bütünlüğünden emin olarak huzur ve sükûn içinde yaşaması, sulhun nimetlerinden istifade ederek saadetini ve refahını daima artırması ve bu suretle milletlerarası sahada kendisine de terettüp eden vazifeleri en müyesser şekilde ifa edebilecek durumda olmasıdır.

Dünyanın içinde bulunduğu muhataralı devir, sulh ve sükûnetin kendiliğinden ve zahmetsizce elde edilebilecek bir nimet olmaktan çıkmıştır. Yok edilme tehlikesi bütün sulhsever devletleri aynı derecede tehdit etmektedir. Bu itibarla sulh ve sükûnu samimi olarak isteyenlerin, gayret ve imkânları birleşerek gereken bütün fedakârlıklara katlanmaları hayati bir zaruret olmuştur.

Biz bütün sulhsever devletlerin kaderinin bir olduğuna kani bulunduğumuz için bunlardan yekdiğerinin komşusu onaranlardan evveliyetle sıkı işbirliği halinde olmalarını kendi yüksek menfaatleri iktizası ve mensup buldukları camiaya karşı da vazifelerini telakki etmekteyiz.

Bu sebeple pek kıymetli komşumuz Lübnan ile bir yandan paylaşmakta bulunduğumuz bölgenin hayrına olarak siyasi görüşmelerimizi devamlı ve faal hale getirmeye, bunula birlikte karşılıklı iktisadi, kültürel sahalarda mevcut bağlarımızı daha da ileri götürmeye gayret etmemizin gerektiği kanaatindeyim.

Bugün hayırlı ziyaretiniz sebebi ile karşılıklı olarak elçiliklerimizi büyükelçilik mertebesine yükseltmemizin siyasi münasebetlerimizin sağlığı açısından derin ve değerli bir anlam taşıdığına şüphe yoktur(Cumhuriyet, 2 Nisan 1955).

Lübnan Cumhurbaşkanı Şemun yapılan basın açıklamasında kendisine samimi gelen kabul için teşekkür ettikten ve iki ülke arasında iş birliği yolunda atılmış adımları işaret ettikten sonra şöyle bir konuşma yapmıştır. “*Biz Türkiye ile Lübnan arasındaki iş birliğini kalpten ve inanarak arzu ediyor ve bunun, dünyanın gidişatı açısından önemli bir unsur olan Ortadoğu’nun huzurundan hepsi aynı derecede sorumlu Arap memleketler ile Türkiye arasında da bir gün canlı bir realite haline geleceğini ümit ediyoruz. Her ülkenin haklarına anlayış ve saygı gösteren zihniyetine, menfaatlerinin korunmasına ve karşılıklı hak ve vecibelerin dürüst bir muvazenesinde müstenid bir işbirliği sağlanmasını umuyoruz.*

Şüphesiz zorluklar ortaya çıkabilir. Herkesin mutabık kalamayacağı noktalardan kimse memnun kalmaz. Fakat Türkiye’de Lübnan ve Arap memleketlerinde iktidarın sorumluluğunu benimseyen devlet erkânları, katiiyen eminim ki bu sorumlulukları, en hassas ve en uygun şekilde, adalet ve vakarla halletme imkânına sahiptirler.

Bu sebeptendir ki Ortadoğu’da mevkii esas alan Türkiye, her türlü yapıcı ve devamlı eserin temel taşını itimadı havasını devam ettirme ve büyütme yolunda büyük bir rol oynayacaktır.

Yine bu itibarla zat-ı devletiniz emin olmalıdırlar ki, Lübnan, imkânlarının bütün genişliği ile iş birliğini arzu etmektedir.’ (Cumhuriyet, 2 Nisan 1955) Bu ziyaretler akabinde iki devletin cumhurbaşkanları tarafından da deklare edildiği üzere Türkiye’nin Lübnan’daki ve Lübnan’ın da Türkiye’deki temsilcilikleri elçilikten büyükelçiliğe yükseltilmiştir.

Lübnan Cumhurbaşkanı, Türkiye’de ziyaretleri kapsamında Suriye’nin Türkiye elçisi Kasım El-Cazairli ile görüşmüştür. El-Cazairli’den son zamanlarda Türkiye ile Suriye ilişkiler ve iki ülke arasında yaşanan gerginlik ile alakalı bilgi alıp elçiye bazı sorular sorduğu bildirilmiştir. Başta Harp Okulu olmak üzere bir dizi programlardan sonra Ankara’daki diplomatik misyon şefleri kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 3 Nisan 1955). Tüm bu programlar yapılırken Türkiye aynı zamanda Lübnan ile beraber Irak, Ürdün ve

İran askeri temsilcilerini de misafir etmiştir. Askeri temsilcilerin katıldığı programlardan ziyade temsil edilen ülkelerin hangileri olduğu dikkat çekicidir. Burada görülmektedir ki adı geçen ülkeler Irak ile Türkiye arasında oluşturulan pakta taraf edilmeye çalışılan ülkelerdir. Suriye'nin bu ülkeler arasında olmayışı dikkate şayandır. Buradan da anlaşıldığı üzere Suriye ile devam eden tatsızlıklar Suriye'nin zikredilen ülkeler arasında yerini bulamamasına sebebiyet vermiştir (Cumhuriyet, 3 Nisan 1955).

Bu ziyaretler kapsamında bir de bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayı Türkiye adına başbakan Adnan Menderes ile Lübnan hükümeti adına Lübnan Başbakanı Sami El-sulh imzalamışlardır. Ticaret üzerine yapılan bu anlaşma iki ülke arasında yapılacak ikinci bir ticaret ve seyrüsefer anlaşmasına kadar yürürlükte kalacaktır. Buna göre iki ülke de birbirine ticaret, seyrüsefer ve gümrük tarifeleri konusunda birbirlerine imtiyaz tanıyacaktı. Anlaşma itirazlar olmadığı takdirde her sene kendiliğinden uzayacaktır (Cumhuriyet, 1 Nisan 1955). Tüm bu yoğun ziyaret programına rağmen Lübnan hükümetinin tam olarak nasıl bir tavır sergileyeceği hala kesinleşmemiştir. Lübnan, bu konuda Suriye'nin yaklaşımını önemsemiştir. Ancak son zamanlarda Suriye ile Türkiye'nin arasında bir mesafe olduğu gözlemlenmiştir.

Lübnan ziyareti esnasında Cumhuriyet gazetesinin Lübnan'ın önde gelen gazetecilerinden olan Artar Gazetesi siyasi işler muhabiri Hanna Ghosn ve Le Martin gazetesi muhabiri Henry Moubreller ile Lübnan'ın Bağdat Paktı'na olan bakış açısı değerlendirilmiştir. Bu söyleşi de açık şekilde ifade edildiği üzere daha önce ifade edilen Suriye tezine yakın bir ifade kullanmışlardır. Bu teze göre Irak ve Türkiye Suriye'ye daha yakın iki ülkedir. Coğrafi bir mantık ile hareket edilecekse öncelikle Suriye bu pakta taraf yapılmalıdır. Lübnan Suriye ile komşu olduğundan Suriye'nin pakta girmesinden sonra Lübnan'ın dâhil olma durumu daha kuvvetli görülmüştür.

Buna ek olarak Lübnan ve Suriye aynı toplumlara sahip iki ülke olmuştur. İki ülkenin kader birliği İslam'ın bu topraklara gelmesinden bile eskiler dayandırılmıştır. Selçuklu, Memluk ve Osmanlı dönemlerinde de bu iki bölge Bilad-u Şam olarak anılan bölgenin parçası olmuşlardır. Bu sebeple Lübnan'ın pakta dâhil edilmesi için öncelikle Suriye ile olan ilişkilerin düzeltilmesini icap ettirmiştir. Aynı zamanda bu durum çok zor bir ihtimal olarak görülmüştür. Zira Suriye vekilleri Mısır ile pakt imzalamamak için

hükümet ile mücadeleye girişmişlerdir. Böyle olunca da Suriye ile olan problemlerin çözülmesinin çok uzak bir ihtimal olduğutahmin edilmiştir.

Türkiye ve Lübnan arasında gerçekleşen karşılıklı son iki ziyarette görüşme konuları Bağdat Paktı esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Lübnan heyetinin yaptığı ikinci ziyaretle beraber gerçekleştirilen resmi müzakere sonucunda 5 maddelik bir tebliğ ilan edilmiştir. Lübnan heyeti tarafından hazırlanan tebliğde özet olarak Lübnan hükümetinin yaşanan son gelişmelere karşı kendi bakış açısını yansıtmıştır. Müstereken hazırlanan tebliğ namede şu maddeler yer almıştır (Cumhuriyet, 1 Nisan 1955).

1. Ortadoğu'nun barış ve istikrarı, dünya barış ve istikrarının temel unsurlarından birini teşkil etmektedir.
2. Barış ve istikrar, Arap ülkeleri ve Türkiye arasında dostluğun oluşumu ve Ortadoğu'nun refahından sorumlu bulunan bütün ülkeler arasında aktif bir iş birliğini gerektirmektedir. Şüphesiz ki bizatihi Ortadoğu'nun çıkarları için bu anlaşmanın yukarıda bahsi geçen devletler tarafından onaylanmış olan ve Ortadoğu ülkelerinin emniyetine, barışına ve huzuruna yardım etme gücüne sahip ülkelerin iştirakine açık olmalıdır.
3. Lübnan başta olmak üzere diğer Arap devletleri ve Türkiye arasında kurulmuş olan bağın ve bu ülkelere her birinin haklarına saygı ve menfaatlerinin korunması prensiplerine dayanan bir iş birliğinin varlığına engel teşkil edebilecek hiçbir karşıt beklenti yoktur.
4. Bu varılan anlaşma, zikredilen ülkeleri veya bu ülkelere bazıları ilgilendiren uluslararası meselelerin Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın prensiplerine ve bu teşkilatın almış olduğu kararlar uygun şekilde halledilmesi için tam bir işbirliği ile hareket etmelidir.
5. Yukarıda zikredilen maddelerin tahakkuk ettirilmesi için Türkiye ve Lübnan hükümetleri aralarında sıkı ilişki tesis edecekler ve gerektiği takdirde ilgili konularda istişarelerde bulunacaklardır.

Tebliğ ilan edildikten sonra basında ve ilgili mecralara heyecanla karşılanmış ve Lübnan'ın Bağdat Paktı'na daha da yaklaştığı intibamı oluşturmuştur. Bu tebliğ sayesinde Irak ile gerçekleşen yakınlaşmayı sabote etme niyetinde olan başta Mısır

olmak üzere bazı Ortadoğu ülkelerinin pakta daha sıcak bakabileceği umudunu oluşturmuştur. Her ne kadar Lübnan'ın pakta hemen girmesi beklenmese de diğer devletler üzerinde oluşturacağı pozitif etki sayesinde o günlerde pakta olan itibarın artacağı temenni edilmiştir. Tebliğ paktın gerekliliğini yansıttığı için pakt aleyhtarlığının yanlış olduğu ikinci bir Arap devleti tarafından da bu vesile ile ikrar edilmiştir. Diğer bir açıdan tebliğde pakttaki maddelerin benimsendiği ifadesi ile diğer devletlere bir ikaz da söz konusudur. Bu görüşmelerde vurgulanan mesajlarda ortak geçmişe sahip iki dost ülke mesajıdır. Geçmişte beraber yaşayan iki ülkenin aynı şekilde tekrar bir araya gelebileceği vurgusu yapılmıştır. Aynı şekilde dönemin bölgesel ortağı iki ülke olarak hareket ederek ortak bir şekilde hareket etmek gerektiği vurgusu yapılmıştır.

Türkiye her ne kadar Lübnan devleti ile ortak bir bölgeyi paylaşırsa da ortak sınıra sahip değildir. Karşılıklı müzakerelerde Türkiye'nin Suriye'yi de ikna edip etmemesi hususu da görüşülmüştür. Lübnan böyle bir anlaşmaya taraf olabilmek için Suriye'nin de anlaşmanın taraflarından bir olması gerektiği ifadesi kullanılmıştır. Bu sebeple Türkiye daha önceden pakta taraf olması için Suriye'yi ikna etmesi gerektiğini bilmek gerekmektedir. Heyetin ziyaretinin sürdüğü ilk günlerde Lübnan Dışişleri Bakanı A. Nakkaş, yakın zamanda Şam'a gideceğini ve burada Ortadoğu'nun problemlerini ve yeni gelişen siyasi olayları değerlendireceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 4 Nisan 1955). Bu açıklama ile aslında Türkiye ile yaşanan sıcak gelişimlerin Şam'da da değerlendirilmesi ve dahi Şam yönetiminin pakt ile ilgili tavrını yumuşatması için girişimlerde bulunulacağını ifade etmiştir.

Ziyaret esnasında taraflar arasında, farklı illerde sürekli olarak pakt eksenli görüşmeler gerçekleşmiştir. Ankara ve İstanbul'da gerçekleşen temaslarda konuk ülke misafirleri ile birçok defa askeri tatbikatlara katılım sağlanmış ve askeri okul ve mekânlarda incelemeler sağlanmıştır. Zikrolunan bu programlara muhatap iki ülke liderleri dışında mülki ve idari amiller, siyasiler, elçiler vd. katılmıştır. 11 gün boyunca ülkemizde kalan Lübnan heyeti İstanbul'dan İzmir'e gittikten sonra 11 Nisan 1955 tarihinde Savarona gemisi ile Beyrut'a dönmüşlerdir. Bu görüşmelerin ardından 2 ay sonra iade-i ziyarette bulunularak Lübnan'ı Bağdat Pakt'ına taraf yapmaya veya Lübnan'ın pakta daha sıcak bakmasını sağlamaya çalışmışlardır. Bu ziyaretin hemen evvelinde bir basın heyetimiz de davet edilmiştir (Cumhuriyet, 11 Nisan 1955).Bu ziyaret Mısır hükümetini oldukça

rahatsız etmiş ve bu sebeple Mısır resmi makamları Lübnan'da da yayımlanan Mısır'a ait yarı resmi El Cumhuriye gazetesine müdahalede bulunarak o günlerde yayımlanmasını engellemişlerdir. Bunun bir sebebi de ziyaretlerle paralel zamanda Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan da arasındaki görüşmelerdir. Üç devletin aralarında pakt imzalamaları gündeme gelmiştir. Ancak Lübnan, Suriye ile olan iyi ilişkileri sayesinde sürece müdahil olmuştur. Suriye pakt için görüşmeyi beklemeye aldığını belirtmiştir (Cumhuriyet, 8 Nisan 1955).

Dönemin medyasında çıkan haberlere göre de Beyrut'ta Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır ile bir görüşme tertip edilmesi planlandığı böylelikle Bağdat Paktı ile ilgili diğer devletlerin kati duruşunun önüne geçmek için fırsat oluşturulacağı planlanmaktadır (Cumhuriyet, 11 Nisan 1955). Kuvvetle ihtimal haberlerin asılsız olması sebebi ile konu ile ilgili başka bir gelişme olmamıştır. Gelişen olaylar sürecin aslında tam tersi bir yöne evirildiğini göstermektedir. Mısır ve Arabistan aralarında Türkiye'ye karşı bir ittifak için anlaşmışlar ve bu anlaşmaya daha sonra Suriye'yi de davet etmişlerdir. Oluşturulan pakta Lübnan'ın girişimi ile hemen dâhil olmayan Suriye bir müddet sonra kararını vererek paktın paydaşlarından biri olmuştur. Bu pakt Türkiye ile Irak arasında oluşturulan Bağdat paktının kuvvet kazanmasını engellemek için oluşturulmuştur. Bölge devletleri için böylesi bir paktın içerisinde olmak mensup ülkelere güç katacağından karşı bir örgütlenme oluşturularak daha çabuk yol alınabilmesi için böyle bir yöntem izlenmiştir. Böylelikle bir yandan güçlenirken diğer yandan gücün başka başkentlere kayması engellenmeye çalışılmıştır. Akabinde Türkiye ile sıcak ilişkiler kuran Lübnan da pakta davet edilmiştir. Lübnan pakta sıcak bakmayınca Suriye ile olan ekonomik ilişkileri akamete uğratılmıştır. Suriye bir adım daha ileri giderek Lübnan'ı kendisi ile olan ekonomik ilişkileri kesmek ve sınırlarını kapatmak ile tehdit etmiştir. Benzer bir tehdit de Mısır radyosu tarafından desteklenen Suudi Arabistan tarafından önerilmiştir. Suudi Arabistan, pakta girmemesi halinde Lübnan'a ambargo uygulanmasını teklif etmiştir. Lübnan Başbakanı Sami El Sulh, devlet olarak tarafsız bir politika izlediklerini belirterek pakta karşıt bir politika gütmeyeceğini belirtmiştir. Hatta Irak'ın da bu pakta kabul edilmesi şartı ile diğer ülkeler ile arasındaki yerini alabileceğini belirtmiştir. Ne var ki Mısır yönetiminin Irak'ın Bağdat paktına taraf olması sebebi ile bu durumu kabul etmediği ve karşı çıktığı gözlemlenmiştir (Cumhuriyet, 14 Mayıs 1955).

Türkiye, hem pakt meselesini görüşmek hem de iade-i ziyaret amacıyla Haziran 1955'te Lübnan'a bir ziyaret daha gerçekleştirmiştir. Ziyaretin, erken tarihlerde ve cumhurbaşkanı ve başbakan başta olmak üzere, bir heyet tarafından yapılması düşünülmüştür. Ancak Celal Bayar'ın rahatsızlığı sebebi ile 16 Haziran'da icra edilmiştir. Ancak bu sefer de Adnan Menderes, annesinin rahatsızlığı sebebi ile programa dâhil olmamıştır. Celal Bayar Adana'ya gidip İskenderun üzerinden Lübnan'a geçmiştir. Çok yoğun bir halk kitlesinin tezahüratları ile havaalanına inen Bayar'ı Lübnan Cumhurbaşkanı bizzat karşılamıştır. Bu ziyaretler esnasında Türkiye lehine gösteri yapanlar kadar kalabalık olmasa da aleyhte gösteri yapan gruplar da mevcuttu. Bunlar Komünistler, Türk-Irak Paktı'na karşı çıkan bazı Araplar, Suudi Arabistan ve Mısır taraftarları, Türkiye'den kaçmış bazı Ermeniler ve Osmanlı'dan bu yana Türklere husumet besleyen bazı Araplardır. Göstericiler protestoların dozunu kaçırarak insan hayatını tehlikeye atacak çeşitli faaliyetlere girişmişlerdir. Kimi bazı binalara dinamit döşemiş, kimisi işçilerin ağırlıkta olduğu muhitlerde halkı tahrike çalışmış, hatta bazıları da Bayar'ın geçiş yapacağı yerdeki yapıları yakmıştır. Bazıları da komünist propaganda amaçlı neşriyatlar hazırlayarak yaymaya çalışmıştır. Lübnan polisi iki devlet arasında gelişme olmasını istemeyen böylesi göstericiler üzerinde dikkatle durarak faaliyetlerini engellemiş ve yaklaşık 200 kişi polisler tarafından tutuklanmıştır(Cumhuriyet, 16-17 Haziran 1955). Dikkatlerden kaçmayan önemli bir husus ise Celal Bayar Lübnan temaslarına henüz başlamışken Lübnan Dışişleri Bakanı Alfred Nakkaş'ın istifa etmesidir(Cumhuriyet, 16 Haziran 1955). Nakkaş, ülkesinde Lübnan'ın Bağdat Paktı'na taraf olmak için yaptığı görüşmelere karşı (Cumhuriyet, 18 Haziran 1955)çıkan biri olarak tanınıyordu (Cumhuriyet, 17 Haziran 1955).

Celal Bayar, temasları esnasında beklenenin üstünde rağbet görmüş, daha ilk günden havalimanından kalacağı yere giderken iki cumhurbaşkanının bulunduğu üstü açık araç neredeyse çiçekler ile dolmuştu. Cumhurbaşkanı konaklayacağı Sürsök Sarayı'na geldiğinde tezahüratlarını artırarak devam ettiren halkın ilgisi karşısında tekrar halk önüne çıkarak “Yaşasın Türkiye” diyerek desteklerini belirten halkı selamlamıştır. Aynı şekilde Türk heyeti ziyaretin ikinci gününde Trablus ve Sayda ziyaret edilecekken büyük bir kalabalık ile yolları kapatan Zahle halkının davetini kıramayarak, Zahle'de de kısa bir programın tesisine imkân tanınmış ve böylelikle Zahle de ziyaret programına eklenmiştir. Dönemin Türk gazetelerinde bu durum âdete tüm Zahle halkının Bayar'ı

karşlamak için sokaklara indiğini yazmışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 17-18 Haziran 1955). Bayar'ın Zahle ziyareti esnasında yaptığı konuşma bu ziyaretin ne maksatla yapıldığını ve Türkiye'nin bölge ülkelerine bakış açısını yansıtmaya açılarından son derece önem arz etmektedir. Cumhurbaşkanı konuşmasında (Cumhuriyet 18 Haziran 1955) *“Bütün bunlardan öncelikli olan, gerçek hedeflerimiz her milletin kendi sınırları içinde tam özgürlük ve istiklaline sahip olmalarını görmek ve o uğurda çalışmaktır. Özellikle sınır komşularımızın milli sınırları içinde gerçek bir bağımsızlık içinde istiklallerine sahip olarak yükselmeleri ve rahata kavuşmaları Türk milletini mutlu eder. Devamiyla bunun yalnız sahte bir bahtiyarlık hissi değildir. Kendilerini bu yola insani düşüncelerin sevk ettiği kadar Türk milletinin şahsi beklentileri de yönlendirmektedir. Karşımızdakilerin ve komşularımızın özgürlüklerini ve istiklalini arzu etmek, aynı zamanda kendi hürriyetimiz ve istiklalimizi de temin etmek ve onları sağlamak demektir. Bütün dünyanın son derece riskli ve bir o kadar da mühim bir devir geçirmekte olduğundan şüphe yoktur. Öyle ki insanların sulh içinde yaşamaları için birbirlerini daha iyi ve daha yakından tanımaları, aralarında daha sıkı iş birliği yapmaları, bugün her zamankinden daha mühim ve mecburiyet haline gelmiştir. Bizim ikinci esas prensibimiz işte budur.*

Böylesi bir rağbet karşısında üçlü paktın tarafları olan Suudi Arabistan ile Mısır bu yoğun ilgiden rahatsız olmuş olacak ki mevcut ziyaretin Irak ile yapılan anlaşma ile ilgili olmadığını öğrenmek için Lübnan Dışişleri Bakanlığı Genel Kâtibi Fuad Ammun'u ziyaret etmişlerdir. Dışişleri Kâtib'inin verdiği cevap bu ziyaretin sadece Nisan ayı içerisinde Kamil Şemun'un yaptığı ziyareti iade etmek maksadı ile yapıldığını ve Bağdat Paktı ile alakalı bir görüşmeye ev sahipliği yapacak bir nitelik taşımadığını belirtmiştir (Cumhuriyet, 19 Haziran 1955). Suriye'nin tavrı ise diğer iki ülkenin tam zıttı olarak pozitif yönde olmuştur. 19 Haziran'da Ankara'dan yapılan açıklamaya göre Suriye Başbakanı Haşim Attasi, Bayar'ın ziyaretine göndermiş olduğu dostane bir telgraf ile bu ziyareti olumlu bir gelişme olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir. Bu gelişme Türkiye heyetini sevindirdiği kadar Lübnanlı yetkililer tarafından da memnuniyet ile karşılanmıştır (Cumhuriyet, 20 Haziran 1955).

Cumhurbaşkanı Bayar'ın Trablus şehrini ziyareti esnasında Trablus Belediye Başkanı tarafından kendisine fahri hemşerilik verilmiştir. Bununla beraber Trablus şehrinin

temsili altın anahtarı hediye olarak altın kutu içerisinde Celal Bayar'a armağan edilmiştir (Cumhuriyet, 19 Haziran 1955).

Yapılan ziyaretlerde dile getirilen diğer konular ise Lübnan'daki Filistinliler, Lübnanlılara ait Türkiye'deki emlakler ve iki ülkenin cumhurbaşkanının adı ile anılan öğrenci mübadeleleri ile ilgili olmuştur. Öğrenci mübadelelerine göre Türkiye'de Türk Edebiyatı alanında eğitim almak isteyen öğrenciler Celal Bayar Bursu'ndan faydalanabilmesi ve aynı şekilde Arap Edebiyatı üzerine eğitim almak isteyen Türkiye vatandaşları da Kamil Şemun Bursu'ndan faydalanmaları planlanmıştır. Öğrencilerin eğitim alabileceği basında da gündeme gelmiştir (Cumhuriyet, 23 Haziran 1955).

Bu gelişmeler yaşanırken Pakistan Başbakanı Muhammed Ali, Ortadoğu'nun savunulması ile ilgili kendilerine uzanan dostane eli kabul edeceklerini ve bunu da kabine toplantılarında karara bağladıklarını duyurmuştur (Cumhuriyet, 2 Temmuz 1955).

Bu durumun Lübnan üzerindeki etkisinin sorulduğu bir hükümet sözcüsü; ülkelerinin dâhil olduğu herhangi bir pakt bulunmadığını ve Pakistan'ın pakta iltisabının baştan beri beklenen bir durum olduğunu belirtmiştir. Aynı sözcü kendilerine Arap Ülkeleri arasındaki problemlerin çözülebilmesi için arabulucu rolünü üstlendiklerini ve bu çabalarını sürdüreceklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 4 Temmuz 1955). Pakistan'dan sonra pakta taraf olmaya karar veren diğer bir ülke ise İrân'dır. İrân yönetimi, 11 Ekim'de pakta dâhil olmak için resmi karar almıştır. Bu karar taraf diğer ülkeler nezdinde de olumlu karşılanmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Lübnan ne Bağdat paktına yanaşmış ne de Arap Paktına yanaşarak tarafsızlığını bozmuştur. Lübnan Cumhurbaşkanı, başbakan ve devlet ileri gelenleri pakta olumlu bakmışlardır. Bu olumlu yaklaşım sayesinde siyasilerin, ülkedeki Sünni ve Hristiyan Marunîlerden de destek aldıkları gözlemlenmiştir. Öte yandan İngiltere paktın taraflarından biri olurken, ABD'nin de gözlemci olması da Lübnan'ı pakta girmeye ikna edememiştir. Araplar arası işlerde tarafsız kalınması politikasını burada da sürdürmüştür (Soysal, 1991: 191-192).

Lübnan pakta mesafeli de dursa Türkiye ile olan ilişkilerinde bir gerileme olduğu savunulamaz. İki ülke arasında yapılan ticaret anlaşmasının dışında Lübnan halkının ve ileri gelenlerinin sevgisi kazanılmıştır. Bunun en büyük örneklerinden biri de Lübnanlı

Adnan Haki'ye ait El-Belağ Gazetesi'nde Mısır'a ait bir dergide Adnan Menderes'e ve Türkiye'ye hakaret içeren bir karikatüre vermiş olduğu cevap olmuştur. Ruz El-Yusuf adlı dergide, Başbakan Menderes köpek olarak gösterilmiş ve bayrağımızın simgesi olan ay yıldız ise bu köpeğin tasmaları olarak tasvir edilmiştir. Bununla yetinmeyen dergi, yularını çeken bir İngiliz'in ardında köpeğin peşi sıra gittiğini göstermiştir. Bu ağır ithamlar karşısında Al-Belağ gazetesi, Adnan Menderes'e yapılan hakaretlerden ötürü dergiyi kınamış ve "Başbakan Adnan Menderes'e Küstahça Hakaret" adında bir yazı kaleme almıştır. Yazıda, tüm dünya basınının onun ne kadar başarılı bir siyasetçi olduğunu belirtirken onu Arap dostu olarak tanımladığını izah etmiştir. Menderes'in kendilerini de dâhil etmeye çalıştığı Bağdat Paktı Arapların çıkarına bir girişimdir. Ortadoğu ve bölge ülkeleri bundan faydalanacaktır ancak Mısır'ın Türkiye'ye karşı gelerek bir karşı kampanya geliştirdiği şeklinde bir mesaj verilmiştir.

3.3.2. Bandung Konferansı

Bağlantısızlar'ın, düzenlediği konferansa olabildiğince fazla ülkenin katılması için çalışma yapılmıştır. Konferansa Orta Afrika Konfederasyonu hariç davet edilen 29 ülkenin tamamı katılmıştır.* Türkiye'yi Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu'nun öncülüğündeki bir heyet temsil etmiştir. Konferansın 21 Nisan 1955 tarihli toplantısında yaptığı bir konuşma sırasında Zorlu, özellikle komünist tehlikesini dile getirmiş ve tarafsızlık politikasını kınamıştır. Zorlu, tarafsızlık siyasetine örnek olarak "Niyeti iyi fakat yürüdüğü yol yanlış olan" Çekoslovakya'nın durumunu gösteren ve böyle bir "yolun ortası siyasetinin meydana getireceği tehlikeler" konusunda konferansa katılanları uyarmıştır. Zorlu, konuşmasına şöyle devam etmiştir: "Özgürlük, istiklal ve barış hiçbir çaba sarf etmeden kazanılan nimetler değil, tahakkuk ve müdafaası her birimize ağır sorumluluklar kazandıran ideallerdir. Bu gerçeklerin farkında olamayan zayıf bir karşı koymayı ve tehlikeyi göz ardı ederek güvenliğin elde edilebileceğini düşünmek, sadece böyle hareket eden fakat bütün camiayı tehlikeye düşürecek bir hareket tarzıdır." Zorlu, hür milletlerin Kuzey Atlantik Paktı, Balkan

* Katılım sağlayacak ülkeler; Afganistan, Birmanya, Kamboçya, Seylan, Mısır, Habeşistan, Fildişi Sahili, Hindistan, Endonezya, Irak, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Liberya, Libya, Nepal, Pakistan, İran, Filipinler, Suudi Arabistan, Siyam, Sudan, Suriye, kuzey Vietnam, güney Vietnam, Yemen, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye'dir. Bununla beraber Kıbrıslı Rum Lider Makariyos, Kûdüs Eski Müftüsü, New Yorklu siyahi milletvekili Enoch Powell ve Afrika Milli Kongresi'nden bir sözcü gayri resmi olarak katılmışlardır (Gönlübol, 1993: 274).

Paktı, Türk-Pakistan ve Türk-İran Paktlarıyla Güney-Doğu Asya Müdafaa Paktı gibi ittifaklar yapmaya sevk eden şeyin tecavüz tehlikesi olduğunu ileri sürmüştür. Zorlu'ya göre bütün barış ve güvenliğin korunarak devam ettirileceği ümidine sahipsek bu birlik ve hürriyeti seven insanların iş birliğinde buluşan kuvvetin ve tecavüzün muvaffak olmadığını ve olamayacağını göstermelerindedir.

Konferansın Siyasi Komite'deki görüşmeleri sırasında, Batı taraftarı devletler ile bunlara aleyhtar olan devletlerarasında geniş ayrılıklar ortaya çıkmıştır. Birincilerin liderliğini başta Türkiye olmak üzere Irak ve Pakistan, ikincilerin liderliğini de Hindistan, Komünist Çin ve Mısır temsil etmiştir (Gönlübol, 1993: 274).

Bu görüşmelerde Lübnan, Türkiye ile aynı safta olduğunu göstererek Türkiye'ye ile ileride kurulacak olan olumlu ilişkilerin kapısını açık tutmaya devam etmiştir. Batı taraftarlı bu siyasi tavır, daha ileride gelişecek ikili ilişkilerin ve ziyaretlerin sinyalinin teşkil etmiştir.

Zorlu'nun kendi itirafında da belirtildiği üzere Türkiye bu görüşmelere Batılı ülkelerin isteği ile Batı'yı temsil etmiştir. Türkiye, genel olarak Bağlantısızlar olarak tanımlanacak olan eğilimi küçümsemiş veya tehlikeli görmüştür. Menderes yaptığı açıklamada bir ülke ya tabi olur yani yok olur veya bağımsızlığı müdafaa için savunur. İkinci bir seçenek yoktur diyerek Bağlantısızlar ile ilgili fikrini dile getirmiştir (Cumhuriyet, 4 Temmuz 1955: 2,6).

3.3.3. Süveyş Krizi

İngiltere'nin Filistin'i terk etmesinden sonra İsrail, 1948 yılında Filistin topraklarında kendisini bağımsız bir ülke olarak ilan etti. İsrail'in kurulması Arap Devletleri için en büyük problem olarak zikredildi ve kırmızıçizgi olarak kabul edilmiştir. Arap Devletleri açısından İsrail'in kurulması sonrası en büyük kriz Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi meselesi olmuştur.

Süveyş, tahmin edilenin aksine İngilizler tarafından değil 1869 yılında Fransızlar tarafından yapılmıştır. İngiltere tam tersi kanalın inşasına engel olmaya çalışmıştır. İngiltere'nin sömürgelerine giden yol çok kısalmıştır. Ancak bu yolun kontrolü Fransa'nın idaresinde bulunmaktadır (İrtem, 1999: 36-40). İngiltere sömürgeleri sebebi ile de kanalda rol almanın yollarını aramıştır. Mısır, valilerinin israfı nedeniyle Mısır'ın

kanalda sahip olduğu hisseleri satılığa çıkarınca İngiltere fırsatı kaçırmamıştır. Böylece İngiltere, kanal yönetiminde söz sahibi olmuştur (Armaoğlu, 2004: 251).

İngiltere, Süveyş Kanalı'ndan geçen ve doğudaki sömürgelerine bağlantı sağlayan, Batı tarafından İmparatorluk Yolu olarak anılan güzergâhı kontrol altında tutmak her fırsatı değerlendirmeye çalışmıştır. Bu maksatla İngiltere, 1882 de İmparatorluk Yolu'nun emniyeti için, Osmanlı'ya ait olan Mısır'ı işgal etmekten geri durmamıştır. Böylece kanal üstündeki tek hâkim devlet İngiltere olmuştur. Kanal ilk açıldığı günden beri uluslararası serbest geçiş prensibi ile işletilmiştir. İngiltere de yaptığı İstanbul Anlaşması ile serbest geçiş prensibini devam ettireceğini kabul etmiştir(Lapidus, 2018, 104).

İngiltere tarafından idare edilen Mısır, Sudan'ı da kapsamaktaydı. İtalya, 1935'da Habeşistan'ı (Etiyopya) işgal edince; İtalya, Mısır sömürü topraklarına da komşu olmuştur. Kızıldeniz'in bir kolu Habeşistan'dan gelmektedir. Bu durum İmparatorluk Yolu için tehlikeli olmaya başlamıştı. İngiltere, İtalya ile karşı karşıya gelmemek için Mısır'la olan ilişkilerini yeni bir düzene sokmak istemiş ve Mısır Hükümeti ile bir anlaşma yapmıştır. 26 Ağustos 1936'da yapılan anlaşmaya göre İngiltere, Mısır'a bağımsızlığını verip bu ülkedeki birçok askerini çekecektir. İngiltere için Süveyş Kanalı özel bir yer tutmuştur. Bu anlaşmaya sayesinde İngiltere, Süveyş Kanalı'nın güvenliği için bölgede 10 bin asker ve 500 pilot bulundurma hakkına sahip olmuştur. Aynı zamanda olası bir savaş durumunda taraflar birbirine askeri destekte bulanacaklarını taahhüt etmişlerdir (Armaoğlu, 2004: 252).

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere, Süveyş'teki idaresinden vazgeçmemek için yeni formül arayışlarını girişmiştir. Bu formül arayışları sonucunda Ortadoğu Komutanlığı denen bir çözüm yoluna gitmiştir. Komutanlık kapmasında İngiltere, Fransa ile beraber Türkiye ve Mısır'ın da dâhil olduğu bir askeri teşkilat olması planlanmıştır. Türkiye bu dönemde NATO üyesi olma çabası içerisine girişmiştir. Ancak İngiltere başta olmak üzere NATO üyesi Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin pakta dâhil olmasını istememişlerdir(Yılmaz, 2014: 208-2011) İngiltere, kendi planı olan Ortadoğu Komutanlığı için Türkiye'den destek bulamamıştır. Bu desteği alabilmek için Türkiye'nin NATO'ya girişini destekleyeceğini açıklamıştır. Türkiye, İngiltere'nin

NATO desteği karşılığında, Ortadoğu Komutanlığı planını desteklemiştir (Armaoğlu, 2004: 257). Yaşanan gelişmeler sonucu Mısır'ın tavrında sertleşmeye gitmesine sebep olmuştur. Her kesimde İngiliz karşıtlığı ve İngilizler ile çatışmalar gözlemlenmiştir. İngilizlerle olan çatışmalar komünistleri, Müslüman Kardeşleri ve aşırı milliyetçileri bir araya getirmiştir. İngilizler ile yaşanan en büyük problemlerden biri de Kara Cumartesi olarak anılan vaka sonrası gelişir. Britanya tankları, İsmailiye'deki bir polis kışlasını basarak 50 polisin ölmesine 80 polisinde yaralanmasına sebep olmuştur. Olaylar iyece kıvıymıştı. Böyle bir ortamda, Yarbay Cemal Abdülnasır yönetimindeki Hür Subaylar Komitesi, 23 Temmuz 1952 günü bir darbe gerçekleştirdi. Bu darbe ile Krallığa son vererek ülke yönetimini kendi ellerine almışlardır (Hür, Radikal, 7 Temmuz 2013).

Yönetimin başına öne çıkmamak şartı ile General Necip getirilmiştir. Ancak General Necip askeri konseyden ziyade kendi kimliği ile öne çıkmaya başlayınca Nasır idareyi eline almıştır. Nasır, gücünün pekişmesini sağlamak için diğer ülkeler ile iyi ilişkiler geliştirme yolunu tutmuştur. Bu sebeple Süveyş ve Sudan, meselelerini daha yapıcı bir biçimde ele almıştır. Şubat 1953'de İngiltere ile yapılan bir anlaşma ile Sudan'a önce özerklik verilmiştir. İki ülkenin aralarında vardığı anlaşmaya göre Sudan üç yıla kadar bağımsızlığını almış olacaktır. Süveyş konusundaki ise 19 Ekim 1954'de başka bir anlaşma imzalanmıştır. Mısır, bu anlaşma ile İngiliz güçlerinin 20 aya kadar kendi topraklarından tam manası ile çıkmasını sağlamayı hedeflemiştir. Ancak anlaşmaya eklenen dördününce madde sebebi ile Arap Ligi Devletleri'nin aralarında oluşturdukları ortak savunma antlaşmasının taraflarından olan devletlerden birine ya da Türkiye'ye silahlı bir saldırı olması durumunda, Mısır makamları, İngiltere'ye kolaylık gösterecektir (Armaoğlu, 2004: 252).

Dokuz yıldır devam eden bu anlaşmazlık bu netice ile çözümlendi gibi gözükse de bu antlaşmanın ömrü uzun olmamıştır. Bağdat Paktı ile başlayan gelişmeler beraberinde Süveyş konusunda yeni bir patlamayı da getirmiştir (Cleveland, 2008: 337-344).1954 yılında Süveyş Anlaşması'nı imzalayan Nasır; hem Batı ile olan ilişkilerini bir düzene sokmuş hem de Arap dünyası ile olan ilişkileri için önemli bir adım atmıştır. Bu sayede, hem Arap ülkeleri ile birlikte özel güvenlik ittifaklarının, yani bir askeri paktın kurulması gündeme gelmiştir. Bununla beraber İslam ülkelerini "İslam Kongresi"

ismiyle tek bir çatı altında toplanılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Mısır bu iki oluşumun gücünü de yanına alarak bölgede bir güç olarak ortaya çıkmak istemiştir (Armaoğlu, 2004: 253).

1955 başlarında Gazze’de, İsrail ile Mısır arasında başlayan çatışmalar neticesinde Mısır, Amerika ve İngiltere’den silah satın almak istemiştir. Bunun üzerine Sovyetler, 1955 Mayısında Mısır’a silah satmayı teklif etmişlerdir. Nasır bu teklifi prensip olarak kabul etmiştir. Fakat öncesinde İngiltere ve Amerika ile görüşmek istemiştir. Görüşmelerin uzaması bir yana, her iki devlet de Mayıs 1950 Deklarasyonuna bağlı oldukları için isteksiz davranmışlardır. Ayrıca, Mısır’ın Bağdat Paktına karşı gelmesi de bu isteksizlikte büyük rol oynamıştır. Nihayet Amerika silah satmaya razı gelmiştir. Fakat kredi ile değil, peşin para ile satış yapmak istediğini Mısır makamlarına bildirmiştir. Mısır ise bu silahların bedelini peşin para ile değil, mal olarak ödemek istemiştir. .Bu olaydan sonra, Nasır 27 Eylül 1955 tarihinde yapmış olduğu bir konuşmada, Batılı devletlerin Mısır ile silah alışverişini reddetmesi nedeniyle, Mısırın Çekoslovakya anlaşarak, silah satın almaya karar verdiğini belirtmiştir. Mısır, Çekler ile yapmış olduğu anlaşmada silahların karşılığını para ile değil pamuk ve pirinç ile ödenmesi hususunda anlaşmıştır. (Cleveland, 2008: 344-345).

Batılı devletler bu olaylardan dolayı çok endişe etmekle beraber, bu devletlerin tutumlarında olumsuz yönde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu olaylar karşısında en büyük tepki İngiltere’den gelmiştir. İngiltere Nasır’a karşı birtakım tedbirler alınmasını istemiştir. Amerika ve Fransa ise, Mısır’ı tamamen Sovyetlere bırakmamak için, Nasır’ın tahrik edilmemesini istemiştir. Ancak tam bu sırada gündeme gelen Asvan Barajı meselesi bütün olayların seyrini değiştirmiştir

1953 yılından Nasr’ın en çok önem verdiği politikalardan biri de Nil nehri üzerinde yapılacak olan Asvan Barajı projesi olmuştur. Barajın maliyeti 1 milyar dolar olarak planlanmıştır. Bu maliyetin üçte biri için de dış finansmana ihtiyaç duyulmuştur. Bu dış finansman olayı, 1956 sonbaharında Ortadoğu’da büyük bir buhranın patlamasına sebep olmuştur (Cleveland, 2008: 345).

Amerikan hükümeti ise Nasır'ın istediği kredinin 1956 Haziran'ında, kendisine verileceğini resmen teyit etmiştir. Fakat bu sırada Amerikan Senatosu, kendi izni olmadan Asvan Barajı için kredi açılmaması kararını almıştır. Böyle bir karar beklemeyen Amerikan Hükümeti çok zor durumda kalmıştır. Senato'nun böyle bir karar almasının altındaki sebep, 1956 Mayıs'ında Mısır'ın Çin Halk Cumhuriyetini tanınması ve diplomatik münasebetler kurması olmuştur. Ayrıca, yine Ürdün'de Nasırın kışkırtması ile karışıklıklar çıkmıştır ve Nasır, Kral Hüseyin'i devirmek istemiştir. Mısır'ın bu iki ülkede Amerikan çıkarlarının tersi yönünde hareket etmesinden dolayı ABD Senatosu, Asvan Barajı ile ilgili kararda hükümetten farklı bir şekilde yol tutmuştur (Armaoğlu, 2004: 252).

Süveyş krizinin ardından Arap devletleri ikiye bölünmüştür. Bir yandan Batı taraftarı olan devletler taraftarlıklarını devam ettirirken diğer yandan Arap milliyetçisi-Nasırcı ülkeler de Mısır'ın görüşleri etrafında toplanmıştır. Lübnan ise tarafsızlık tavrı takınarak olayları izlemeyi tercih etmiştir. Öyle ki önceleri Mısır politikalarına karşı çıkmazken daha sonra Irak'ın İngiliz yanlısı politikaları desteklediğini görünce Lübnan, kanalın millileştirilmesi için ne Mısır'ı savunmuş ne de İngiltere yanlısı bir politika izlemiştir.

Lübnan'ın bu tavrı takınmasında bazı nedenler yer almaktadır. Tarihi akış şu şekilde yaşanmıştır: 1956'da Süveyş krizi çıktığında, Lübnan'ın başında başbakan olarak Yafi ve devlet bakanı olarak Selam bulunmaktadır. Bu iki yönetici derhal Mısır'ın yanında yer almak için Şemun'a baskı yapmışlardır. Ancak, bu konu, Maruniler ve diğer Hıristiyan kiliseleri için Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşılmaması; düşünülmesi bile imkânsız bir husus olduğundan Şemun tarafından derhal reddedilmiştir. Bu cevaptan sonra hem Başbakan Yafi hem de Devlet Bakanı Selam istifa etmiştir. Başlangıçta yeni hükümetin kurulması güç gibi görünse de, yeni hükümet, Sami al-Sulh tarafından kolayca kurulmuştur. Savunma Bakanlığına General Fuad Şihab ve Dışişleri Bakanlığına da Charles Malik getirilmiştir. Malik'in Dışişleri Bakanlığına getirilmesi, dış politikadaki büyük değişikliklerin de ilk işareti olmuştur. Uzun yıllar Amerika'daki Birleşmiş Milletler Merkezi'nde Lübnan Temsilcisi olarak çalışan Malik, Lübnan'ın yönünü tamamen Batıya ama özellikle de ABD'ye yöneltmiştir. Bu politik hamle Türkiye ile Lübnan'ı arasındaki ilişkileri güçlendirecek çeşitli manevralar oluşmasını

sağlamıştır. Mısır'da Cemal Abdülnasır'ın yardım alabilmek için yüzünü Komünist Bloğa çevirmesi sebebiyle, ülkesinin bağımsızlığının tehlikeye girdiğini düşünen Malik, bağımsızlığı garantiye almak için, Batılı güçlerin, özellikle de ABD'nin garanti arayışına girmiştir. Fakat bu durum ülkede yaşayan Müslümanları rahatsız eden bir hale dönüşmüştür. Bu arada Süveyş krizinde Batı yanlısı bir tutum benimseyen Türkiye ile Lübnan arasında da yeniden yakınlaşma başlamıştır. Bu durumdan memnun olan Lübnan, çoğu Arap ülkesi Mısır tarafında yer alırken kendilerinin tarafsız kalmasının yarattığı huzursuzluğu, başka bir Müslüman ülke olan Türkiye'nin tavrı nedeniyle bir destek bulmuşlardır. Bu durumu da Lübnan'ın Ankara Büyükelçisi kanalıyla ifade etmişlerdir (Çiyan, 2007: 49-50).

Mısır'a yapılacak herhangi askeri bir müdahale vuku bulduğu takdirde Nuri Sait Paşa Irak'ta sıkıyönetim ilan ederek Mısır'a yardım edecek bir Arap birliğini önlemeye çalışacaktır. Böylece Arap devletlerinin birleşerek Mısır'a yardım götürmesini engellenmiş olacaktır. Irak'ın bunu yapmasındaki sebep, Mısır'ın zayıflamasından doğan boşluğu doldurarak Arap liderliğini ele geçirmeyi istemesidir (Duman, 2005: 321). Böylesi bir durum sonucunda, Arap devletleri yönlerini Irak'a çevireceklerdir. Bu sayede Irak'ın içinde bulunduğu paktlara katılımı da artacaktır. Böylelikle en baştan peri pakta olumsuz bakmayan ama mesafeli duran Lübnan başta olmak üzere diğer ülkeler Bağdat Paktı'na iltihak etmiş olacaktır. Türkiye açısından da krizin Irak lehinde çözülmesi çıkarlarına daha da uygun olacaktır. Irak'ın lider konuma gelmesi pakta kuvvet kazandırırken etkin bir aktör olan Türkiye'nin daha da kuvvetli olmasını sağladı.

Lübnan'ın bakış açısı eski Lübnan Başbakanı Sami El-sulh'un yaptığı açıklama üzerinden takip edildiğinde çok daha iyi anlaşılacaktır. El-sulh Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda Süveyş meselesi ile ilgili yaptığı açıklamada "Mısır'ın bu hadisede haklı veya haksız olduğu noktası üzerinde durmak istemiyorum. Yalnız şurası muhakkaktır ki gerek Arap âlemini ve gerekse Mısır'ı alakadar eden Süveyş'ten daha mühim hadiseler mevcuttu. Bunlar dururken Süveyş meselesini ön planda mütalaa etmenin ben zamansız ve istical edilmiş (acele edilmiş) bir hareket olduğuna kaniyim. Bu hareket, evin içinde çıkan yangını bırakıp, civardaki yangını söndürmeye benziyor.

Bu mesele 13-14 sene gibi kısa bir zaman sonra, yani kalan müddeti sonunda nasıl olsa halledilecek ve belki de fırsatların yardımı ile daha evvel de halledilmesine imkân bulunacaktı. Vaziyet böyle olduğuna göre, Süveyş Kanalı'nın şimdiden millileştirme teşebbüsü ve hareketini bu gün hatalı bulurum.” diyerek Mısır'ın kriz haline dönüşen kanalı millileştirme planı ile ilgili görüşlerini açıklamıştır (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1956: 1,5).

El-sulh, Süveyş krizinin gündeme geldiği dönemde Arap dünyasının ve kendi ülkesinin Türkiye ile ilişkilerini değerlendirirken “Türkiye uzun zaman İslam âleminin alemdarlığını yapmış ve İslamiyet'e değerli hizmetler vermiştir. Bu, gayri kabulü inkâr bir hakikattir. Bu bakımdan Türkiye, bu hareketinde devam etmeli ve İslam memleketleri ile daha sıkı temaslara girmelidir. Ufak tefek gücenme hadiseleri de olsa bunlara fazla kıymet ve ehemmiyet verilmemeli, gücenmemeli ve uzun senelerin emek ve zahmetlerini şu veya bu sebeple feda etmemelidir. Yalnız bu günkü emrivaki ile yarınki hal şartları arasında lehte bir fark olacağında şüpheliyim. Bununla beraber, bu meselenin neticesini bütün Arap memleketleri sabırsızlık ve hassasiyetle beklemektedir ” ifadelerini kullanmıştır(Cumhuriyet, 14 Ağustos 1956: 1,5).

Süveyş krizi karmaşık bir hal almaya doğru giderken Lübnan hükümeti, görevlendirdiği iki özel yetkiliyi, Süveyş Kanalı'nın devletleştirilmesi ve Nasır'ın teklifi olan milletlerarası konferans için Türkiye'ye göndermiştir. Heyetlerin başında Lübnan'ın Türkiye Büyükelçisi Muhammed Ali Hemade ile Beyrut Belediye Başkanı Adil Sulh bulunmaktadır. Heyet, seyahatten önce Türkiye'ye Lübnan Cumhurbaşkanı Şemun'un mesajını götürmek için gideceklerini açıklamıştır. Taşınan mesajın içeriği tam olarak bilinmese de Süveyş krizi üzerine olduğu kati bir bilgidir (Cumhuriyet, 15 Ağustos 1956: 1,5).^{*} Nitekim Cumhurbaşkanı Bayar ile görüşme gerçekleştiğinde ziyaret sayesinde taşınan mesajın konusu belli olmuştur. Lübnan heyeti Mısır'da çıkan kriz sebebi ile Türkiye'yi Irak ile birlikte, Mısır ve İngiltere arasında arabuluculuk yapmaya

* Benzer bir talep Mısır Devlet Başkanı Nasır tarafından da yapılmıştır. Nasır, Türkiye'nin çözülen Boğazlar Sorunu ile Süveyş Meselesini birbirine benzetmiştir. Bu bakış açısı ile olaylara yaklaşan Türkiye'nin Mısır'ın tezlerini destekleyeceğini hesap etmiştir. İngiltere'nin Bağdat Paktı'na taraf olmasından ötürü de Londra yönetimi ile yüksektir. Mısır, bu sebepler ile Türkiye'nin arabuluculuk yapmasını istemiştir. Ancak Mısır'ın beklentisinin tersine Türkiye konferansta Batılı devletlerin tarafını tutmuştur.

davet etmiştir. Büyükelçi Hemade arabuluculuk kapsamında aynı gün saat 18.00'da Florya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Bayar ile görüşmüştür. Bu vesile ile Lübnan Cumhurbaşkanı Şemun'un Süveyş kanalı ile ilgili görüşlerini içeren mektubu elden iletme görevini yerine getirmiştir. Ayrıca Irak ile beraber arabuluculuk rolü üstlenmelerini resmen ve yetkili ağızdan iletmeye muvaffak olmuştur (Cumhuriyet, 16 Ağustos 1956: 1,5). Bu görüşmelerin devamında yapılan mülakatlarda görüşmenin konusu ile alakalı bir netlik olmadığı anlaşılmıştır. Türkiye'ye gelen heyet Mısır tezini savunmaya yönelik teklif sunmuştur.

Cumhurbaşkanı'ndan sonra Menderes ile de görüşen Lübnan Büyükelçisi İngiltere-Mısır arasında arabuluculuk teklifini başbakan Menderes'e de iletmiştir. 16 Ağustos'ta gerçekleşen Menderes görüşmesi sonrası Hemade'nin Türk Haber Ajansı'na yaptığı konuşma şöyledir. *“Başbakan Adnan Menderes'e, Süveyş meselesi ile ilgili şifahi bir mesaj iletmiş bulunuyorum. Cumhurbaşkanı Kamil Şemun, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın dostudur. Lübnan ile Türkiye arasındaki münasebetlerin dostane oluşu cumhurbaşkanlarımızı ve hükümetlerimizi, bu mesajları yollamaya sevk etmiştir. Biz Türkiye ile olan dostane münasebetlerimize muvazi olarak haklı davasında Mısır'ı sonuna kadar destekliyor ve Süveyş meselesini bir Arap davası olarak kabul ediyoruz. Arap umumi efkârı her taraftan Süveyş davasında Türkiye'nin müzaheretini talep etmekteyiz. Bunu itibar ile Süveyş davasında Türkiye'nin müzahirini talep etmekteyiz. Bu hususta henüz bir karara varmış değiliz (Cumhuriyet, 17 Ağustos 1956: 1,5.)”* Benzer talepler daha sonra Beyrut Belediye Başkanı ve Lübnan'daki en büyük dört siyasi hareketten birinin lideri olan Salah Elhalil tarafından da yapılmıştır. Süveyş meselesi ile beraber Arap dostluğunun da dile getirildiği görüşmede Elhalil, *“Türk-Arap dostluğunun yeniden ihyası için Türkiye'nin inisiyatifi ele almasının tam sırasındır.”* diye açıklama yapmıştır (Cumhuriyet, 17 Ağustos 1956: 3). Tüm bunlar yaşanırken, Londra'da Süveyş krizi ile alakalı bir toplantı yapılmıştır. Türkiye de Süveyş kanalı için düzenlenen bu kongrede yerini almıştır. Ancak konunun temel muhatabı olan Mısır bu konferansa katılmayacağını ilan etmiştir (Cumhuriyet, 13 Ağustos 1956: 1). Yunanistan da Mısır yanlısı bir tavır takındığı için konferansa katılım sağlamamıştır (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1956: 1). Türkiye adına Konferans'ta konuşan Dış İşleri Bakanlığı Genel Kâtibi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi *“Eğer Londra Konferansı'nda Mısır'ın*

hükümranlık haklarına tevcih edilmiş herhangi bir teşebbüs sezmiş olsaydık iştirak etmezdik.” demiştir. Birgi sözlerinin devamında “Biz Müslüman bir milletiz. Bu ve daha birçok sebeplerle Arap memleketlerinin dostuyuz ve onları severiz. Arap memleketlerinin hürriyet ve bağımsızlıkları için yapmakta oldukları mücadelede onlarla beraberiz. En büyük arzularımızdan biri de Arap memleketlerinin bir an önce bağımsızlıklarına kavuşmalarıdır. Fakat Süveyş Kanalı’na bitaraf ve beynelmilel bir idare ve kontrol konulmasında, Mısır’ın bağımsızlığını ve haysiyetini rencide edecek bir mahrumiyet göremiyoruz. Mısır’ın meşru menfaatlerinin haleldar edilmediğine de kaniyiz. Bizce Dulles’in ileri sürdüğü plan, Süveyş Kanalı meselesine bir hal çaresi bulabilmek için, müspet ve müsavat esasına dayanan temellerdir. Bu meselede, hissiyata kapılmadan karar vermek icap eder.” diye açıklamada bulunmuştur (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1956: 5.)

Mısır’ın kanal ile ilgili yaklaşımları sonucu izlediği politikalar, İngiltere ve Fransa tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Kanal Şirketi, bu iki devlete ait olmakla beraber Süveyş Kanalı’ndan çoğunlukla bu devletlerin gemileri geçmektedir. Batılı devletler Süveyş kanalı başta olma üzere Ortadoğu’daki hedeflerine meşruiyet kazanabilmek için yerel idareler tarafından desteklenme ihtiyacı duymuştur. Bu arayışlar sonucunda Arap devletlerinin lideri olma rolüne soyunan Irak Batıdan yana tavır takınmıştır. Böylece bir Bağdat Paktı üyesi Irak, İngiltere ve Fransa’yı desteklemiştir. Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, İngiltere Başbakanı Eden’e gönderdiği mesajla Mısır’a kuvvetli bir darbe vurulması düşüncesini belirtmiştir (Duman, 2005: 324).

Sovyetler çıkarları gereği Mısırın yanında yer almışlardır. Fakat bir yandan Amerika’nın Sovyetlere yaptığı baskı öte yandan da var olan Polonya ve arkasından Macaristan hadiseleri ile uğraşması, Sovyetler’in başlangıçta Mısır ile ilgili gelişmelere fazla müdahil olamamasına sebep olmuştur. Batılı ülkeler arasında Süveyş Kanalı’ndaki Mısır kontrolüne son vermek için 1956 yazında birçok temaslar ve toplantılar yapılmıştır. Eylül ayında Güvenlik Konseyine de sunulan bu durum sonuçsuz kalmıştır. Nasır, Batılıların teklif ettiği, Süveyş Kanalı’nın milletlerarası kontrol altına konulması fikrine karşı çıkmayı sürdürmüştür. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, Nasır’ın

Ortadoğu'da yarattığı bu tehlikeli durumu sona erdirmeye yönelik olarak İsrail ile birlikte Mısır'a karşı gizli bir anlaşma imzalamıştır (Fraser, Mango ve Mcnamara, 2011: 370). Bu anlaşma gereğince İsrail, 29 Ekim 1956 günü Mısır'a karşı ani bir şekilde saldırıya geçecektir. Saldırıların yönü bir yanda Sina Yarımadası ve Gazze Bölgesi'nde, öte yanda da, Akabe Körfezi'nin sonuna ve Sina yarımadasının güney ucundaki Şarm-el-Şeyh istikametine olacak şekilde planlanmıştır.

Hazırlanan plana göre, İngiltere ve Fransa, 30 Ekimde İsrail'e ve Mısır'a verdikleri 12 saatlik sürede her iki devletin de Süveyş Kanalı'nın iki kıyısından 16 km. geriye çekilmelerini istemiştir. Ancak Mısır bu durumu da kabul etmemiştir. Batı tarafından kurulan plan istedikleri gibi işlemeye devam etmiştir. Bu arada İsrail'in Sina'daki askeri harekâtı İsrail lehine sonuçlanmıştır. Mısır Ordusu, İsrail kuvvetleri tarafından abluka altına alınacağını anlayınca çekilmek zorunda kalmıştır. Geri çekilirken, 1000 asker ölmüş, 4000 asker de esir düşmüştür. Ölü ve esirlerle birlikte 100 kadar tank, 300 adet top, 1500 kadar otomatik silah ve bir o kadar da askeri kamyon geride bırakılmıştır. Sina'nın kontrolü Mısır'ın bıraktığı esir ve askeri mühimmatla birlikte İsrail'in eline geçmiştir (Armaoğlu, 2004: 255).

İngiltere ve Fransa, İsrail ile aynı zaman doğrultusunda Mısır havaalanlarını da bombardımana tutarak Akdeniz'den Süveyş Kanalı bölgesine askeri çıkarma yapmaya başlamışlardır. Harekâtın amacı hem kanalı ele geçirmek hem de Nasır'ı iktidardan düşürmektir. İngiltere ve Fransa'nın Kanal bölgesine asker çıkarmalarına karşılık olarak, Mısırlılar da Kanalı tıkamak için bütün gemileri batırmışlardır. İngiltere ve Fransa Mısır'a karşı saldırıya geçerken, Polonya'da başlayan ayaklanma ile Macar ihtilaline güvenmişlerdir. Bu olası ihtilal durumunda Sovyetlerin kımıldayamayacağını düşünmüşlerdir. Fakat bu hesap İngiltere ve Fransa'nın beklediği gibi tutmamıştır. 5 Kasım sabahından itibaren Sovyetler, Macaristan'ın denedikleri ihtilal girişimini bastırmaya başlamışlar ve dolayısıyla, Macaristan'daki durumlar düzelmeye başlamıştır.

Sovyet Başbakanı Bulganin, İsrail Cumhurbaşkanı Yitzhak Ben Zvi, Fransa Başbakanı Guy Mollet ve İngiltere Başbakanı Anthony Eden'e 5 Kasım 1956 günü tehditkâr sayılacak mesajlar göndermiştir. Bu mesajlarda Süveyş savaşının derhal durdurulmasını

emretmiştir. Sovyet Başbakanının, Sovyetler Birliği'nin batısında yaşadığı karışıklardan ötürü Ortadoğu'daki gelişmelere karışamayacağını düşünen Fransa Başbakanı Guy Mollet'ye gönderdiği mesajı ağır olmuştur. Bulganin, mesajda Sovyet hükümetinin saldırganları ezmeye ve Doğu'da barışı tekrar kurmak için kuvvet kullanmaya tamamen kararlı olduğunu belirtmiştir. İngiltere Başbakanına gönderilen mesaj ise Guy Mollet'e gönderilen mesajdan daha ağırdır ve mesajda Sovyet lider, Uçak gemileri, füze gibi modern silahların her türüsüne sahip olan güçlü devletlerin Britanya'ya saldırmasıyla Britanya'nın nasıl kötü bir durum içinde kalacağını tehditkâr şekilde ifade etmiştir. Bulganin, yukarıda belirtilen açıklamaya ile yetinmeyip aynı gün içerisinde dönemin Amerika başkanı Eisenhower'a da son zamanlarda yaşanan gelişmeler ile ilgili bir mesaj göndermiştir. Bulgan'in gönderdiği mesajda Amerika yönetimi ve Sovyet yönetimin iki ülkenin askeri kuvvetlerini birleştirerek olayların yaşandığı Mısır'a çıkarma yaparak savaşı beraberce durdurmalarını gerektiğini yazmıştır. Bu mesajın devamında ise bu savaşın durdurulmaması durumunda gelişmelerin Üçüncü Dünya Savaşına yol açabileceğini söylenmiştir. Amerika, Sovyetlerden gelen bu işbirliği teklifine şiddetle karşı çıkmış, Sovyetlerin Mısır'a askeri kuvvet göndermesi halinde Amerika'nın gereken tüm tedbirleri alacağını bildirmiştir (Armaoğlu, 2004: 255).

Bu gelişmeler yaşanırken geçmişte Mısır ile ortak hareket eden Suudi Arabistan ile Mısır arasında bir soğukluk meydana gelmiştir. Bu sebeple Suudi Arabistan ile Irak Şubat 1957'de Amerika'nın başkenti Washington'da görüşmüşlerdir (Duman, 2005: 313-332).^{*} Bu görüşmeler Bağdat Paktı'nı olumsuz etkilemiştir. Türkiye Pakt üzerindeki olumsuz etkiyi kırabilmek için çözüm geliştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Amerika'yı pakta taraf yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Böylelikle Araplar nezdinde kaybedilen imaj tekrar kazanılması düşünülmüştür.

^{*}Bu görüşmeler iki ülke arasındaki ilişkilerin ileriye gitmesini sağlamıştır. Böylelikle ilişkiler farklı bir evreye doğru hareket etmeye başladı ki dönemin Arap basınında gelişmelere geniş yer ayrılmıştır. Arap Medyası, Irak'ın Türkiye ile imzaladığı paktan ayrılarak iki ülkenin merkezde olduğu bir yeni bir Arap paktı ihtimali gündemlerine almışlardır. Böylece o güne kadar olan paktlara mesafeli duran Lübnan gibi ülkelerin de bu pakta dâhil edilmesi günde gelmiştir. Hatta Ürdün Haşimi Kralı ile Haşimileri Arabistan'dan çıkmak zorunda bırakan Vahhabi Suudi Arabistan'ın dahi bu pakta taraf olacağı öne sürülmüştü.

İngiltere ve Fransa'nın giriştiği bu saldırıyı Amerikan hükümeti ve kamuoyu hiçbir şekilde doğru bulmamıştır. Zaten saldırı planları hazırlanırken, Amerika'ya bir şey hissettirilmemeye bilhassa dikkat edilmiştir. Bu nedendendir ki Amerika'nın tepkisi oldukça sert olmuştur. Eisenhower hükümeti, Fransa İngiltere ve İsrail'e sert bir ihtarda bulunarak Mısır topraklarından çekilmelerini istemiştir. Amerika ve Sovyetler Birliği tarafından gelen bu ağır baskılar sonucunda Fransa ve İngiltere Mısır'da daha ileriye gidememişlerdir. Dahası ilerlemiş oldukları Sina yarımadasından da geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Süveyş Kanalı'nın kullanılamaz durumda olması da iki devletin bu bölgeden uzaklaştırılmasını sağlamıştır. Saldırıların bitmesiyle Süveyş 1957 Martında dünya deniz trafiğine yeniden açılmıştır. Fransa, İngiltere ve İsrail 1956 savaşından hiçbir kazanç elde edemediği için geri çekilmişlerdir. En büyük kaybı ise İngiltere yaşamıştır. İngiltere için yapılabilecek en önemli yorum; Büyük Britanya, Dimyat'a pirince giderken eldeki bulgurdan da olmuştur. Yani Nasır, savaşı kaybettiği halde bu durumdan güçlenerek çıkmıştır. Böylece Nasır'ın Ortadoğu'daki karizmasını ve birliğini yok etmek isterlerken, büsbütün artmasına sebebiyet vermişlerdir(Bozarslan, 2018: 90-91).

3.3.4. Eisenhower Doktrini ve 1958 Irak ve Lübnan Olayları

İkinci dünya savaşı sonrası büyük güç, baskın güç olma özelliği İngiltere'den Amerika'ya geçmiştir. Amerika, başından beri Ortadoğu ile ilgili politika gözetirken doğrudan müdahale etmek veya etkin rol oynamak gibi bir amaç gütmemiştir. Bu sayede Ortadoğu ülkeleri arasında yeni güç odakları oluşmuştur. Özellikle Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın da etkisi ile artarak yayılan sosyalizmle karışık bir şekilde kendini gösteren Arap milliyetçiliği görüşü geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu yeni nesil Arap milliyetçiliğinin en önemli iki temsilcisi Mısır ve Suriye'dir.

İkinci dünya savaşı sonrası, Ortadoğu'dan çekilen İngiltere ve Fransa'nın ardından SSCB, bölgede oluşan boşlukta hâkimiyet kurmak için çalışmalar başlamıştır. ABD ve Batılı ülkeler, İsrail yanlısı yaklaşımları sebebi ile bölge ülkeleri nezdinde daha da tepki toplamıştır. Rusya, güdülen bu politikalar sebebi ile başta Mısır ve Suriye olmak üzere bölge ülkeleri ile ilişkiler geliştirmiştir. Tüm bu gelişmeler Sovyetlerin mevzi kazanması kendilerinin ise kaybetmesi sebebi ile ABD'yi rahatsız etmiştir (Türkman, 2005: 219).

Amerika, Sovyet yayılmasına çözüm bulmak amacıyla geçmişte uyguladığı bazı politikalarda değişikliğe gitmiştir. Daha önce birçok ülke tarafından karşı çıkmasına rağmen Amerika'nın girişimleri ile Türkiye'nin NATO üyesi olmasını sağlamıştır. Pasif bir politika izleyen Amerika çağırıldığı halde Bağdat Paktı'na taraf olmamış ancak daha sonra pakta desteklediğini resmen göstermek amacıyla pakta gözlemci statüsü ile dâhil olmuştur. Yine Amerika 1956 yılında Süveyş krizi esnasında Mısır'dan yana hareket etmiş ve İngiltere ile Fransa'nın İsrail ile beraber Mısır'a karşı müdahale etmesini engellemiştir. Bu durum Nasır'ın kendi zaferiymiş gibi lanse edilmiştir. Bundan sonra Amerikan hükümeti, sadece Sovyet etkisinin değil, aynı zamanda Nasırcılığın da Lübnan ve Ürdün'de yayılmasını engellemek için kendince bazı sorumluluklar alma ihtiyacı duymuştur (Karpas, 2012: 206). ABD Başkanı Eisenhower, Ortadoğu ülkeleri üzerindeki etkinliğini koruyabilmek amacıyla yerine geçtiği Truman'ın SSCB'yi çevreleme politikasını Ortadoğu'ya taşımıştır. Bu hususta Ortadoğu'da yaşanan olaylar ve en önemlisi Süveyş Krizi ve sonrasında yaşanan savaş da bu konuda büyük bir pay sahibi olmuştur. Bölgede Batı karşıtlığının artmasında etkili bir rol oynayan esas durum, Kanal'ın millileşmesi sonucu Mısır'a savaş açan İngiltere, Fransa ve İsrail'in yanlış hamlesi olmuştur. ABD Başkanı Eisenhower bu yanlış hamle sonucu oluşan Batı karşıtlığından rahatsız olmuştur. Bu durumun çözülebilmesi ve bölgeyi SSCB etkisinden kurtarabilmek için ABD kongresinden aşağıdaki hususlarda yetki almıştır (www. politikakademi.org, 2011).

1. Başkan, bundan böyle, genel olarak Ortadoğu bölgesinde uluslar bağımsızlığını sürdürebilmek amacıyla ekonomik gücünü geliştirmek için yardım isteyen herhangi bir ulus ya da uluslararası grubuna yardımda bulunmaya ya da işbirliği yapmaya yetkili kılınmıştır.
2. Başkan, Ortadoğu'da genel olarak yardım isteyen ulus ya da uluslararası grubu ile askeri yardım programı üzerinde anlaşmaya yetkilidir. Bundan başka, Birleşik Devletler, Ortadoğu uluslarının bağımsızlık ve toprak bütünlüklerinin korunmasını kendisi ve dünya barışı için yaşamsal önemde sayar. O nedenle, herhangi bir ulus ya da uluslararası grubu, komünizmin kontrolündeki bir ülkeden gelecek saldırıya karşı yardım isterse, Başkan'ın gerekli gördüğü durumlarda, Birleşik Devletler'in anlaşmalarla üstlendiği sorumluluklarına ve Birleşik Devletler anayasasına uygun olacaktır.

3. Başkan, 1957 yılı bütçesindeki 1954 Karşılıklı Güvenlik Yasası hükümlerini yerine getirmek üzere 200 milyon doları aşmamak koşuluyla, herhangi bir ülkeye ekonomik ve askeri yardım yapmaya yetkilidir.
4. Başkan, yasalar ve yerleşmiş politikalar çerçevesinde, bölgede silah bırakışmasını korumak üzere, Ortadoğu ile ilgili BM Acil Kuvvet'ine kolaylık ve askersel yardım sağlamayı sürdürecektir.
5. Başkan her yıl Ocak-Temmuz ayları arasında Kongre'ye bu konudaki çalışmalarıyla ilgili rapor verecektir.
6. Bu yetkilendirme, iki usulle sona erebilir. 1) Her iki ABD meclisinin, kabul etmesi sonrası doktrin, kongre tarafından ilga edilecektir. 2) Başkanın genel olarak Ortadoğu bölgesindeki ulusların barış ve güvenliğinin; ister Birleşmiş Milletler yaklaşımı ile ister başka biçimde, yetirince güvence altına alındığına karar vermesiyle bu Ortak Karar sona erer.

Sonuç olarak Amerika Başkan'ı Eisenhower SSCB'nin ve Mısır'ın Ortadoğu'daki bu ilerleyişini durdurmak amacı ile Amerika Kongresi'ne bir öneri sunmuştur. Kongre'ye sunulan öneride temel olarak şu üç çıkarımın olduğu gözlemlenebilir; 1. İktisadi yardım, 2. Askeri yardım ve 3. Askeri müdahale. Doktrinin kabulü sonrası Amerika ve Avrupalı ülkeler ile işbirliği içerisinde veya yakınlığı olan birçok ülke tarafından kabul edilirken Amerika karşıtlığı veya Amerika ile yakın olmamayı tercih eden ülkeler de doktrine cephe almışlardır. Bu bağlamda İtalya, Irak, Pakistan ve Türkiye gibi ülkeler ABD'yi desteklerken; Rusya, Çin, Mısır ve Hindistan gibi ülkeler ise doktrine muhalif bir tavır sergilemişlerdir. Bağdat Paktı'nın lehine veya aleyhine tavır takınmayan Lübnan ve Ürdün Amerika'dan gelen doktrini destekleyerek taraf olmuşlardır.* Dahası Lübnan 6 Ocak'ta doktrini kabul ettiğini belirten, Bağdat Paktı mensupları dışındaki ilk ülke olmuştur. Türkiye, Pakistan ve Irak'tan sonra gelerek doktrini kabul eden dördüncü ülke olmuştur (Armaoğlu, 1991: 257). Bunlardan belki daha ilginç olarak lanse edilecek diğer bir yaklaşım ise Suriye Dış İşleri Başkanı Salah Bitar'dan gelmiştir. Bitar, böylesi bir yardım ve işbirliğinin Birleşmiş Milletler çerçevesinde gerçekleşmesini memnuniyetle karşılayacaklarını belirtmiştir. Bitar, ayrıca yapılacak işbirliğinin sadece

* Ürdün başta bu doktrine karşı çıkmıştır. Ancak ülkesi için bir tehdit olduğunu fark ettiği zaman yine ilk olarak bu yardımdan faydalanma yoluna gitmiştir. Lübnan olaylarının hemen Ürdün Krallığı'nın sonunun da akabinde Irak ile siyasi birlik oluşturdukları için Kral Faysal'ın başına geldiği gibi bir askeri darbe ile gelmesi ihtimalinden ötürü batılılardan destek askeri destek almıştır.

Rusya'dan gelecek olası tehlikeler için değil herhangi bir yerden gelecek tehdide karşı olması gerektiğini vurgulamıştır(Cumhuriyet, 8 Ocak 1957: 1).Ancak bir müddet sonra bu ifadelerin sadece politik söylem olduğu anlaşılacaktır. Türkiye ile Lübnan arasında, doğrudan Eisenhower Doktrini ile ilgili bir görüşmesi olmamıştır. Ancak bu doktrin her iki ülkenin de ülke gündemini ilgilendiren konular olduğu için iki ülke ulusal basınında da ziyadesi ile yer işgal etmiştir.

Lübnan Dış İşleri Bakanı Charl Malik, doktrine istinaden “Başkan Eisenhower, bu planını tam zamanında ortaya çıkarmış bulunuyor. Lübnan planın tahakkuku için elinden geleni yapacaktır” demiştir (Cumhuriyet, 7 Ocak 1957: 1-3-6). Ancak bu süreçten sonra Lübnan ile Suriye arasında soğuk rüzgârlar esmiştir. Yüzyıllar boyunca Bilad-i Şam'ı oluşturan iki ülke şimdi birbirine düşman iki kardeş görüntüsü vermişlerdir. Suriye, Lübnan'ın kendi saflarında olmaması sebebi ile Lübnan'la olan ticaretini kesmiştir. Daha da ileri giderek Lübnan ve Ürdün arasındaki ticareti bozmak için Ürdün'e başvurmuştur. Ürdün'e yapılan başvuruda ithal edilen ürünler için Ürdünlü ithalatçılara kolaylık sağlanması vaat edilerek ithalat ürünlerin Beyrut Liman'ı yerine Suriye'nin Lazkiye Liman'ına indirilmesini teklif etmiştir(Cumhuriyet, 4 Şubat 1957: 3). Bu süreçte Suriye ile giden kötü ilişkiler sebebi ile mevcut Kerkük petrol yolunda değişikliğe gidilmesi dahi düşünmüştür. Petrolün daha önce Suriye üzerinden Lübnan'ın en büyük ikinci limanı olan Trablus'a ve oradan da dünya pazarına ulaşması sağlanmaktadır. Lübnan'ın Amerikan desteği aldıktan sonra Sovyetler Birliği aleyhtarlığının belirginleşmesi Irak petrollerinin durumunu da gündeme getirmiş ve Petrol boru hattının güzergâhının Türkiye'ye taşınması gündeme gelmiştir (Cumhuriyet, 6 Şubat 1957: 3).

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Celal Bayar iki ülkenin gündemindeki gelişmeleri değerlendirmek için Lübnan Elçisi Muhammed Ali Hamada'yı kabul etmiştir (Cumhuriyet, 6 Şubat 1957: 3). O dönemde Suriye'de verilen idam kararları sonrası Suriye'nin eski siyasileri Lübnan üzerinden ülkemize yönelmişlerdir. Bunlar arasında en önemlisi Eski Dış İşleri Bakanı Mihail Sion ve parlamentonun eski üyesi Abdulkadihe Masharini olmuştur. 5 Şubat'ta Bayar ile görüşen ve 7 Şubatta Irak veliaht Prensi Abdulillah'ın Lübnan temasları ile ilgi açıklama yapan Lübnan elçisinin buradaki beyanı idam kararları ile ilgili olması açısından son derece önem arz etmiştir. Elçi yaptığı açıklamada Suriye'nin Baas rejimine geçtikten sonra idam kararı verilenlerin

kurtarılması için aracılık etmeyi istediklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 8 Şubat 1957: 8). Lübnan'ın Suriye ile aralarında artan politik gerginlik düşünüldüğünde böylesi bir zıtlaşma ancak misilleme maksadı güttüğü için politik bir öge olarak kullandığı anlaşılmaktadır. İdam cezasından kaçan Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesi Lübnan elçisi ile Bayar görüşmelerinden sonra olması, akabinde elçinin idama mahkûm edilen Suriyeliler hakkında açıklama yapması, her ne kadar kanıtı muhtaç dahi olsa iki ülke arasında bir ittifakın söz konusu olduğunu göstermiştir.

Bu gelişmeler yaşanırken Amerika, Eisenhower Planı kapsamında Ortadoğu'ya resmi ziyaretler tertip etmiştir. Amerikan heyeti, Türkiye'ye gelmeden önce Lübnan ve sonrasında Libya'ya ziyarette bulunmuştur. İlk ziyaret edilen ülke olan Lübnan Dış İşleri Bakanı Malik bu doktrini kabul edeceklerini açıklamıştır. Yapılan görüşmede Lübnan, 65 milyonluk (Lübnan Lirası) iktisadi yardımı hükümetlerinin korunması açısından kabul ettiklerini beyan etmiştir. Malik'in kendi ifadesine göre James Rıdhards ve beraberinde müzakereye gelen heyet bu talebi müspet bulmuştur (Cumhuriyet, 16Mart 1957: 1,5).

Suriye Savunma Bakanı Halit el-Azm, Temmuz 1956'da beraberinde bir heyetle Moskova'ya gitmiş ve orada Sovyetlerle bir takım anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalara göre, Sovyetler Birliği Suriye'ye 500 milyon dolarlık bir yardım yapacaktır. Bu yardım, Lazkiye'de yeni bir liman, Suriye'de karayolları ve demiryolları, sulama ile birlikte enerji projelerinin finansmanı ve yine 6 tane havaalanının inşasında kullanılması planlanmıştır. Ayrıca Suriye'nin silahlandırılması da bu yardımla sağlanması kararlaştırılmıştır. Anlaşmaların açıklanmasından bir süre sonra, 17 Ağustos'ta, uzlaşmaya açık bir kişi olarak bilinen Suriye Genelkurmay Başkanı General Nizameddin'in emekli edilmiştir Generalin ardından yerine gençliğinde Fransız Komünist Partisine üye olmuş olan Albay Afif el-Bızri tayin edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Suriye'nin komşuları olan Türkiye, Irak ve Ürdün ile İsrail ve Lübnan'da, Sovyetlerin şimdi Suriye'de bir "köprübaşı" kurduklarını ve Suriye'nin bir "Moskova uydusu" haline geldiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. İsrail Başbakanı Ben Gurion, ABD Başkanı Eisenhower'e gönderdiği mesajda, "Suriye'nin milletlerarası komünizmin bir üssü haline gelmesi, zamanımızda hür dünyanın karşısına çıkan en tehlikeli hadiselerden biridir" demiştir. İşin aslına bakıldığında, Çarlık Rusya'sı zamanından beri ilk defa Sovyetler, bir Ortadoğu ülkesine ayak basma imkânını elde etmiştir. Bu

durumda İsrail Başbakanı'nın endişelerini doğrular nitelikte olmuştur. Zira bu anlaşma ile sivil Sovyet uzmanı ve Sovyet askerleri de Suriye'de faaliyet gösterebile imkânı elde etmiştir (Armaoğlu, 1991: 259). Şubat 1958'de daha önemeli bir gelişme meydana gelmiştir. Mısır ve Suriye, 1 Şubat'ta bir araya gelerek devletlerini birleştirdiklerinin ve Birleşik Arap Cumhuriyetini (BAC) oluşturduklarını beyan etmişlerdir. Bu gelişmelerden bir ay sonra Ürdün ve Irak Kralları bir araya gelmişlerdir. 14 Şubat 1958 tarihinde bir araya gelen Ürdün Kralı Hüseyin ve Irak Kralı II. Faysal Federal Arap Devleti adını verdikleri birleşik bir devlet kurma kararı aldıklarını bildirmişlerdir. Mısır bu açıklamaya sert bir tepki göstermiştir.

Irak, Osmanlı'nın son döneminde isyan eden Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın idaresine verilmişti. Irak ile organik bir bağı bulunmadığı için Faysal ve oğullarının hanedanı çok da kabul gördüğü söylenemez. Bu sebeple Irak Haşimi Krallığı daha ilk zamanlardan kendi muhalefetini doğurmuştur. Nitekim Bağdat Paktı ihdas edildiğinde paktın Irak dışında kalan üyeleri Nuri Said'in kişisel rejiminin ve hatta Haşimi hanedanlığının Irak'ta sonsuza dek yaşayıp yaşayamayacaklarını kendilerine sormaya alışmışlardır.

Mısır'da Nasır'ın idareye gelmesinden sonra Mısır, kendi ideolojisini diğer Arap ülkelerine yayma çabasına girişmiştir. Irak yönetiminin Mısır ile aynı çizgide politika yapmaması Nasır'ı harekete geçirmiştir. Nasır'ın karizmatik gücünü de arkasında alan Mısır yönetimi Arap Birliği için yoğun şekilde propagandaya girişmiştir. Irak'ta önemli bir kesim bu propagandalardan etkilenmiştir Bu kesim hükümetin ve dolaylı olarak kralın karşısına önemli bir güç olarak çıkmıştır.

Kısa zaman içinde Irak'taki bu muhalefetin gücü hızla artmıştır Sonunda General Kasım komutasında 14 Temmuz'da kanlı bir darbe gerçekleştirilerek Kral 2.Faysal ve Naip Abdülillah öldürüldü. Irak Başbakanı Nuri Said Paşa ise bu darbeden kaçmak isterken halk tarafından linç edildi. Yapılan bu darbe sonucunda Irak'ta bu zamana kadar hüküm süren monarşik yönetim devrilmiş ve Irak Arap Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Irak'ta cumhuriyetin ilan edilmiştir. Kral ve ailesi, tüm yandaşlarıyla birlikte öldürülmüştür (Dağ ve Sulaiman, 2015: 3).14 Temmuz Irak Askeri Darbesi'nin Türkiye ve bölge ülkeleri açısından en önemli sonucu, yeni yönetimin Bağdat Paktı'na bakış açısının ne olduğu olmuştur. Irak'ın alacağı karar sadece yeni Irak rejimi için değil diğer Arap ülkelerinin de pakta bakış açısının etkilemesi açısından son derece önemsenmiştir.

Zira Irak, pakta mensup tek Arap devletidir. Yeni rejim göreve başladığında Bağdat Paktı'ndan ayrılmaya yönelik bir açıklama gelmemiştir. Ancak pakt ile alakalarının devam edeceği yönünde olumlu bir yaklaşım da göstermemişlerdir. Kesin olan bir şeyse artık Irak'ta Batı politikalarını destekleyen bir rejim bulunmamasıdır. Bu durum Arapları pakta dâhil etmek isteyen ve paktın en aktif mensubu olan Türkiye'yi olumsuz etkileyecek bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Araplar ile etkileşim kuracak bir Arap mensup olmadığından Türkiye'nin eli zayıf duruma düşmüştür.

Irak'ta darbenin yapıldığı gün İstanbul'da Bağdat Paktı toplantısı için hazırlık yapılmıştır. Kral Faysal'ın da rutin programında İstanbul'a uçarak pakta katılmak vardır. Ancak Kral Faysal'ın kendisi yerine acı ölüm haberi İstanbul'a ulaşmıştır. Kral Faysal ile Başbakan Nuri Said'in infaz haberi, 14-19 Temmuz 1958 tarihlerinde yapılan Bağdat Paktı toplantısına Pakistan Cumhurbaşkanı'nın da katılması, İran Şahı ve Türkiye devlet yetkilileri arasında şok etkisi yaratmıştır. Bu gelişmeyle beraber Bağdat Paktı'nın devam etme süreci risk altına girmiştir. Pakta üye olan devletler bu konuyla ilgili fikir teatisinde bulunarak görüş alışverişinde 16 Temmuz 1958'de Başkan Eisenhower'a ortak alınan bir kararla anlaşmalı bir mesaj göndermişlerdir. Mesajın içeriğinde ise darbenin, Nasır ve komünistlerin Irak üzerine etkisi sonucunda oluştuğuna yer vermişlerdir. Üç ülke de ABD'den Eisenhower Doktrini'nin Irak'ta bir an önce işleme alınmasını istemişlerdir.(Armaoğlu, 1991: 240-249). Ancak ABD istenenin aksine Eisenhower yönetimi Ortadoğu zuhur eden olayları sadece seyretmekle yetinmiştir. Amerikan yönetimi Sovyetler Birliği ile oluşacak yeni bir çekişmeden ötürü bazı Ortadoğu ülkelerinin doktrine taraf olmasına rağmen doğrudan müdahalede bulunmaktan uzak durmayı tercih etmiştir.

Lübnan, Eisenhower Doktrini'ni kabul ettikten sonra Amerikan yanlısı bir siyaset izlemeye başlamıştı. Lübnan Cumhurbaşkanı Şemun'un doktrini kabul etmesinden sonra, ülkesinin Mısır ile ilişkileri bozulmuştur. Batı yanlısı Şemun yönetimi, BAC'a dâhil olmak isteyen Müslüman halkın ve Hristiyanların bir bölümünün desteğini kaybetmiştir. Sosyalist Parti ile sol gruplar da Lübnan'ın Mısır-Suriye birliğine katılmasını savunmuşlardır. Buna karşılık Falanjist Parti ile sağ partiler Eisenhower Doktrini'nden ötürü Amerika tarafında saf tutmak gerektiğini savunmuşlardır. Bu farklı görüşler nedeniyle ülke politik gerginliğin yaşandığı bir döneme girmiştir (Dağ ve

Sulaiman, 2015: 225). 1957'de Lübnanlı 20 lider Şemun'a aşağıdaki taleplerin sıralandığı bir memorandum vermişlerdir. Bu memoranduma göre:

1-Bir sonraki meclis, Cumhurbaşkanının istediği gibi 66 üye değil, 88 üye ile oluşturulmalıdır.

2- Şimdiki Kabine, yerini, önümüzdeki milletvekili seçimlerini (Haziran) denetleyecek 'tarafsız' bir kabineye bırakarak istifa etmelidir.

3 - 1956 Süveyş Krizi esnasında uygulanmaya başlanan olağanüstü durum ve basına uygulanan sansür kaldırılmalıdır.

4 - Şimdiki Kabine, yeni bir meclis seçilene kadar herhangi bir dış güçle anlaşmaya girmemelidir. Memorandumda bir de, bu tedbirlerin herhangi birinin alınmaması durumunda seçilecek politik liderin pratik adımlar atacağı belirtilmiştir (Odeh, 1986: 168).

1958 Haziranında Lübnan'da seçimler yapılmıştır. Fakat Cumhurbaşkanı Kamil Şemun seçimlere hile karıştırarak anayasa gereği mümkün olmayan cumhurbaşkanlığı makamını elde edebilecek bir parlamento seçilmesini sağlamıştır. Şemun'un yaptıklarından sonra halk iyice huzursuzlaşmış ve ikiye bölünmüştür.

Seçimlerden önce 8 Mayıs günü bir gazetecinin öldürülmesi bombanın fitilini zaten ateşlemiştir(Boran, 2013: 66). Seçimlere karıştırılan hileler de eklenince Nasır taraftarları başkent Beyrut ve Trablus'ta grevler tertiplemişlerdir. Grevler bir müddet sonra hükümet karşıtı ayaklanmalara dönüşmüştür. Mesele haziran sonunda Birleşmiş Milletler'e taşınmıştır. Bu esnada Türkiye'nin Washington Büyük Elçisi Suad Hayri Ürgüplü ile ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı Williran Rounttee, Lübnan'daki gelişmeler üzerine bir görüşme tertip etmişlerdir. Ürgüplü, Türkiye'nin Lübnan'daki gelişmeleri yakinen takip edip bu ülkede istikrarın kurulmasını görmek istediğini belirtmiştir. Bu açıklamadan hareketle Lübnan'a olası bir müdahalede Türkiye'nin askeri yardımda bulunabileceğini ancak bu kararın BM toplantısında alınan bir karar ile uygulanabileceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 26 Haziran 1958: 5). Ancak ABD hükümeti kanadından, karışıklıklar yaşayan Lübnan Cumhurbaşkanı Kamil Şemun'un, Türkiye ve Irak'ın Lübnan'a karşı saf almasını istediği halde (Armaoğlu, 1991: 262). Ürgüplü'nün açıklamasını destekleyecek hiçbir beyanat gelmemiştir (Cumhuriyet, 27

Haziran 1958: 1). Lübnan seçimlerine hile karıştırılmasından beri Lübnan halkı sık sık bu duruma tepki göstermiştir. Halkın önemli bir kısmı mevcut yönetimi kabul etmemiştir. Irak'ta meydana gelen ihtilal de Şemun yönetimini zor durumda bırakmıştır (Umar, 2013: 511). Lübnan yönetimi, Irak'takine benzer bir ihtilalin Lübnan'da da gerçekleşeceği endişesini taşımıştır. Bu olaylar üzerine Lübnan'daki gelişmelerin takip edilmesi için ABD yönetimi, ülkeye bölge uzmanlarından R. Murphy'yi Lübnan'a göndermiştir. Murphy hazırladığı raporda, Lübnan'ın bağımsızlığı için uzlaşmanın gerekli olduğunu, uzlaşmanın sağlanabilmesi için ancak Şemun'un görevinden istifa etmesinin ve onun yerine tarafsız bir başkanın seçilmesinin zorunlu olduğunu bildirmiştir. Şemun, kendi durumunu garantiye almak üzere Amerika'dan yardım istemiştir(Türkman, 2005: 227).

ABD Başkanı Esienhower, 15 Temmuz (1958) günü bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride, Lübnan, Irak işgalinin bir örneğinin kendi ülkesinde de tekrarlanmasından korkan Lübnan Cumhurbaşkanı Kamil Şemun'un talebi ile harekete geçildiği ifade edilmiştir. ABD Başkanı, Lübnan'da yaşayan Amerikan vatandaşlarının zarar görmesini önlemek ve önemli bir husus olan Lübnan devletinin çıkarları ile dünya barışı yönünden önem arz eden bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün varlığını devam ettirmek için Lübnan Hükümetine yardım amaçlı olarak ABD deniz piyadelerinin Beyrut sahillerine çıkarma yaptığını ilan etmiştir. Böylece kendi adıyla anılan Eisenhower Doktrini'nin ilk fiili uygulaması gösterilmiştir. Bu harekât üzerine Türkiye'den gelen açıklamalar ise çıkarmayı destekler nitelikteydi. Askeri çıkarma esnasında Beyrut Havalimanı 4 saat 25 dakika boyunca yolcu ve özel uçaklarının inişine kapatılmıştır. Bu karar münasebetiyle; Alman, Brezilya, Pan Amerikan ve Ortadoğu Havayolları'na ait uçaklar yolcularını Beyrut yerine İstanbul Yeşilköy Havalimanına indirmişler ve Beyrut'a gitmeksizin Yeşilköy'den ayrılmışlardır (Cumhuriyet, 16 Haziran 1958: 1-5).

Türkiye'den gelen ilk açıklama ABD'nin yaptığı bu çıkarmadan memnuniyet duyulduğu yönünde olmuştur (Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, 2012: 633). Dönemin medyasında, Amerika'nın 16 Temmuz Çarşamba günü 5 uçaklık paraşütçü birliklerini İtalya'dan NATO'nun Adana'daki İncirlik üstüne sevk edeceği haberleri duyurulmuştur. Havaalanlarında İtalya'da da Türkiye'de olası bir istihbarat sızması için sıkı güvenlik önlemleri alınmıştır. İncirlik üssünü gözetleyen gazetecilerin gözlemlerine göre üsteki hareketlilik oldukça artmıştır. O günün akşamında (16 Temmuz Çarşamba

günü) üste mevcut olan nakliye ve bomba uçaklarının sayısında 18 ile 21 arasında bir artış gözlemlenmiştir. Bu uçakların arasında 200 kişilik nakliye uçakları da mevcuttur. ABD ordusu gelirken, her türlü silah ve tank teçhizatını beraberinde getirmiştir. Alınan önlemler sebebi ile NATO üssüne kimse giriş yapamamıştır.

Lübnan'daki karışıklıklardan ötürü Beyrut'tan kalkan uçakla, Alman Havayolları üzerinden 13 kişi acilen Türkiye'ye dönüş yapmıştır. Ülkedeki iç karışıklıklar sebebi ile Lübnan'ı terk ederek Türkiye'ye gelenler arasında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yardım Komitesi adına Lübnan'da vazifeli, Atatürk'ün silah arkadaşlarından Emekli General Refet Bele de vardır. Bele bir açıklama yapmazken gelen diğer yolcular da Lübnan ile alakalı bazı bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre 30 kadar gemi Beyrut Liman'ında gözükmüştür (Cumhuriyet, 17 Haziran 1958: 1-5). Ancak daha sonra hükümet yetkilileri böyle bir çıkarma olmadığını savunarak bu durumu ret etmişlerdir (Cumhuriyet, 18 Haziran 1958: 5).

Sonuç olarak İncirlik Üssü'nün kullanılmasına izin verilmiştir. Bu sebeple ABD'nin Lübnan'a yaptığı çıkarmada acil durumlarda kullanılmak üzere 5000 kadar asker İncirlik Üssü'ne gönderilmiştir. Türkiye, üssünü Amerikalılara açmak ile yetinmiştir. Dışişleri Bakanı Zorlu, ABD büyükelçisine, Washington'un bu hamlesini desteklemek için hükümetinin Türk Hava Kuvvetleri'ni hazır bulunması teklifini sunmuştur. (Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, 2012: 634). Lübnan olayları sırasında hükümetin izlediği politika Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde muhalefetin ağır eleştirilerine maruz kalmıştır. Zorlu bu eleştirileri yanıtlarken, İncirlik üssünün NATO yükümlülükleri dışında kullanıldığını kabul etmiştir. Bununla beraber üssün kullanımının küçük dost bir ülkeyi savunmaya giden güçlere destek vermekten ibaret olarak değerlendirmiştir (Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, 2012: 634). Cumhurbaşkanı'nın son günlerde yaşanan olaylar ile ilgili yaptığı açıklamaya göre Ortadoğu'da cereyan etmekte olan hadiseler, 1945 ile 1950 yıllarında görülmeye alışık olunan olayların aynıdır diye açıklama yapmıştır (Cumhuriyet, 16 Haziran 1958: 5).

Irak'ta yaşanan darbe sonrasında Bağdat paktının Irak dışındaki diğer mensupları 14 Temmuz'da Ankara'da ve 17 Temmuz'da İstanbul'da bir araya gelmişlerdir. Irak, Lübnan ve Ürdün'de yaşanan son gelişmelerin değerlendirildiği bu toplantıda İran,

Pakistan ve Türkiye arasında yapılan bir görüşmede (İngiltere bu görüşmelerde bulunmamıştır) şöyle bir tebliğ neşredilmiştir.

1. (2. Madde) Üç devlet başkanı ile gelinen süreçte Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler istişare edilmiştir. Özellikle Lübnan ve Irak'ta yaşanmakta olan olaylar üzerine durmuşlardır. Müttefik bir memlekette dış mihrakların etkisi ile yaşanan yıkıcı faaliyetler ve müttefikler arasındaki durum müzakere edilmiştir. Yaptıkları önemli çalışmaları sebebiyle daima hayır ile anılacak çok değerli devlet ileri gelenlerin kana susamışçasına katledilmesi ile nihayet ermiş olan bu gelişmeleri büyük bir endişe ile müşahit olunduğu ifade edilmiştir.

2. (3. Madde) Devlet başkanları, vefakâr ve muhterem dostlarının kaybı dolayısı ile duydukları derin teessürü ortaya koyarken dostlarının kederli aileleriyle dost millete samimiyetle taziyelerini beyan ederler. Bilhassa Lübnan'ın meşru hükümetine fiilen yardımda bulunmak suretiyle özgür ve barışsever ülkelerinin özgürlük ve bütünlüğünü muhafaza hususunda, ABD tarafından girilen teşebbüsü memnuniyetle karşıladıklarını beyan ederler. Devlet başkanları bu girişimin aynı şekilde tehdit altında bulunan ülkelere de götürüleceğine inanmaktadır.

3. Devlet başkanları, Ortadoğu'daki son olayların en faal ve etkili şekilde bir ileri alınmasının lüzumunu her zamankinden ziyade ortaya koymuş olduğu kanısındadırlar. Bu sebepten olarak aralarında bu yoldaki işbirliğini takviye etmeyi öngörmüşler. Bu konudaki gayretlerinde Ortadoğu'nun barış, emniyet ve istikrarı ile yakinen ilgili bulunan diğer ülkelerin övgüsüne mazhar olacaklarına emindirler. (Cumhuriyet, 18 Haziran 1958: 5).

Amerikan çıkarması sonucunda, Şemun'un görev süresi bitmiştir. Taraflar, Genelkurmay Başkanı Fuad Şihab'ın cumhurbaşkanı olması konusunda uzlaşmaya varmışlardır. 17 Ağustos 1958 günü Lübnan Parlamentosu Şihab'ı cumhurbaşkanı ilan etmiştir ve kendisi de 23 Eylül'de göreve başlamıştır. Uyguladığı politikaları tarafsızca yürütmesinden dolayı Araplar ve Batılılar tarafından kabul görmüştür.

3.3.5. Lübnan'ın Kıbrıs Olaylarına Yaklaşımı

Balkanların elden çıkması tehlikesi sebebi ile II. Abdülhamit, İngiltere ile yaptığı bir anlaşma ile Kıbrıs'ı geçici olarak İngiltere'ye bırakmıştı. İngilizler söz verdiği adalardan çıkmamışlardır. Kıbrıs'taki Rumlar ise Yunanistan ile birleşip İngiltere'den

kurtulmak istemişlerdir. Rumlar, 1930'lerden itibaren Yunanistan ile birleşme taleplerini sıklaştırmışlardır. Rumlar, soydaş olarak gördükleri Yunanistan ile birleşerek Elen adası haline gelmek istemektedirler. Rumların, Kıbrıs'ı Elen adası yapma hedefine" Enosis" denmiştir. İkinci dünya savaşı Kıbrıslı Rumların bu taleplerini vazgeçirmemiş tam tersi daha da talepkar bir tutum takınmışlardır. Yunanistan da Akdeniz'in en büyük üçüncü adasını olarak Akdeniz'de önemli bir üs elde etmek istemiştir. Bunun üzerine Yunanistan, Kıbrıs sorununu kendi lehinde çözebilmek için 1954'te BM'ye götürme kararı almıştır. Yunanistan, self determinasyon uygulayabilmek amacıyla 1954 ile 1958 seneleri arasında birçok başvuruda bulunmuştur. Yunanistan, bu başvurularının hiç birinde kendi lehine bir sonuç alamamıştır. Dünyadaki organizasyonları üzerinden bir sonuç elde edemeyen Rumlar ve Yunanlar artık kanlı eylemlerini örgütlü hale getirmişlerdir. Adaya Yunanistan'dan gelen Albay Grivas 1955 yılında Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü, Ethniki Organosis Kiprion Agoniston'ı (EOKA) kurmuştur. Bu örgüt daha sonra birçok terör eylemi gerçekleştirmiştir. EOKA'nın kurulması sonrasında adadaki şiddet eylemleri tırmanarak artmıştır. 1955-1958 yılları içerisinde Kıbrıs Türkleri, hem Rumlardan hem Türklerden oluşan 33 köyü zorunlu olarak boşaltılmak zorunda kalmıştır. Kıbrıslı Türkler, Enosis talepleri ve artan şiddet karşısında kendi kendilerine örgütlenme çalışmaları içerisine girmişlerdir. Enosis söylemine karşı olarak Kıbrıs, Türkleri de, "taksim" görüşünü savunmuşlardır (Türkiye Cumhuriyeti Dış ilişkiler Bakanlığı, 2018).

Uluslararası camiada Kıbrıs bu gelişmelere sahne olurken Yunanistan, 1954 yılında Kıbrıs'ın kendilerine bağlanmasını sağlayıp Enosis'i gerçekleştirmenin ilk ciddi adımını atmıştır. Bu maksatla Kıbrıs halkının kendi kaderini belirlemesi gerektiğini savunarak BM'ye başvurmuştur. İngiltere bu durumun kendi içişlerine müdahale olduğunu belirterek BM Güvenlik Konsey'ine gelen bu talebi reddetmiştir (Ercan, 2011: 362). İngiltere bundan dolayı, 1956 yılında, yalnızca Rumların değil, aynı zamanda Kıbrıs Türklerinin de "self determinasyon" isteyebileceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede de bölünme talebinin de geçerli bir seçenek oluşturduğunu beyan etmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dış ilişkiler Bakanlığı, 2018)

Akabinde 13 ve 15 Aralık 1957 tarihinde Kıbrıs'ın self determinasyon hakkı ile ilgili BM Genel Kurulu'nda oylama yapılmıştır (Cumhuriyet, 14 Aralık 1957). Yunanistan, Kıbrıs'taki Türklerin direnişe geçmesinden sonra 5 Aralık 1958 tarihinde Kıbrıs

konusunu BM Genel Kurulu'na taşımıştır. Anlaşmazlığın iki ülke arasında görüşmeler ile çözümlenmesi için tavsiyede bulunulmuştur. Bu gelişmelerden sonra Kıbrıs Rum Toplumunu, Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurulması tezine yönelmiştir. Bu tez Yunanistan hükümeti tarafından da desteklenmiştir (Ercan, 2011: 364).

Lübnan hükümeti bu dönemde Yunanistan ile aralarında iyi ilişkiler geliştirmiştir. Şüphesiz ki böyle bir yaklaşımın oluşmasının en büyük sebebi Lübnan nüfusunun içindeki %9'u bulan Rum nüfus ve diğer Hristiyan gruplardır. Rumlar ve Hristiyan gruplar, hükümete baskı kurmaktadır. Lübnan bu sebeple BM Genel Kurul'unda Kıbrıs ile ilgili oylama yapıldığında her iki günde de Yunanistan'dan tarafa oy kullanmıştır.*

Birleşmiş Milletler'de Lübnan ile ilgili toplantı yapıldığı günlerde TBMM Lübnan'a silah satılmasını gündemine almıştır. Bu kapsamda 8.76/27 cm'lik 6 adet sahra topu, bu toplara ait 10.000 adet mühimmat ve Kırıkkaleli yapımı 81 mm'lik 12 piyade havanı ve 20.000 adet havan mühimmatın Lübnan'a satılması karar alınmıştır. (Cumhuriyet, 14 Aralık 1957). Ancak Lübnan'ın her iki oturumda da Kıbrıs ile ilgili oy hakkını Yunanistan lehine kullanınca yukarıda belirtilen silah ve mühimmatların satışı yapılmamıştır. Birkaç gün önce meclisten karar çıkmasına rağmen bir tezkere ile satışın iptalini sağlamıştır. Bu tezkerede muhalefet de hükümeti desteklemiştir. (Cumhuriyet, 17 Aralık 1957).

Londra ve Zürih görüşmeleri sonucunda Kıbrıs için bağımsız ve tek devlet olma kararı alınca diğer ülkeler Kıbrıs'ı tanımaya başladılar. Lübnan'da aynı şekilde Mayıs 1959 da Kıbrıs'ı tanımayı gündemine almıştır.(Cumhuriyet 20 Mayıs 1959: 3).

* BMGK oylamasını kullanan oyların ayrıntısı için bakınız fotoğraf 21

SONUÇ

Bölgesel güç kavramı ile ilgili teorik çalışmalara yenilerinin eklenmesi ile teorik yaklaşımlar gün geçtikçe artmaktadır. Bölgesel gücün teorik yaklaşımlarının Ortadoğu üzerinden açıklanması ile ilgili çalışmalar ise hala yeterli çoğunluğa erişememiştir.. Ortadoğu ile ilgili yapılan kuramsal yaklaşımlar, ana akım uluslararası ilişkiler teorileri ekseninde ilerlemiştir. Ancak güç kavramı gibi muallak olduğu herkes tarafından kabul edilen kavramların Ortadoğu özelinde sadece ana akım teoriler ile izah edilmesi büyük hata olacaktır. Dengelerin son derece hassas, hesaplamaların son derece karmaşık ve birbiri içerisinde olduğu Ortadoğu’da elbette Ortadoğu ile ilgili yapılan teorik çalışmalar da son derece esnek, çok yönlü ve yeni bakış açıları içermesi bölgenin dinamikleri için anormal sayılmayacak kadar gerçektir.

Ortadoğu’ya özel yeni kuram çalışmaları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kuramlar bölgeyi açıklamak için kullandıkları metot sayesinde klasik teorilerden biraz daha etkili olabilmiştir. L. Carl Brown, adına “Nüfus Edilmiş Siyasal Sistem” dediği bir model geliştirmiştir. Bu modele göre yerel, ulusal ve bölgesel olarak Ortadoğu, dünya siyaseti ile bir bütünlük sergilemektedir. Uluslararası aktörler bu üç alan üzerinden Ortadoğu politikalarına dâhil olmaktadır. John Sapanier ile Christopher Shoemaker tarafından ortaya çıkarılan diğer bir model Patron-Klient İlişkiler modelidir. Bu modelde güçlü olan ülke zayıf ülkeye geniş bir yelpazede destek vererek bölgede patronun temsilciliğinin yapmasını sağlar. Uluslararası arenada da desteğini alır. Binder’in geliştirmiş olduğu Bölgesel Alt Sistemler Teorisi ile küresel güç kutuplaşmalarına bağlı olarak yerelde de kutuplaşmanın sürdüğünü ifade etmektedir. Ortadoğu özelindeki diğer yeni bir teori de Peter Pawelka tarafından geliştirilen Petrolizm ve Hegemonyal Kontrol teorisidir. Ülkelerinin bulunduğu konum itibarıyla teşkil sahip oldukları devasa petrol kaynaklarından ötürü bir güç dengesi oluşturabilmektedirler. Küresel ölçekte olan devletler belirleyici rolde oldukları için petrol dâhil birçok hususta diğer ülkelere üstünlük kurabilmektedir.

Bulduğu bölgede etkin bir güç unsuru olmak isteyen bir ülke klasik teorilerin önermiş olduğu zorunluluklar kadar alternatif teoriler ile alakalı da alternatif yaklaşımlar üretmeye politik manevralar düzenlemeye hazır olmak zorundadır. Türkiye belirtilen zaman dilimlerinde dönemin teorilerine uygun olarak çeşitli manevralar da

bulunmuştur. Dönemin şartları gereği Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirirken çeşitli kazanımlar edinmenin yollarını aramıştır. Bu güç dengesini oluşturabilmek için dönemin önemli ülkelerinden olan Lübnan çeşitli vesileler ile birçok münasebet geliştirilmiştir. Buradan hareketle Türkiye-Lübnan arası siyasi ilişkilerin incelendiği bu tezde Ortadoğu'da komşusu olmayan bir ülke ile ilişkilerinin nasıl olduğu, bu ilişkiler uluslararası ilişkilerin hangi teorisi üzerinden hareket ettiği bölgesel güç çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma göstermektedir ki iki ülke arasında idealiz/liberalizm ekseninde bir bağ kurulmuştur.

Müstakil Lübnan devleti ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Fransızların Lübnan topraklarından çekildiği 1945 yılından itibaren devam etmiştir. Türkiye, Lübnan'ı bağımsız bir devlet olarak kabul eden ilk ülkelerden biridir. O dönemden itibaren ilişkiler iki ülkenin siyasi durumuna göre şekillenmiş; kimi zaman kuvvetlenmiş kimi zaman da seyrek bir şekilde sürmüştür. Türkiye Lübnan'ın zor zamanlar geçirdiği iç savaş döneminde bile büyükelçiliğini kapatmayarak Lübnan'a göstermiş olduğu önemi ispat etmiştir. 20. Yy boyunca hareketli bir çizgide seyreden iki ülke arası siyasi ilişkilerin en yoğun dönemini kuruluş yılı olan 1946 yılından 1958 yılına kadar olan süreçte yaşanmıştır.

Hatay meselesinin durulmasından sonra Türkiye hem Suriye'nin hem de Lübnan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Türkiye Lübnan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıdığı için Lübnanlılar nezdinde bu durum sevinç ile karşılanmıştır. Lübnan hükümeti bu sevincin de etkisi ile olacak ki Lübnan'ın bağımsızlığını kabul ettiğimiz 6 Mart 1946 tarihinden yaklaşık 3 ay sonra Türkiye'ye geniş katılımlı bir ziyaret tertip etmiştir. Lübnan heyetinin bu ziyareti başta Cumhurbaşkanı Beşara El-Huri olmak üzere en üst düzeyde katılım sağlanmıştır. Bu ziyaretler esnasında Yüksek Tarım Enstitüsü, harp okulları, köy enstitüleri ziyaret edilmiştir. Lübnan Başkanı Mulla, İnönü ile yapılan anlaşma ile Lübnanlı öğrencilerin Türkiye'de eğitime gönderilmesine yönelik anlaşmalarını belirtmiş ve İstanbul'da bir konsolosluk açılacağını duyurmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin Ortadoğu ile olan bağlarını kuvvetlendirmiştir. İki ülke arasında eğitimin, teknolojinin ve diplomatik ilişkilerin olumlu yönde geliştiği gözlemlenmiştir. Yüksek Tarım Enstitüsü ve köy enstitüleri ziyaretleri ve bundan sonra Lübnanlı öğrencilerin Türkiye'de eğitim görmeleri, Türkiye'nin eğitim ve teknik açıdan

Lübnan'dan daha iyi olduğunu göstermiştir. Lübnanlı öğrencilerin Türkiye'de eğitim görmeleri Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğine güç katacak bir unsurdur. Öğrenciler Türkiye'nin gönüllü elçileri olarak memleketlerine döndüklerinde aslında Türkiye'nin yumuşak gücünü sağlamış olacaklardır. Büyükelçilik ile beraber İstanbul'da bir konsoloslukun oluşturulması, Lübnan ile diplomatik bağları geliştirirken aynı zamanda Ortadoğu ile ilgili ilişkilerin de gelişmesine artı değer sağlamıştır. Türkiye, bölgede yapacağı anlaşmalar ile alakalı karşılıklı görüşmeler hususunda önlem almıştır; Lübnan'ın ve diğer Arap ülkelerinin kırmızıçizgisi olan Filistin meselesi hususu ile ilgili sorular ile karşılaşmamak için İsrail'in olası anlaşmaların bir parçası olamayacağını belirtmiştir. Bu minvalde bir yaklaşım, Türkiye'nin Arapların sosyo-politik yaklaşımları hususunda da doğru politikayı tercih ettiğini göstermiştir. İsrail'e karşı uygulanan bu mesafeli yaklaşım Türkiye'nin Ortadoğu'da içselleştirilmesini sağlayan diğer unsurlardan biridir.

Tarihler 1955 Nisan'ı gösterdiğinde Lübnan Cumhurbaşkanı Kamil Şemun yanında üst düzey yetkililer ile beraber Türkiye'yi ziyarete gelmiştir. Bu ziyaret akabinde Türkiye'nin Lübnan'daki temsilciliği, büyükelçilik seviyesine çıkarılmıştır. Aynı şekilde Lübnan'ın Türkiye'de maslahatgüzarlık seviyesinde olan temsilciliği de büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir. Yine aynı zamanda bu ziyaretler kapsamında bir de ticaret anlaşması yapılmıştır. Anlaşmayı Türkiye adına başbakan Adnan Menderes ile Lübnan hükümeti adına Lübnan Başbakanı Sami El-sulh imzalamışlardır. İki ülke arasında akdedilecek nihai bir seyrüsefer ve ticaret anlaşması yapılmıncaya dek modüs vivendi* şartları üzerinden Lübnan ve Türkiye karşılıklı olarak taraflara ticaret,

* Bir devletin diğer bir devlet ile aralarında kesin hükümlere bağlı olacak şekilde hazırlanacak yeni bir anlaşmaya kadar imzaladıkları geçici anlaşmanın adına modüs vivendi denir.

seyrüsefer ve gümrük konularında en üst seviyeden devlet imtiyazı tanıyacaktırlar. Anlaşma, ticaretin kontrolünü sağlamak için bir karma komisyonun kurulmasını içermektedir. Anlaşmanın normal süresi bir yıl olup fesih için taraflardan birinin 2 ay öncesinden başvurusu olmadığı sürece akit kendini yenileyecektir. Bu sayede Türkiye Ortadoğu'nun kalbi olarak tanımlanan Lübnan pazarına giriş sağlamış olup buradan Ortadoğu'daki diğer ülkelere sirayet etme şansı yakalamıştır. Haliyle bu anlaşma Türkiye'nin bölgedeki gücünü ve etkinliğini kuvvetlendirmesi açısından elde edilmiş önemli bir kazanımdır.

Görüşmeler sırasında Türkiye, Lübnan'ı Bağdat Paktına davet etmiştir. Lübnan heyeti pakta davet ile alakalı bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğ ilan edildikten sonra basında ve ilgili mecralarda heyecanla karşılanmış ve Lübnan'ın Bağdat Paktı'na daha da yakınlaştığı intibasını oluşturmuştur. Türkiye'de, bu tebliğ sayesinde Irak ile gerçekleşen yakınlaşmayı sabote etme niyetinde olan başta Mısır olmak üzere bazı Ortadoğu ülkelerinin pakta daha sıcak bakabileceği umudu oluşmuştur. Her ne kadar Lübnan'ın pakta hemen girmesi beklenmese de diğer devletler üzerinde oluşturacağı pozitif etki sayesinde o günlerde pakta olan itibarın artacağı temenni edilmiştir. Tebliğ, paktın gerekliliğini yansıttığı için pakt aleyhtarlığının yanlış olduğu ikinci bir Arap devleti tarafından da bu vesile ile ikrar edilmiştir. Diğer bir açıdan tebliğde pakttaki maddelerin benimsendiği ifadesi ile diğer devletler için bir ikaz da söz konusu olmuştur.

Belirtilen tarihlerde iki ülke arasında gerçekleştirilen görüşmelerde sürekli olarak ortak geçmişe sahip iki dost ülke mesajı vurgulanmıştır. Geçmişte beraber yaşayan iki ülkenin aynı şekilde tekrar bir araya gelebileceği vurgusu da yapılmıştır. Ortak kültürlere sahip olma çıkarımı sadece bu tebliğ ile sınırlandırılacak bir karar değildir. Örneğin; Lübnan Başbakanı Sadi Molla Perapalas'ta gazetecilere düzgün bir Türkçe ile demeç vermiştir. Annesi İstanbullu bir Türk olan Molla, askerliğini Osmanlı kuvvetleri altında yapmıştır. Ziyareti esnasında dahi dayıları İstanbul'un Kadıköy ilçesinde ikamet etmektedirler. Kendisinden sonra başbakanlık makamına gelen Sami El-sulh da Nisan 1955'teki heyetle Türkiye'yi ziyaretlerinde geçmişte beraber tahsil gördüklerinden İstanbul Üniversitesi'nin Hukuk Bölümü'n deki okul hatıralarını beraber yâd etmek için dönemin TBMM Başkanı Refik Koraltan ile resmi programın dışında görüşmüştür. Tüm bunlar Türkiye'nin kendi bölgesinden geçmişten beri nasıl bir eser bıraktığının en büyük göstergesidir. Dahası dönemin birçok Arap siyasetçisi Türkiye'den birçok dost

ve akrabaya sahiptirler. Adnan Menderes'in Şam'ı ziyareti esnasında Suriye Cumhurbaşkanı Haşim el Atasi heyete Türkçe hitap etmiştir. Suriye Dış İşleri Bakanı Feyzi Attasi, mecliste çıkarlarımız gereği hükümetimiz Türkiye ile beraber hareket etmeyi düşünmektedir. Bu durum kabul edilmeyecekse istifa etmeye hazırım deyip Türkiye'den yana keskin bir duruş sergilemiştir. Bu etkileşim gösteriyor ki Türkiye her yönü Lübnan başta olmak üzere komşu ülkeleri etkisi altına almıştır.

Yine iki ülke arasında iki ülkenin cumhurbaşkanlarının adı ile alınan öğrenci değişim burs programı ile alakalı anlaşmaya varılmıştır. Bu vesile ile Arapça için eğitim fırsatı oluşturulurken Lübnan'ın da Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı üzerine öğrenci gönderilmesi sayesinde eskiden bölgede ihdas edilmiş, dil bağlantısının da devamı sağlanmış olacaktır. Türkçe öğrenen Arap gençleri de bu sayede Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynaklık edebilecek bir süreci oluşturacaktır. Türkiye böylelikle kültürel etki alanını eğitim üzerinden de Lübnan içerisinde geniş kitlelere ulaştırmış olacaktır.

Aynı şekilde dönemin küresel yapılanması gereğince civar ülkeler ile bölgesel tabanlı ortak hareket etmeyi zorunlu hale getirmiştir. Türkiye her ne kadar Lübnan devleti ile ortak bir bölgeyi paylaşırsa da ortak sınıra sahip değildir. Ortak sınırın olmamasından dolayı Lübnan, bölgesel bir yapılanma olması durumunda Suriye'nin muhakkak suretle bu yapılanmanın tarafı olması gerektiğini belirtmiştir. Bu sebeple karşılıklı müzakerelerde Türkiye'nin Suriye'yi de ikna edip etmemesi hususu da görüşülmüştür. Türkiye'nin Lübnan'ı pakta daha kolay bir şekilde dâhil edebilmesi için; önceden Suriye'yi ikna etmesi gerektiği bilmektedir. Suriye'nin pakta taraf olabilmesi için Lübnan Hükümeti de çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Heyetler arası gerçekleşen bir görüşmede Lübnan Dışişleri Bakanı A. Nakkaş, yakın zamanda Şam'a gideceğini ve burada Ortadoğu'nun problemlerini ve yeni gelişen siyasi olayları değerlendireceğini ifade etmiştir. Nakkaş, aslında Türkiye'de yaşanan sıcak gelişimlerin Şam'da da değerlendirilmesi ve dahi Şam yönetiminin pakt ile ilgili tavrını yumuşatması için girişimlerde bulunmuştur.

Her ne kadar başlarda Suriye hükümeti de pakta olumlu bakmış olsa da muhalefetin tepkisi ile bu yakınlık karara bağlanamamış ve hükümetin değişip pakt karşıtı bir hükümetin göreve gelmesi ile Suriye'nin pakta taraf olma durumu ortadan kalkmıştır. Siyasi kararlarında geçmişten beri Suriye'yi hesaba katmaksızın hareket etmek

istemeyen Lübnan, pakta dâhil olmak istemesine rağmen Arap Birliği'nin ama özellikle Suriye'nin pakta sıcak bakmaması sebebi ile Bağdat Paktı için herhangi bir hamlede bulunamamıştır. İlerleyen yıllarda Suriye ve Mısır hükümetlerinin birbirlerine yaklaşımları Lübnan'ın pakta dâhil olma ihtimalini yaşanan gelişmelerden dolayı azaltmıştır.

Sonuç olarak Lübnan pakta dâhil olmamıştır. Ancak iki ülke arasına seyreden gelişmenin bu belirsizlik durumu gibi arafta kaldığı söylenemez. Siyasetçisi ve halkı ile beraber Lübnan'ın önemli bir kesimi Türkiye'nin yanında yer almıştır. Hatta öyle ki Celal Bayar Haziran 1955'te Lübnan ziyaretindeyken Zahle halkı Bayar'ın geçeceği yolu kapatıp kendisini misafir etmek istemişler. Programda olmadığı halde böylelikle Zahle şehrinde de kısa bir ziyaret tertip edilmiştir. Halkta olduğu kadar aydınların da Türkiye'ye olan muhabbetleri Türkiye'yi diğer Araplara karşı savunacak kadar fazladır. Bunun en büyük kanıtlarından biri de El-Belağ Gazetesi'nde Mısırlı bir dergiye karşın hazırlanan yazıdır. Mısır'a ait Ruz Elyusuf dergisinde çıkan karikatürde Adnan Menderes bir köpek olarak tasvir edilmiştir. El-Belağ Gazetesi de tüm dünya basının onun başarılı bir siyasetçi ve Arap dostu olduğu, Lübnan'ı dâhil etmek istediği paktın aslında Arapların hayrına bir yapılanma olduğunu savunmuştur.

Irak dışında bir başka Arap ülkesinin pakta dâhil olmaması, Arap dünyasındaki kararlı direniş ve nihayet ABD'nin pakta doğrudan üye olma cesaretinin kırılmasıyla birlikte Bağdat paktı bir anlamda ölü doğmuştur.

İki ülke arasında yaşanan gelişmeler sadece Bağdat Paktı çevresinde şekillenmemiştir. Cumhurbaşkanı Huri'nin Türkiye'yi ziyaret ettiği dönemde başlayıp sonrasında da Bağdat Paktı dışındaki konularda da ilişkiler sürdürülmüştür. Bağlantısızlar hareketinin şekillendiği Bandung Konferansında Irak, Türkiye ve Pakistan Batı yanlısın cenahın temsilciğini üstlenmişlerdir. Lübnan'da bu konferansta tarafını belli ederek Türkiye ile aynı safta durmuştur. Lübnan'ın safını belli etmesi göstermektedir ki Türkiye ve Lübnan'ın siyasi yaklaşımları birbirine çok yakındır. Bunun en büyük sebebi iki ülkenin de politik yaklaşımlarının Batı eksenli olmasıdır.

İngiltere ile Mısır arasında Ekim 1954 te yapılan anlaşma ile Süveyş kanalının devri plana bağlanmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda yaşanan gelişmeler iki ülke arasında gerilimi oldukça tırmandırmıştı. İngiltere durumu kendi lehine çekmek için türlü

girişimlerde bulunmuştur. Mısır ise İngiliz çıkarları için yapılan faaliyetleri kabul etmemiştir. Mısır, İki ülke arasında gerilimi yumuşatmak ve sonuca ulaşmak için arabulucu olarak Türkiye'yi uygun görmüştür. Mısır'ın arabuluculuk için Türkiye'ye başvurmak istemesinin en büyük sebepleri arasında Batı ile ilişkilerinin iyi olması, bir İslam ülkesi olması ve en önemlisi de Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlarda tekrar hâkimiyetini kurması olmuştur. Türkiye'nin bu teklifi kabul etmesi için de Mısır'ın Süveyş ile ilgili tezlerini destekleyebilecek ve Türkiye ile ilişkileri iyi olabilecek bir Arap devleti gerekmiştir. Lübnan son zamanlarda Türkiye ile aralarındaki ikili ilişkiler sebebi ile en iyi tercih olmuştur. Bu sebeple Türkiye'yi ziyarete gelen Lübnan hükümeti, Londra Konferansı öncesi Türkiye'den arabulucu olmasını istemiştir. Süveyş için arabuluculuğu Türkiye'den istemesi her ne kadar Türkiye konferans esnasında İngiltere yanlısı yaklaşımı desteklese de, iki ülkenin birbiri ile olan iyi ilişkilerinden kaynaklanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abdallah, H. (1999). "Power", *A Dictionary Of International Relations And Conference Terminology*. Beirut: Libraire Du Liba.
- Acar, İ. C. (1989). *Lübnan Bunahımı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ahyan, V. ve Ö. Tür. (2009). *Lübnan; Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye İlişkileri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Akdevelioğlu, A. ve Ö. Kürkçüoğlu. (2012). *Orta Doğu'yla İlişkiler, B. Oran, (Ed.) Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgele içinde. Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2001). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AKDITYK) Türk Tarihi Kurumu (TTK) Yayınları.
- Armaoğu, F. (2004). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, İstanbul: Alkım Yayınevi. https://www.academia.edu/35443878/prof-dr-fahir-armaoglu-20-yzyl-siyasi-tarihi_1_.pdf, (etkileşim tarihi: 29 Mart 2018).
- Arslan, E. Ş. (2009). *İttihatçı Bir Arap Aydın Anıları*, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Atabay, M. (2016). *Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Ateş, T. (2009). *Siyasal Tarih*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydemir, Ö. K. (2015). *Lübnan Türk Ağızları*. İstanbul: Nokta Yayınevi.
- Boran, Y. (2013). *Ortadoğu Labirenti*. İstanbul: Edebiyat Odası Yayınları.

- Bozarslan, H. (2018). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğunun Sonundan El-Kaide'ye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burchill, S. (2014). “Liberalizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Küre Yayınları. S. Burchill* (drl). M. A. Ağcan ve A. Aslan (çev.). İstanbul: Küre Yayınları. 81-119 (orijinal baskı tarihi 2013).
- Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, C. Reus-Smit, J. True. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Carr, E. H. (2001). *The Twenty Year Crisis, 1919-1939, An Introduction to the Study of International Relations*. New York:Perennial.
- Choueiri, Y. M. (2005). *Ortadoğu Tarihi*. F. Aytuna (çev). İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Dağ, A. E. (2005). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Dağ, A. E. (2013). *Suriye Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü*. İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı.
- Davutoğlu, A. (2013). *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir. S. ve A. B. Varlık. (2013). “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*. H. Çomak ve C. Sancaktar (Ed.). İstanbul: BETA Yayıncılık.
- Eralp, A. (2011). *Devlet ve Ötesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ercan, M. (2011). *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, (Ed: M. Ercan). Nobel Yayın, Ankara
- Fahmy, K. (2010). *Paşanın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, D. Zarakolu(çev). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Farrell, M, B. Hettne. ve L. V. Langenhove. (Ed.). (2005). *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*. Londra: Pluto Press.

- Fraser, T.G. ve A. Mango. ve R. Mcnamara. (2011). *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Et-Tavil, M. E. G. (2012). *Arap Alevileri Tarihi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gönlübol, M. ve A. H. Ülman. ve A. S. Bilgi. (1993). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Heywood, A. (2016). *Küresel Siyaset*. N. Uslu ve H. Özdemir. (çev). 4. Baskı. Ankara: Adres Yayınları. (orijinal baskı tarihi 2011)
- Husrev, N. (1967). *Sefernâme*. Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul: Yayınları.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı Devletinin Mısır Yemen Hicaz Meselesi*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Kant, I.ve T. Humphrey. (1983). *Perpetual Peace, And Other Essays On Politics History and Morals*. İndiana: Hackett Publishing,
- Karadeniz, O. (Ed.). (2007). *Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de Eğitim ve Beşeri Sermaye*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kor, Z. T. (2009). *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, İlke Yayınevi*, İstanbul:
- Karpowicz W. J. (2010). *A History of Political Philosophy*. New York:Global Scholarly Publication.
- Kösebalaban, H. Çeviren; H. İnanç. (2014). *Türk Dış Politikası*. Ankara: Bigbang Yayınları.(https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=0eqiMAj0eQQC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Karpowicz+a+history&ots=-rN_ZiPcry&sig=5ivzATB_3UJ-v2IEiRvGmrWZ2eI&redir_esc=y#v=onepage&q=Karpowicz%20a%20history&f=false (20 Eylül 2018)

- Kunti, M. ve S. Akşin. (2009). *Türkiye Tarihi 3; Osmanlı Devleti 1600-1908*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kürkçüoğlu, Ö. E. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Lapidus, I. M. (2018). *İslam Toplulukları Tarihi Cilt 2: 19. Yüzyıldan Günümüze*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Locke, J. (1997). *Political Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Machiavelli, .N. *Söylevler, Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*. A. Tolga, (çev). İstanbul: Say Yayınları. (orijinal yayın tarihi 1517).
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*, B.Oran, Ü. Oskay. (çev.) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği(orijinal baskı tarihi 1948).
- Morgenthau, H. J. (2012). *The Concept Of The Political*. New York: Published by Palgrave Macmillan.
- Nohutçu, A. ve H. Çomak. ve Y. Aklar. (2007). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Nye, J. S. Jr. (2017). *Yumuşak Güç*. R. İnan-Aydın (çev.), İstanbul: BB101 Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1980).
- Odeh, B.J. (1986). *Lübnan'da İç Savaş*. Y. Alogan. (çev.). İstanbul: Belge Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1985)
- Ollman, B. (2012). *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, çev. Ayşegül Kars, Yordam Kitap, İstanbul: (orijinal baskı tarihi 1971)
- Oran, B. (Ed).(2012). *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özey, R. (2002). *Amerikalılaşmak*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Salıbı, K. (1988). *A House Of Many Mansions The History Of Lebanon Reconsidered*. London: I.B.Tauris & Co Ltd Publishers.
- Sayılgan, A. (1976). *Ansiklopedik Marksist Sözlük*. İstanbul: Otağ Yayınları.

- Soysal, İ. (1991). “Bağdat Paktı”, *Bellekten*, Ankara: TTK Basımevi.
- Skinner, Q. *Machiavelli*, Atila, C. (çev.) (2004). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, (orijinal baskı tarihi 1981)
- Sönmezoğlu, F. Ü. Arıboğan. G. Ayman ve B. Dedeoğlu. (1996). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları.
- Sweezy, P. and C. Bettelheim. (1974). *Kapitalizm 'den Sosyalizme Geçiş Sorunu Üzerine*, İstanbul: May Yayınları.
- Şimşirgil, A. (2009). *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi: Kayı III*, İstanbul: KTB Yayınları.
- Taheri, A. (2008). *Andishe Siyasi Gharne Bistom, İran wa Eslam (20. YY Siyasi Düşünce Tarihi, İran ve İslam)*. Tahran: Sanjesh Yayınevi.
- Tonak, E. A. S. Savran N. Satlıgan (2012). *Kapital'in Planı ve Kapitalist Devlet Üzerine Bir Not*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Turan, O. (2005). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Umar, Ö. O. (2013). *Bağdat Paktı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi,
- Uysal, A. (2011). *Ortadoğu'da Türkiye Algısı: Mısır Örneği*. SDE Yayınları.
- Wendt, A. (2006). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yalçın, D. ve Y. Akbıyık. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- Yalvaç, F. (2008). Hegel'in *Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yılmaz, A. (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori-Temel Kavramlar-Yeni Gelişmeler*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Zelyut, S. (2012). “Makyavelyen Virtü”. *Virtü, Machiavelli, Makyavelizm, ve Modernite* Cemal B. A.(drl) İstanbul: Dost Kitapevi Yayınları.

Sürekli Yayınlar

- Avcı, Y.ve Ç. Söker. (2017). Tanımsızlıktan Anlaşılmazlık Sorununa: Uluslararası İlişkilerde Karl Marks. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd/issue/33600/372877>). *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 8.2, 1-34.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, *Teori ve Analiz, AÜ Siyasal Bilgiler Dergisi*, No:1.4, 71-114.
- Barnett, M. and R. Duvall. (2005). Power in International Politics, *International Organization*, 59.1, 39-75.
- Bostancı, M. ve E. Karaca. (2018). Bağdat Paketi'ne Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14.27, 123-153.
- Bulut, C. (2013). Yabancı Sermayenin Önemi Kapsamında Türkiye-Azerbaycan Ekonomilerinin Değerlendirilmesi (The Evaluation of Turkish – Azerbaijani Economies in the View of the Importance of Foreign Capital). (https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/45858925/Yabanci_sermayenin_onemi.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DYabanci_Sermayenin_Onemi_Kapsaminda_Turk.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20190906%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20190906T073548Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=1d42c2f9ac1c88ab21164bcdbee40136944f3cf083f6b9498e251163d467066) *Journal of Qafqaz Universit.* 9.9, 113-124. (18 Ağustos 2018)
- Çağlar, E. ve O. Mumcu. (2006). Türkiye'nin Nüfusu Zenginlik Kaynağı Olabilir mi?, *Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü, Politika Notları*. PN-E:02. 1-20. (15 Mayıs 2019)
- Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science*, 2.3, 201-015

- Dinçer, O. B. ve M. Kutlay. (2012). Türkiye'nin Ortadoğu'daki "Bölgesel Güç" Potansiyeline Ampirik Bir İnceleme, *Akademik ORTADOĞU*. 6.2, 61-97.
- Doyle, M. W. (1986). Liberalism and World Politics, *The American Political Science Review*. 8.4, 1151-1169.
- Duman, S. (2005). Ortadoğu Krizleri ve Türkiye, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/788/10121.pdf>). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S.35-36, 312-332. (01 Mart 2019)
- Kennedy, G. ve A. Smith. (2009). the Invisible Hand: From Metaphor to Myth, *Econ Journal Watch*. 6.2, s.239-240.
- Özalp, O. N. (2013). Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu'da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 48.1, 43-59
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç; Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, *Ankara Ünverstesi SBF Dergisi*, 63.3, 113-144
- Saklı, A. R. (2013). Fordizm'den Esnek Üretim Rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Bilimler Dergisi*. Cilt:12.44, 107-131
- Schirm, S. A. (2010). Leaders in Need of Followers: Emerging Powers in Global Governance, *European Journal of International Relations*, 16. 2, 197-221
- Stone, A. (1994). "What is Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory", *The Review of Politics*, 56. 3, 441-474
- Yeşilbursa, B. K. (2011). Tarihin Peşinde, *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6.1, 85-100
- Yılmaz, H. (2016). Adnan Menderes Dönemi Türlikiye Ortadoğu İşkileri. *Birey ve Toplum Dergisi*, 6.12, 203-232

Diğer Yayınlar

- Ahmet Hamdi DİNLER A. H. (2010), *Türkiye Bölgesel Güç Olabilecek mi?*, (http://ekenek.gen.tr/?islem=paket/sayfaP/sayfa_detay.php&sayfa_id=202, (e.t: 10.11.2018).
- Alptekin, C. (2012). Türkiye'nin Bölgesel Güç Olabilirliğinin Dış Ekonomik İlişkiler Ve Dış Politika Bağlamında Analizi (2000-2011) *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kafkas Üniversitesi.
- Bekfelavi, K. (2017). Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Ve Yunus Emre Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Bilge, M. L. (2003). "Lübnan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- CIA. (2018). "Lebanon-2018" *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (12 Aralık 2018).
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1958, Cilt No:6.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1958, Cilt No:7.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No:0001, Yıl:1946 Cilt No:2.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No:0001, Yıl:1955 Cilt No: 1.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1955, Cilt No:2.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1955, Cilt No:5.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1956, Cilt No:6.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1957, Cilt No:1.
- Cumhuriyet Gazetesi*, , Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1957, Cilt No:2.
- Cumhuriyet Gazetesi*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Sicil No: 0001, Yıl:1957, Cilt No:3.

- Çamır, M. (2009). Yumuşak Güç Kavramı Ve Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
- Çiyan, H. Y. (2007). Manda İdaresinden Sonra Lübnan Ve Lübnan-Türkiye İlişkileri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Göyünç, N. (1985). Tarihte Türk-Arap Münasebetlerine Kısa Bir Bakış, *Türk Arap İlişkileri İncelemeleri Danışma Toplantısı*, İstanbul: 9-12 Kasım 1985, İstanbul Türk Arap İlişkileri İnceleme Vakfı
- GSYİH'nin Önemi Ve USDTRY İle Arasındaki İlişki.* (2016). <http://www.byborsa.com/gsyihnin-onemi-ve-usdtry-ile-arasindaki-iliski>, (01 Ocak 2019)
- Gül, A. (2010). Küresel ve Bölgesel Güçlerin 2003 Sonrası Irak Siyasetine Etkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Beykent SBE.
- Güngen, C. (2016). *Marks'ta Üretim Tarzı Ve Üretim Tarzının Değişim Yasası.* <http://www.cangungen.com/2016/08/13/marksta-uretim-tarzi-ve-uretim-tarzinin-degisim-yasasi/#more-3154> (01 Şubat 2019).
- "Hür, A. (2013). Sene 1952: Kahire'de 'Kara Cumartesi', Radikal Gazetesi. www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/sene-1952-kahirede-kara-cumartesi-1140764/. 3154 (28 Şubat 2019).
- Keykavosiiranagh, S. (2015). Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Hegemonya. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Kolbaşı, A. Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/uluslararasıpolitika.doc. (20 Şubat 2019).
- TEB, Türk Ekonomi Bankası, Bnp Paribas Ortaklığı, https://tebledisticaret.com/tr?supprimer_home_critere_pays=oui. (28 Mayıs 2019).
- Oytun, O. (2015). *Türkiye-Lübnan Dostluk Köprüsü: Lübnan'da Türk Varlığı Ve Osmanlı Mirası*. Ankara: ORSAM.

- Politik Akademi, *Eisenhower Doktrini ve Türkiye'ye Etkileri*, <http://politikakademi.org/2011/03/eisenhower-doktrini-ve-turkiyeye-etkileri-2/>. (21 Ocak 2019).
- Sağlam, Z. (2014). *Güç Kavramı ve Ortadoğu'da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması*. <https://insamer.com/wp-content/uploads/2014/02/Güç-kavramı-ve-Ortadoğuda-değişen-dengeler-üzerinden-güç-okuması.pdf>. (08 Ekim 2018).
- Saygılı, Ş. C. Cihan, H. Yurtoğlu. (2015). *Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Verimlilik Ve Büyüme: 1972-2003*, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/T%C3%BCrkiye_Ekonomisinde_Sermaye-Birikimi_Buyume_ve_Verimlilik_1972-2003.pdf (18 Mayıs 2019).
- Ticaret Bakanlığı. (2019). *Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/lubnan/ulke-profil/dogrudan-yabanci-yatirimlar>. (10 Temmuz 2018).
- Ticaret Bakanlığı, *Türkiye ile Ticaret*. <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/lubnan/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>. (01 Mayıs 2019).
- Türk Dil Kurumu*, “güç”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=g%C3%BC%C3%A7. (20 Mart 2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış ilişkiler Bakanlığı, *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı*. http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (21 Nisan 2018).
- Türkman, S. (2005). Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları (1919-1973). *Yayınlanmamış Doktora Tezi* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarih Enstitüsü.
- Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *Gücün Unsurları*. <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-e-f-g>. (10 Nisan 2018).

Yardımcı, S. (2011). Türkiye’de İnsan Sermayesi Birikiminin Doğrudan Yabancı Yatırımları Teşvik Etkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

EKLER

Ek-1: Fotoğraflar

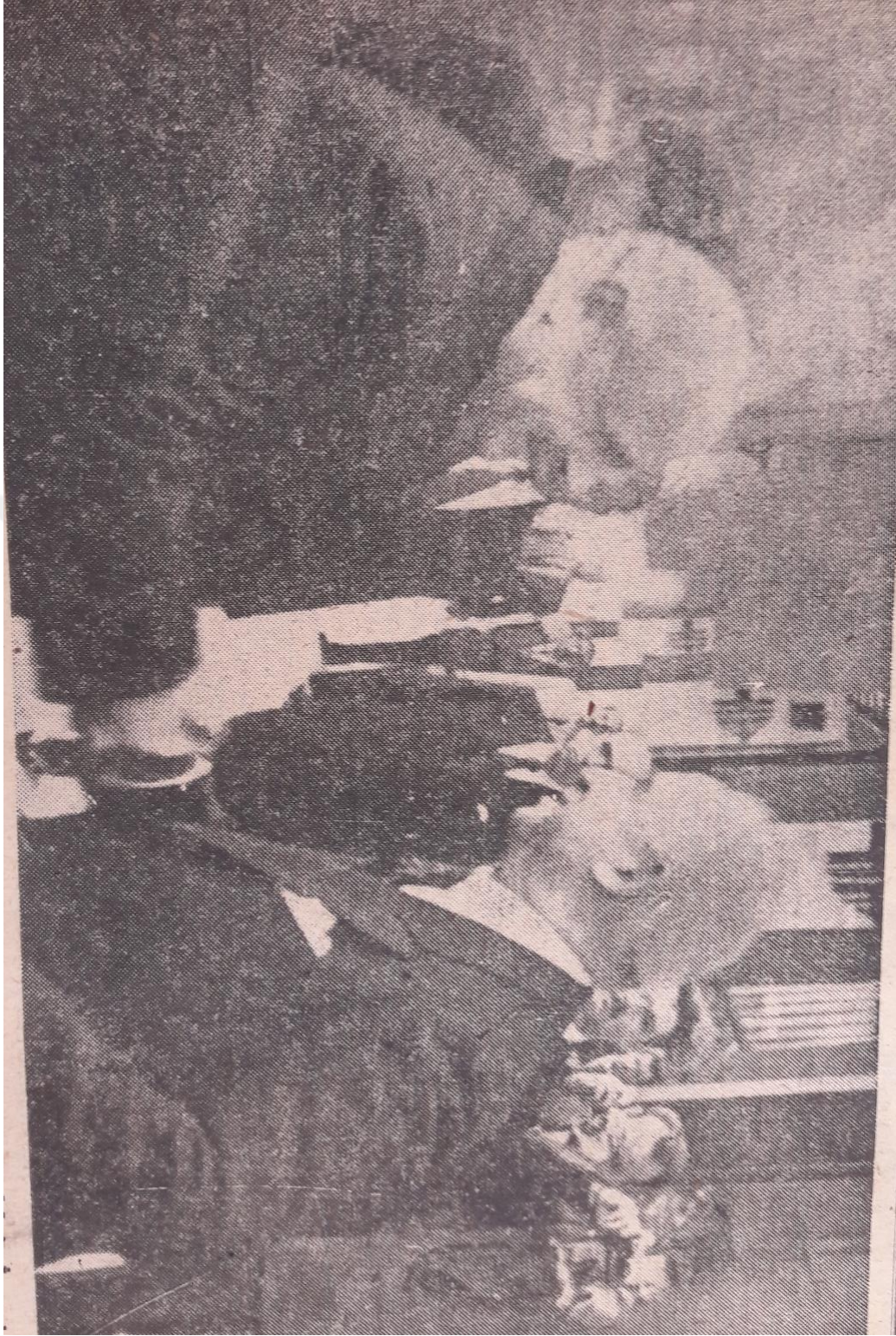
Ekte belirtilen tüm fotoğraflar Cumhuriyet Gazetesi'nden alınmıştır.

Fotoğraf 1: Bağımsız Lübnan'ının ilk cumhurbaşkanı Beşara El-Huri (20 Haziran 1946).

Fotoğraf 2: Lübnan Başbakanı Sadi Molla.(21 Haziran 1946).

Fotoğraf 3: *İsmet İnönü tren garında Beşara El-Huri ile tokalaşıyor (21 Haziran 1946).*

Fotoğraf 4: Beşara El-Huri tren garında İsmet İnönü ile tören alayını selamlıyor (21 Haziran 1946).

Fotoğraf 5: Sadi Molla, İsmet İnönü ve Beşara El-Huri(soldan sağa) yan yana (22 Haziran 1946)

Fotoğraf 6: Lübnan heyeti onuruna verilen akşam yemeği (23 Haziran 1946)

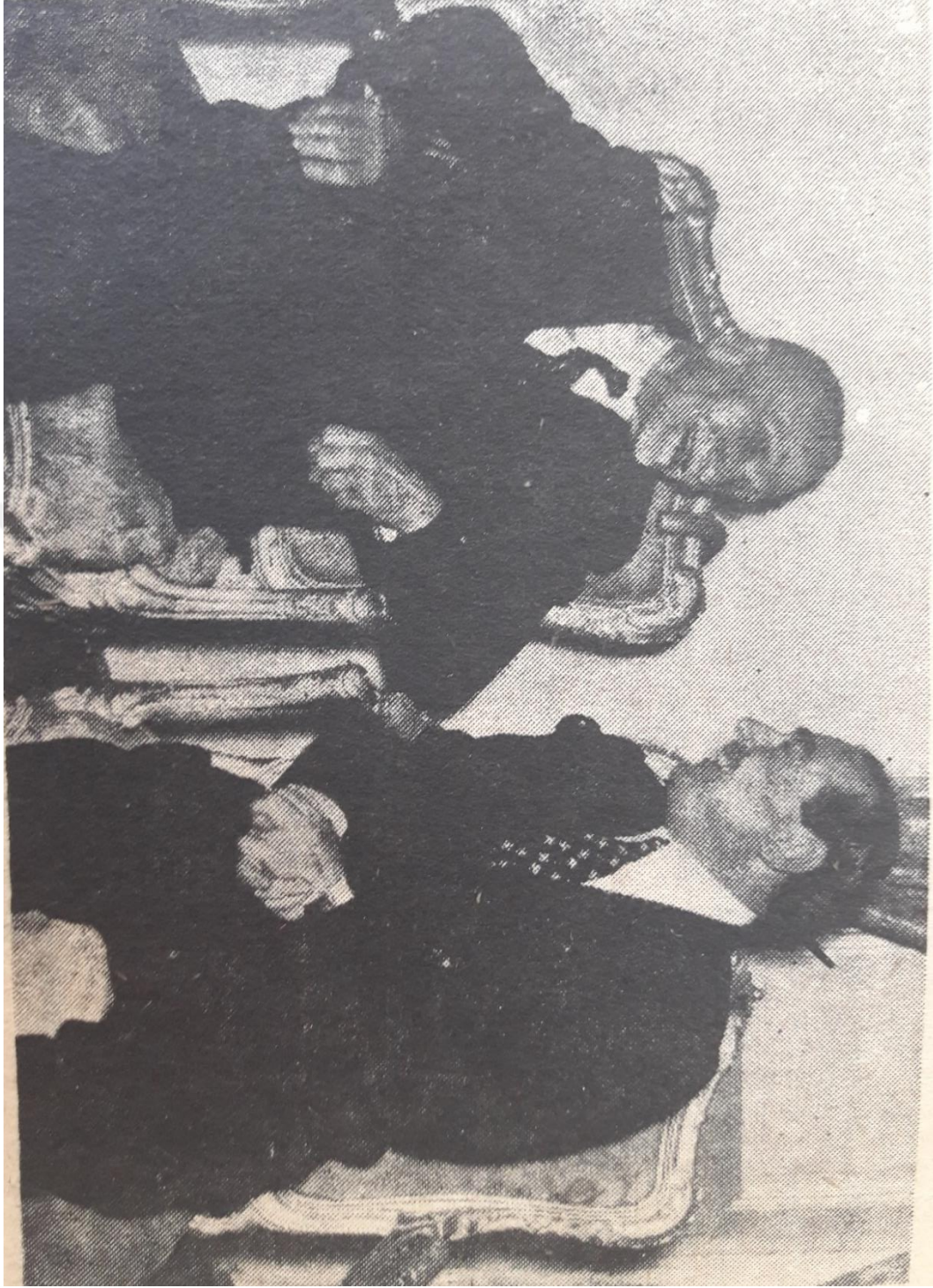
Fotoğraf 7: Lübnan heyeti, Anıtkabir'i ziyaret ediyor (24 Haziran 1946).

Fotoğraf 8: *Lübnan heyeti Haydarpaşa garından çıkarken (25 Haziran 1946)*

Fotoğraf 9: *Adnan Menderes, Lübnan Cumhurbaşkanı El-Huri ile beraber (26 Haziran 1946)*

Fotoğraf 10: Menderes, Suriye Cumhurbaşkanı ile beraber.(17 Ocak 1955)

Fotoğraf 11: *Menderes, Şemün ve El-sulh ile beraber (19 Ocak 1955)*

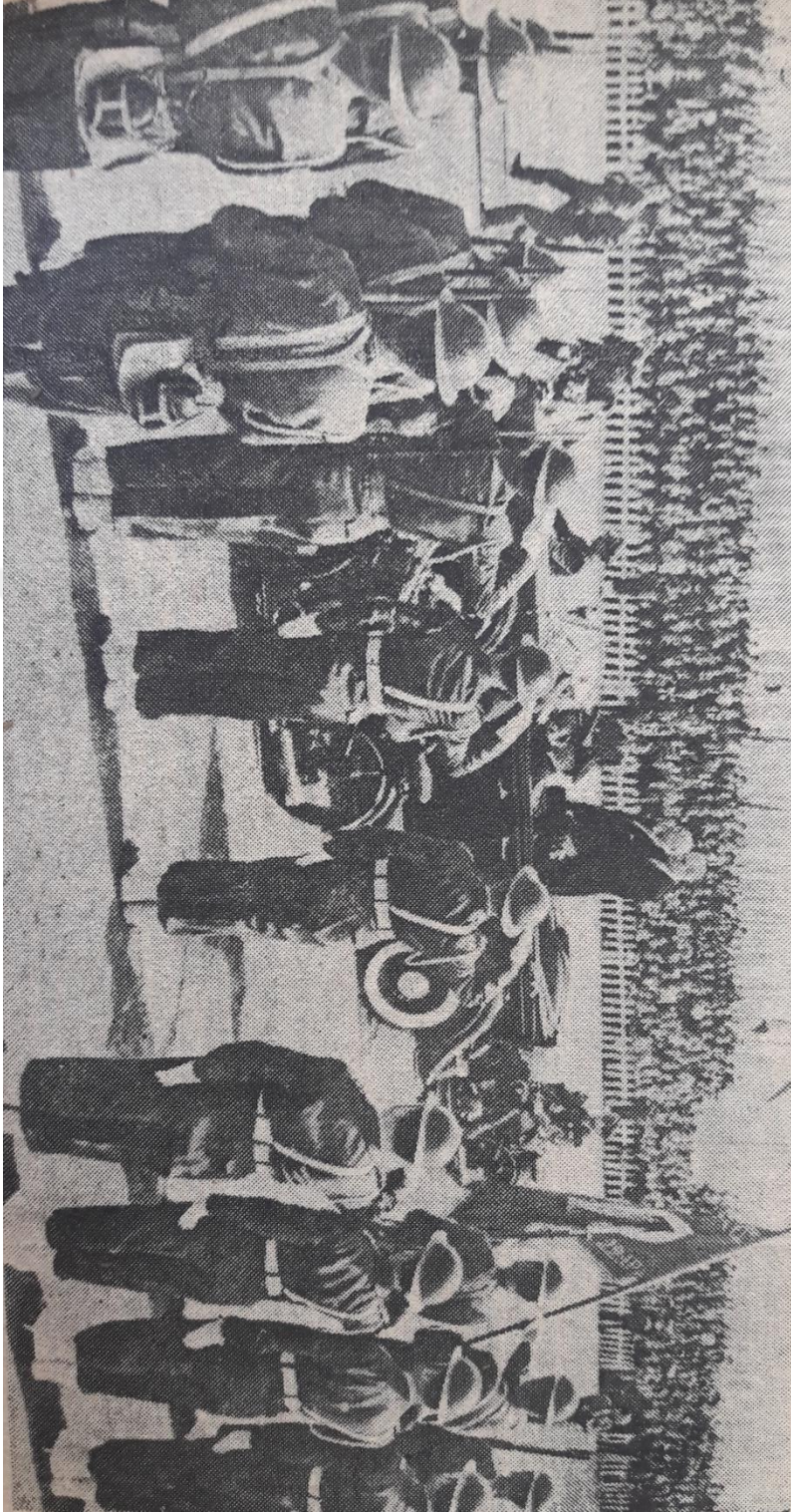
Fotoğraf 12: Menderes, Ortadoğu ziyareti sonrası Yeşilköy Havaalanı'nda (19 Ocak 1955)

Fotoğraf 13: *El-sulh, Menderes ile beraber Türkiye'de (01 Mayıs 1955)*

Fotoğraf 14: Celal Bayar, Kamil Şemun'u havaalanında karşıyor (02 Mart 195).

Fotoğraf 15: *Celal Bayar ve Kamil Şemun ile beraber resmigeçit töreninde (04 Mart 1955)*

Fotoğraf 16: *Türkiye ziyareti esnasında Şemun, Bayar ve Menderes'e devlet nişanı takdim ediyor (05 Mart 1955).*

Fotoğraf 17: Bayar ve Şemun Dolmabahçe'de (06 Mart 1955)

Fotoğraf 18: Şemun, Bayar ve Menderes ile tatbikatı izliyorlar (07 Mart 1955).

Fotoğraf 19: *Şemun hafta sonu tatiline av ile geçirirken (08 Mart 1955)*

Fotoğraf 20: Şemun, İstanbul ayrılmadan önce tören alanını selamlarken (11 Nisan 1955)

(soldan ikinci) Siyasi Komisyonun kararından önce Birleşmiş Milletler

Aleyhimizde rey verenler

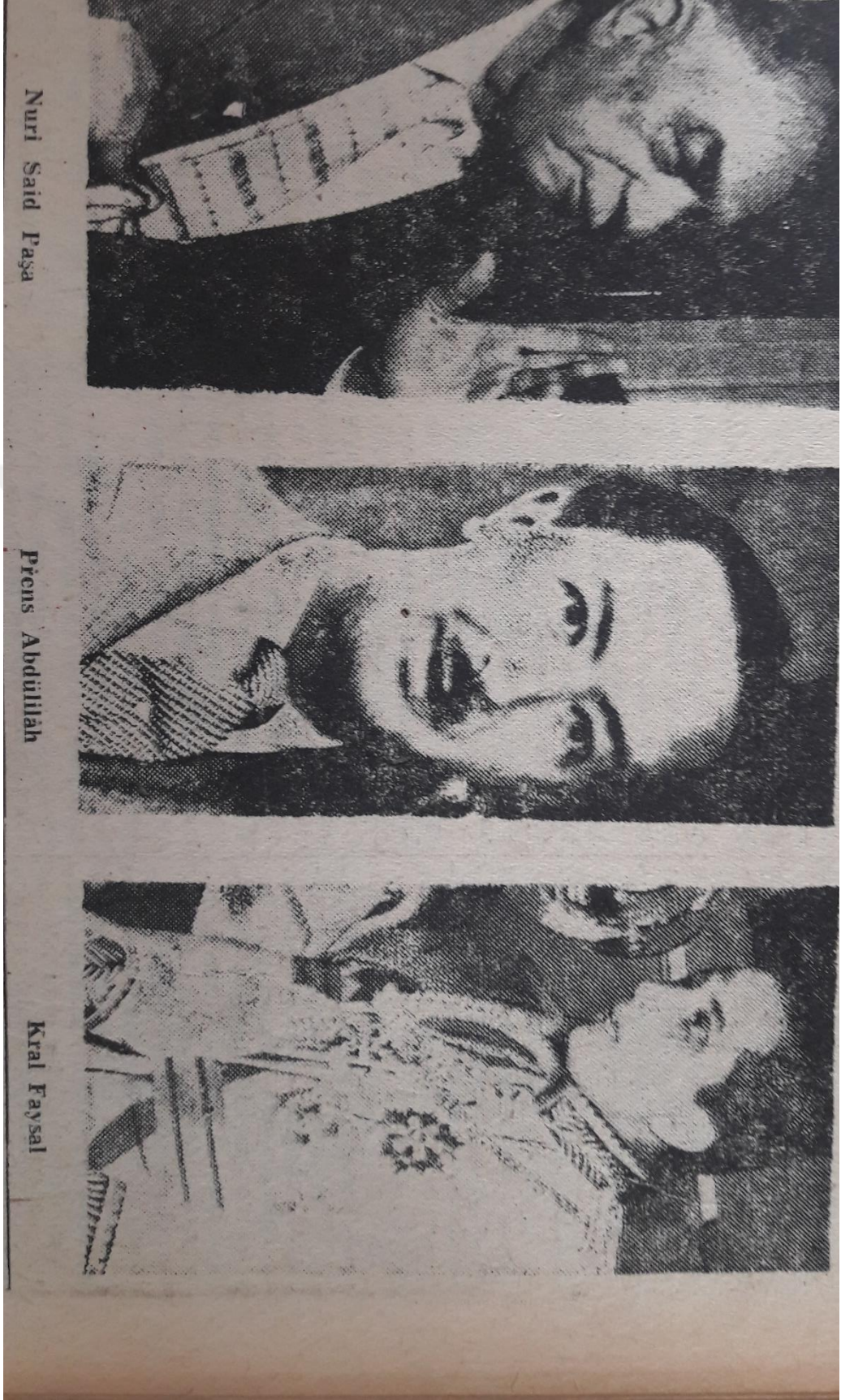
Yunanistan, Irak dahil 9 Arap ve
10 komünist devletten de rey topladı

New York, 13 (R.) — Birleşmiş Milletler siyasi komisyonunda Yunan muaddel teklifi lehinde, aleyhinde rey verenler, müstenkif kalanlar aşağıdaki listededir:

Yunanistanla beraber olanlar	Türkiye ile beraber olanlar	Müstenkif kalanlar
Irak	Pakistan	Afganistan
Suriye	İran	Hindistan
Mısır	İtalya	Birmanya
Lübnan	Lüksemburg	Kamboçya
S.Arabistan	Portekiz	Seylan
Yemen	Danimarka	Çin
Fas	Fransa	İsrael
Tunus	Holanda	Japonya
Sudan	Belçika	Laos
Rusya	Kanada	Liberya
Beyaz Rusya	Norveç	Malezya
Ukrayna	İngiltere	Nepal
Polonya	İsveç	Filipinler
Bulgaristan	Avustralya	Siyam
Rumanya	Yeni Zelanda	Avusturya
Macaristan	Dominik	Finlândia
Çekoslovakya	Şili	İspanya
Yugoslavya	Kolombiya	Arjantin
Arnavudluk	Nikaragua	Brezilya
Habeşistan	Türkiye	Honduras
Gana		Meksika
Endonezya		Paraguay
İzlanda		Peru
İrlanda		Venezuela
Bolivya		Amerika
Kostarika		
Ekuator		
Salvador		
Guatemala		
Panama		
Haiti		
Uruguay		
Yunanistan		

Bu toplantıda Libya, Ürdün, Güney Afrika ve Küba, hazır bulunmamışlardır.

Fotoğraf 21: BMGK toplantısına katılan ülkeler ve Kıbrıs ile ilgili verdikleri oylar (14 Aralık 1957)

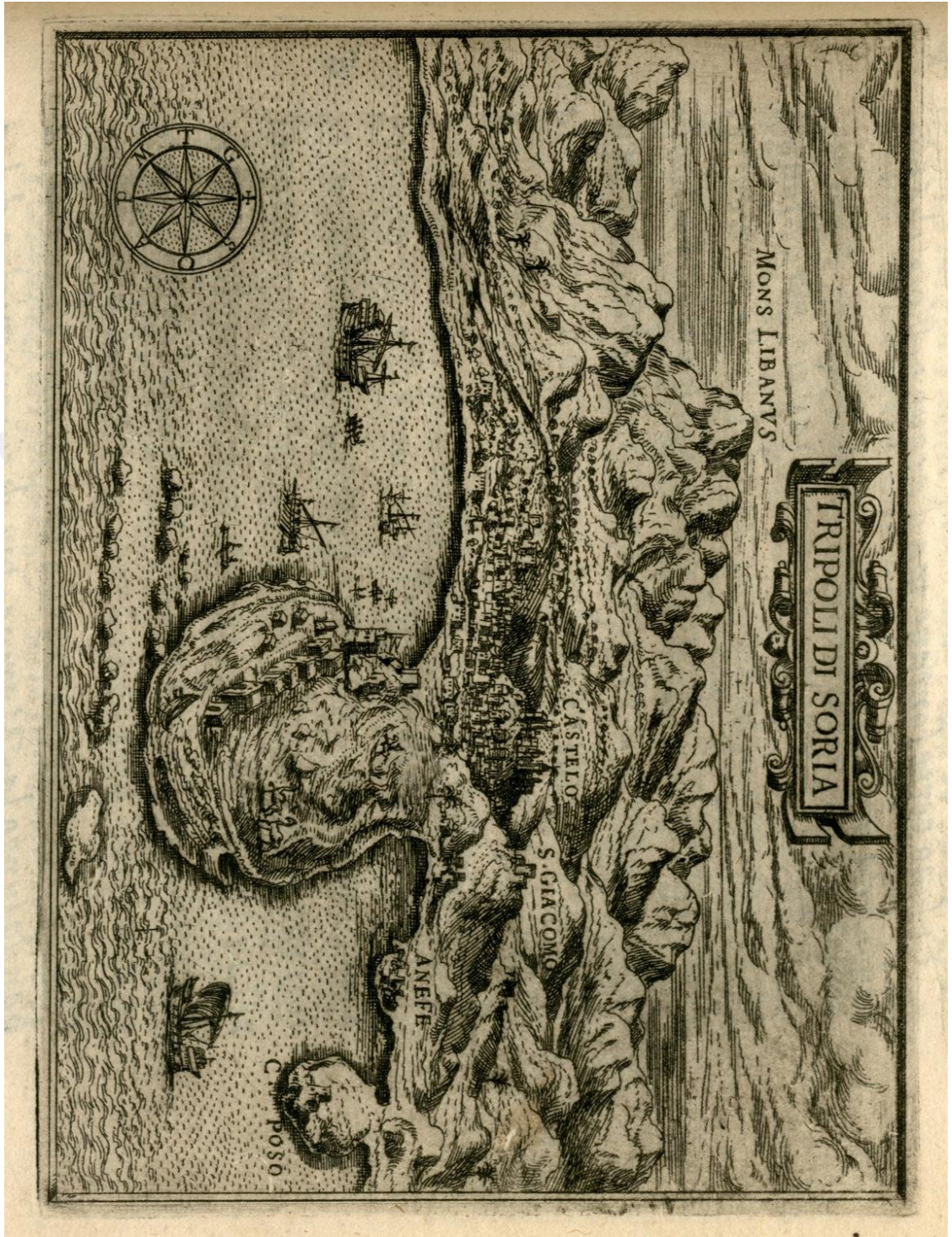
Nuri Said Paşa

Prens Abdülilah

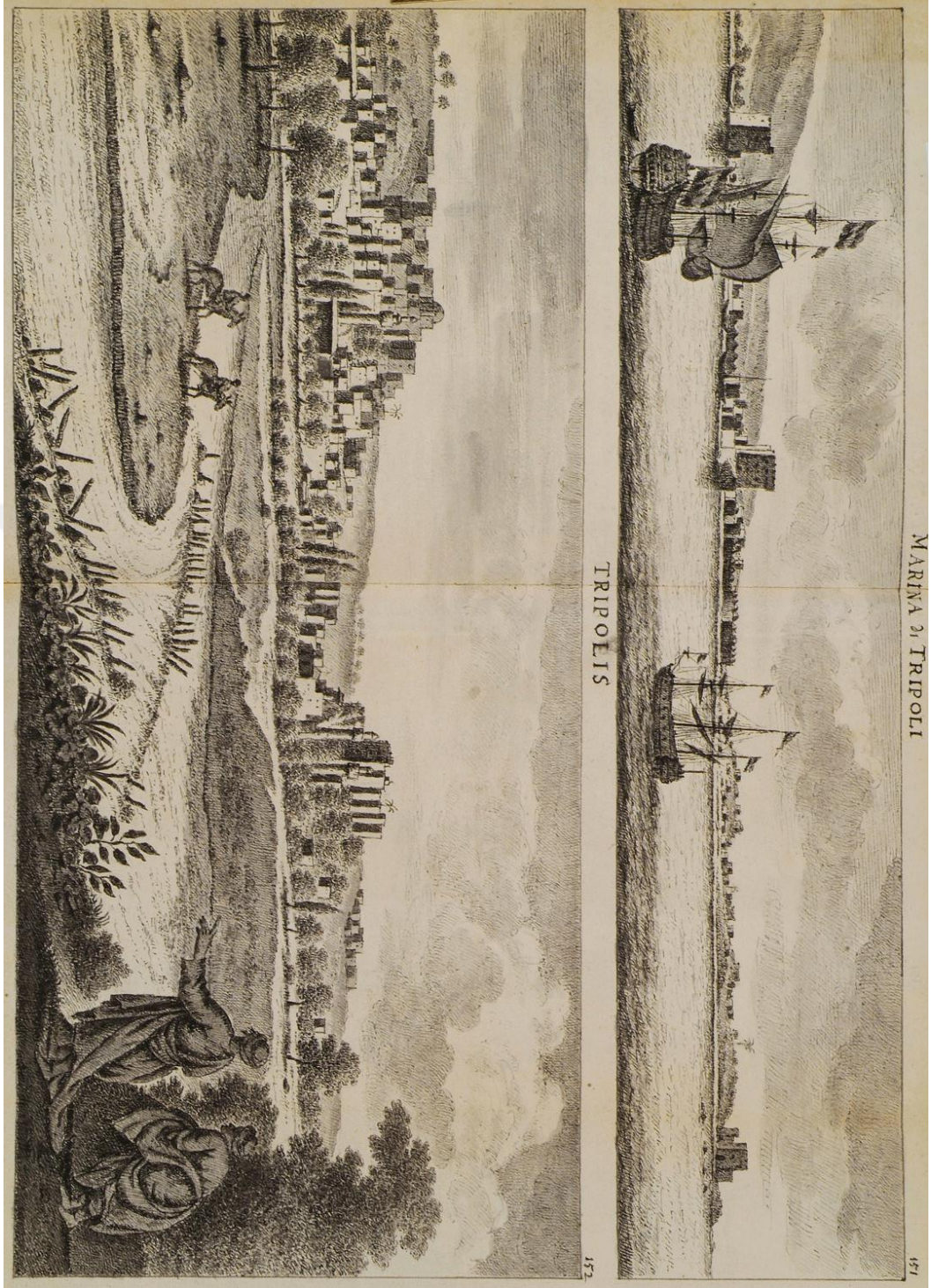
Kral Faysal

Fotoğraf 22: Irak'ta General Kasım Darbesi sonrası öldürülen başbakan, kral naibi ve kral (15 Temmuz 1958)

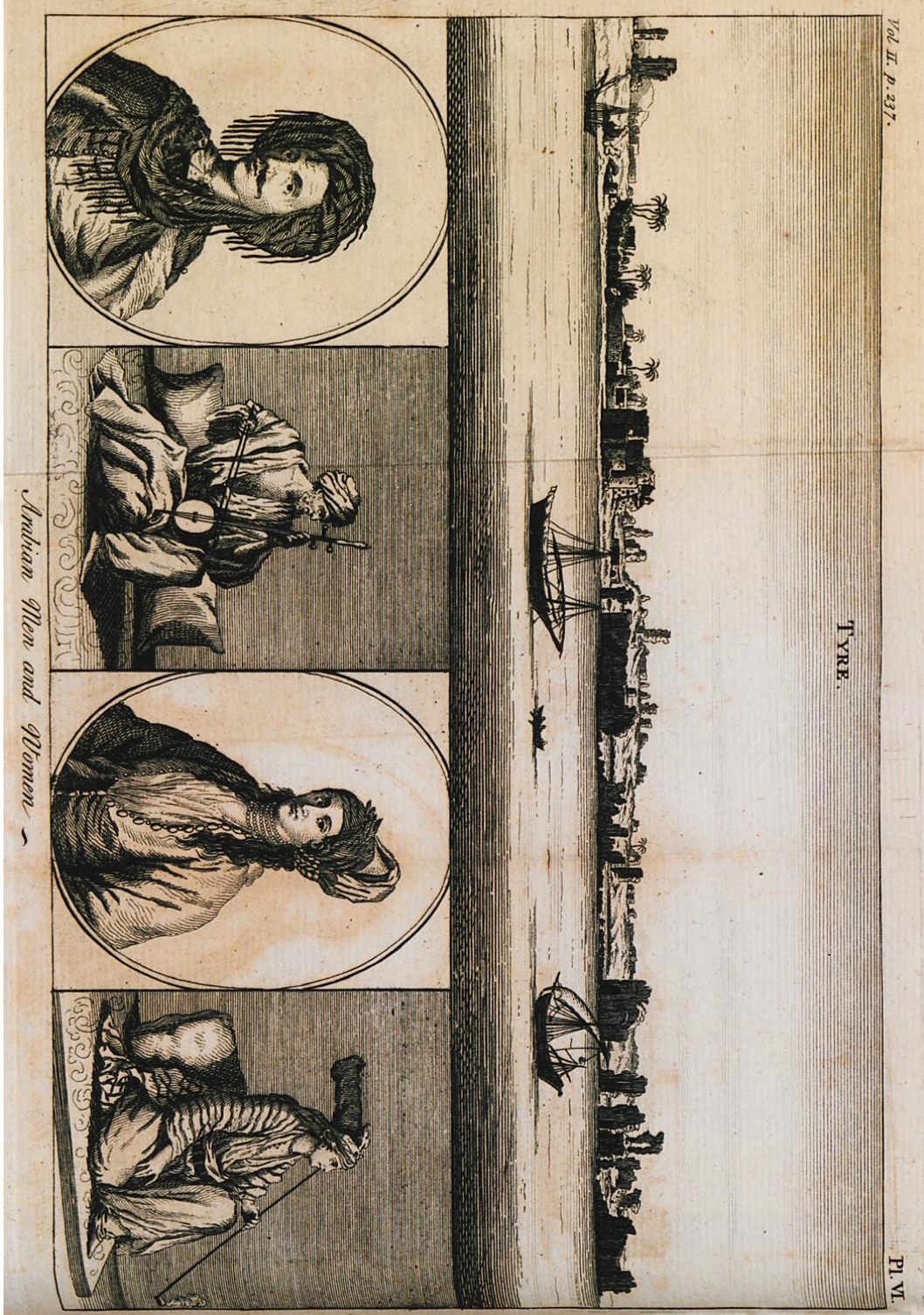
Ek-2: Resimler

Resim 1: 1587 Trablus haritası **Kaynak:** Laskaridis Vakfi, <http://tr.travelogues.gr/tag.php?view=12798>. (e.t:10 Mayıs 2019)

Resim 2: 1714 Trablus'undan bir görünüm. **Kaynak:** Laskaridis Vakfi, <http://tr.travelogues.gr/tag.php?view=12798>. (e.t:10 Mayıs 2019)

Resim 3 : 1759 Sur'dan görünüm. Lübnan geleneksel kıyafetleri. **Kaynak:** Laskaridis Vakfi, <http://tr.travelogues.gr/tag.php?view=10868&page=4>. (e.t:10 Mayıs 2019)

Resim 4: Lübnan geleneksel kıyafetleri -Mameluka, Lübnan Dağı'ndan bir kız ve Arap prensesi-1829.
Kaynak:Laskaridis Vakfi, <http://tr.travelogues.gr/tag.php?view=10868&page=3>. (e.t:10 Mayıs 2019)

Resim 5: *Beyrut'tan bir görünüm 1829. Kaynak: Laskaridis Vakfi, <http://tr.travelogues.gr/tag.php?view=9424>. (e.t:10 Mayıs 2019)*

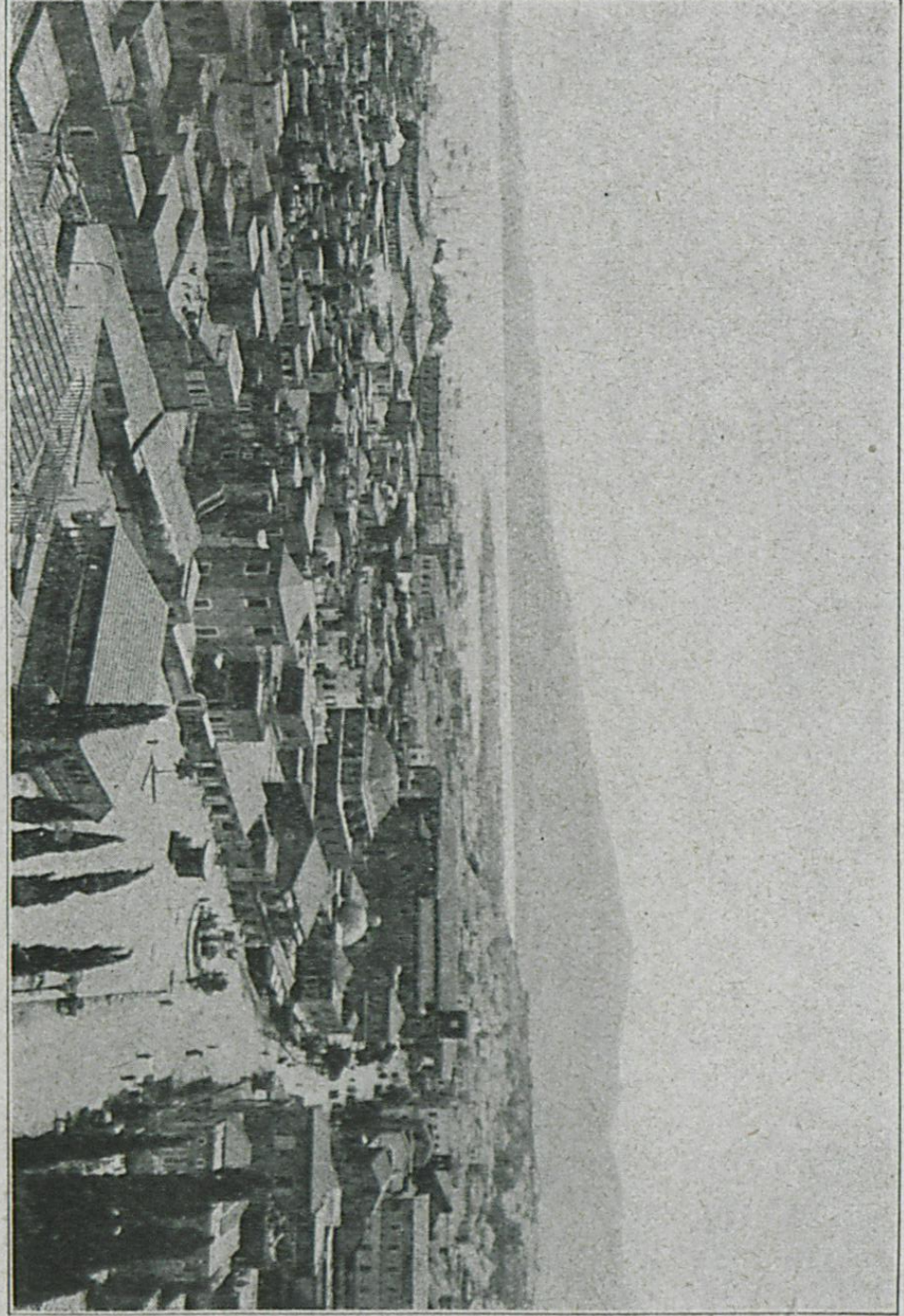
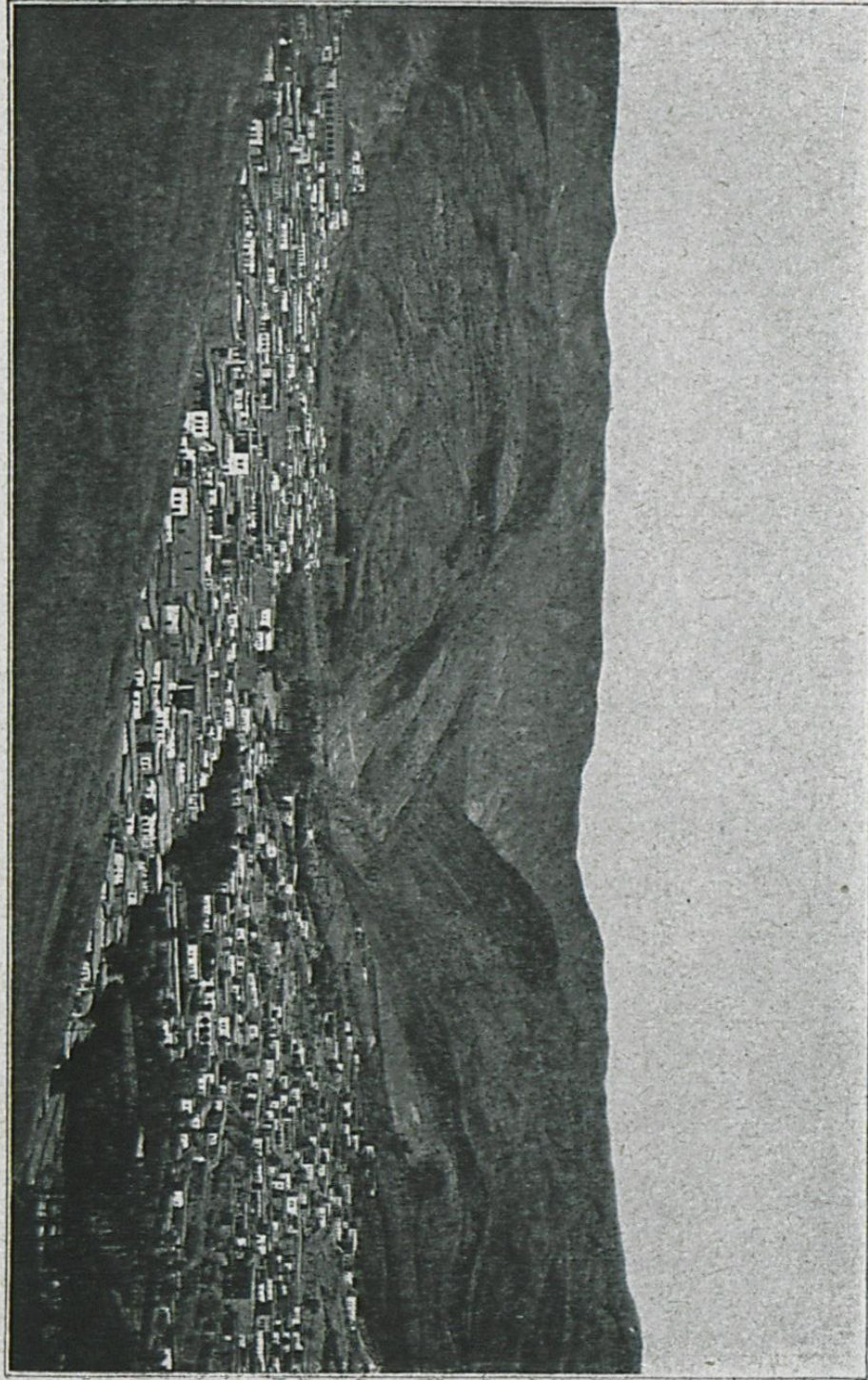

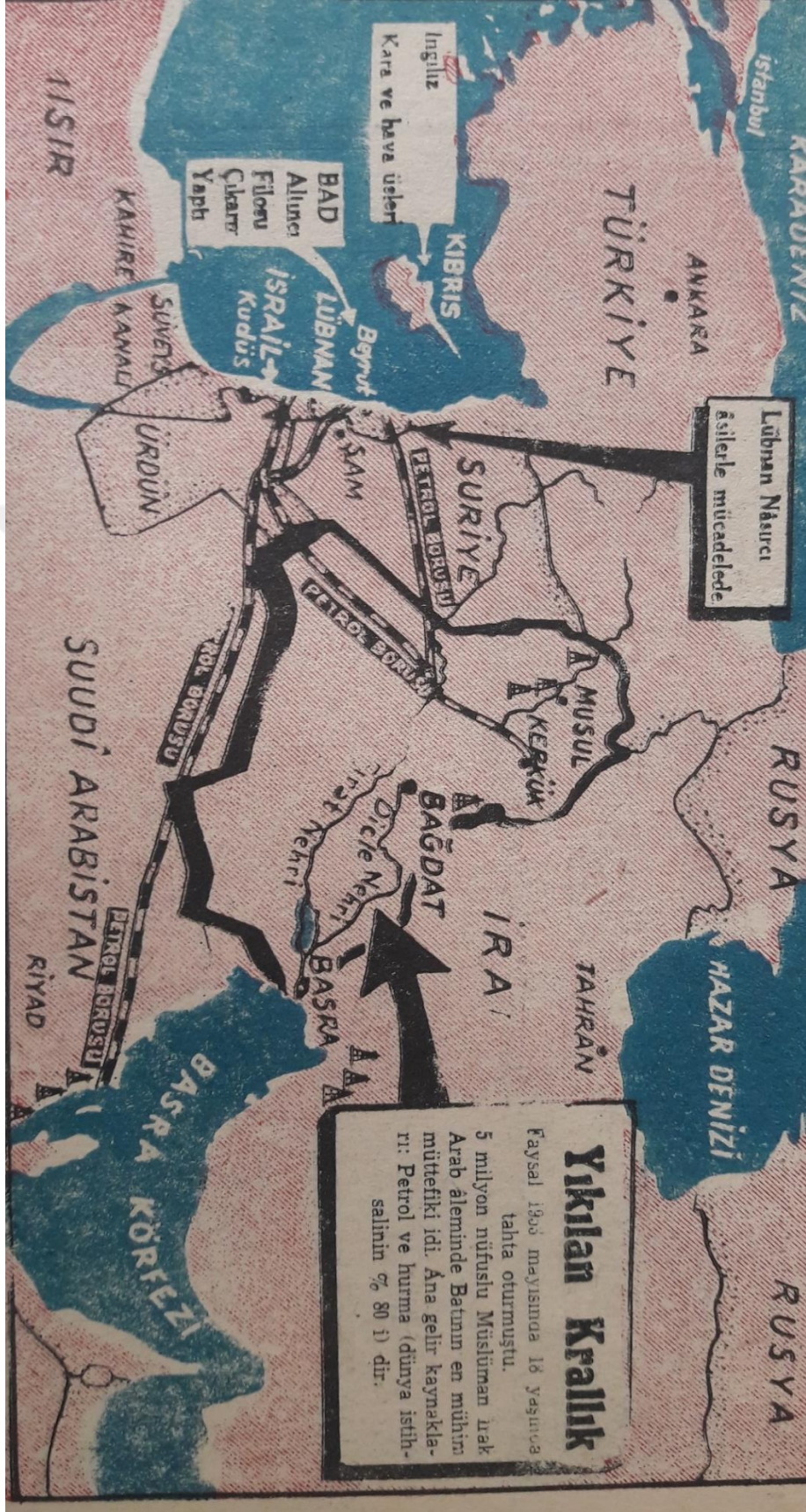
Abb. 47. Beirut

Resim 6: *Beyrut'tan bir görünüm 1919* **Kaynak:** *Laskaridis Vakfı*, <http://tr.travelogues.gr/item.php?view=43920>.
(e.t.:10 Mayıs 2019)

Abb. 49. Libanon bei Sahle an der Ostseite des Gebirges

Resim 7: Zahle ve Lübnan Dağı'ndan bir görünüm -1919 **Kaynak:** Laskaridis Vakfi, <http://tr.travelogues.gr/tag.php?view=10868&page=1>. (e.t:10 Mayıs 2019)

Resim 8: Ortadoğu'nun son halini gösteren resim. Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi (20 Temmuz 1958)

ÖZGEÇMİŞ

20 Temmuz 1990 tarihli Bitlis doğumlu Mehmet Altıntaş, lise öğrenimine Gaziosmanpaşa İmam Hatip Lisesi'nde başlayıp Özel Başarılı Lisesi'nde tamamlamıştır. Lisans öğrenimine 2007 yılında Marmara Üniversitesi, Tarih bölümünde başlayıp 2011 yılında mezun olmuştur. Kısa bir müddet Ortadoğu ülkelerinde yaşadktan sonra 2016'da Nişantaşı Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü, yüksek lisans öğrenimine kaydolmuştur.

